

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
4,202

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθμ. 6/1180

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΠΑΓΑΝΕΛΗ

ΠΑΡΕΡΓΑ ΦΥΛΛΑ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΜΠΡΑΚΙΚΟΝ

Η ΑΡΤΑ

ΤΑ ΤΣΟΥΜΕΡΚΑ

~~111~~
~~18~~

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΡΛΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Γεν. αριθ. _____
Κατηγορία 1B
Βιβ. αριθ. 105

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,"

1905

Α΄.

ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΜΠΡΑΚΙΚΟΝ

Ἐνῶ τὸ πλοῖον ἠυλάκου τὸν Σαρωνικόν, ὁ ὀφθαλμὸς ἐτρέπετο καὶ ἐτέρπετο εἰς τὸ χερσαῖον καὶ τὸ θαλάσσιον ἐκεῖνο σκηνογράφημα. Ὁ δὲ νοῦς ἰπτάμενος εἰς τὸ παρελθὸν ἐμέλετα τὰς εὐτυχεῖς ἡμέρας τῆς δόξης καὶ τῶν νικηφόρων ἀγώνων τῆς χώρας ταύτης, καὶ τὰς ἀτυχεῖς τῆς πτώσεως καὶ τῆς παρακμῆς ἀπὸ τοῦ μύθου τὴν θέλγουσαν ἐποχὴν ἄχρι τοῦ σταθμοῦ τῆς ἀψευδοῦς ἱστορικῆς ἀληθείας.

Ἡ ἀντίληψις τῶν ἀντικειμένων, τῶν καλλονῶν τῆς φύσεως ἢ βαθυτέρας συναίσθησις ἀποβαίνει μείζων, ὅταν εἰς τὴν ἐκτύλιξιν τῶν φυσικῶν θεαμάτων ἐπικουρεῖ τοῦ τόπου ἢ γνῶσις καὶ τῆς ἱστορίας του ἢ ἐπίγνωσις. Οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα θὰ ἐσήμαινε διὰ τὸν ἀδιάφορον ἢ τὸν ἀνιστόρητον ἢ διαπόντιος ἐκείνη ὁδός, ἢ μεταξὺ Αἰγίνης καὶ τῆς μεγαλωνύμου καὶ μεγαλοφώνου Σαλαμῖνος, μὲ τὴν Ἐλευσίνα ἀφ' ἑνός, ὅπου ἐβασίλευσεν ὁ Κελεός, ἔστη ἀγέλαστος ἡ Δήμητρα περιαλγῶς καλοῦσα τὴν Κόρην καὶ θεμελιοῦσα εἴτα τῶν φρικτῶν μυστηρίων τὸ ἀπόκρυφον δέος καὶ τὴν ἱερότητα, ἔσπειρε δὲ ὁ Τριπτόλεμος τὸν πρῶτον τοῦ ξανθοῦ σίτου ζείδωρον κόκκον. Καὶ ἀφ' ἑτέρου, εἰς τὴν διαφάνειαν τῆς ὑπο-

κυάνου ἀτμοσφαιρας, με τῆς Τροϊζῆνος τὰ ὄρη, ἔνθα, μεῖραξ ἔτι, κατήρξατο ἀθλῶν ὁ Θησεύς, καὶ τῆς Ἐπιδάουρου, ὅπου εἰς μυστηριώδη ναὸν ἐλατρεύθη ὁ Ἀσκληπιός, ἡγειρεν ὁ Θρασυμήδης τὸ θαυμασίον ἄγαλμά του, ὁ Πολύκλειτος τὴν Θόλον καὶ τὸ ἔκπαυλον θεάτρὸν του, θάμβους καὶ ἀφώνου ἐκστάσεως ἀντικείμενον. Ἐδῶ, εἰς τὴν ὑγρὰν ταύτην ὁδόν, ἐν μέσῳ τῶν ζώντων καὶ βοώντων τροπαίων τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ξηρᾶς, τὸ σύνολον τῆς εἰκόνας συναρπάζει τὸν εὐμουσον καὶ ἀφίνει ἀσυγκίνητον τὸν ἄμουσον. Καὶ ἡ Κόρινθος, τὴν ἀτελείωτον ἔλκουσα σειρὰν τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν δακρύων της, ἀναφαίνεται κατέμπροσθεν, ἐνῶ ἡ Ἀττικὴ ἀντιθέτως, ἐστεμμένη μετὰ τὸ ἀθάνατον κλέος τῆς Ἰδέας καὶ τῆς Τέχνης, λικνίζεται εἰς τὴν ἀπόστασιν ἐντὸς νεφέλης διπλοῦ φωτός, τοῦ τῆς Δόξης καὶ τοῦ ἡλιακοῦ.

Πολλάκις εἰς τὴν σιωπηλὴν ἐρημίαν τῶν ἐρειπίων, ἐν μέσῳ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ δύσαντος ἐκείνου μεγαλείου, καὶ τῆς εὐχῆς ὑπὲρ ἐθνικοῦ ἐπιστημονικοῦ μέλλοντος, βελτίονος τοῦ ἐνεστῶτος, ἡσθάνθη μυστηριωδῶς ἐπιφοιτῶσαν τὴν ἐλπίδα, ὅτι οἱ ἄρτι παιδευόμενοι ἐν ταῖς ἐπιστήμασι Ἕλληνες θὰ ὑπερβάλλωσι τοὺς ξένους εἰς τοῦ χρόνου τὴν ἐκτύλιξιν, καὶ ἀλλαχοῦ μὲν τοῦ ἐργώδους τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης σταδίου, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ σπουδῇ τῆς πολυμεροῦς ἱστορίας τῆς χώρας. Ὁ χρόνος κατέστησεν ἐμπεδωτέραν τὴν δειλὴν ἐκείνην ἐλπίδα φιλοπατρίδων ῥεμβασμῶν. Εὐγενὴς ἔφεσις μελέτης πλείτερον βαθείας καὶ διηκριβωμένης, εἰς τὴν νομισματικὴν δέ, τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τοὺς πολυσχιδεῖς κλάδους της ἀναφερομένης, ἐλαύνει τοὺς

φιλοτίμους καὶ ἐμβριθεῖς τῆς ἀρχαίας τέχνης θεράποντας καὶ μύστας, τοὺς ἐπιτυχῶς ἀναμοχλεύοντας ἤδη τῆς πατρίου γῆς τὰ πλούσια σπλάγγνα καὶ εὐστόχως ἐρμηνεύοντας τοὺς ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς, τὴν σεμνοτάτην καὶ ἀνεκτίμητον ταύτην κληρονομίαν τῆς ἀρχαιότητος πρὸς σύμπαν τὸ Ἑλληνικόν. Θὰ προτρέξωμεν Κατὰ τοὺς ἐπιστημονικοὺς μόχθους αὐτῶν οἱ Ἕλληνες τῆς σήμερον καὶ οἱ τοῦ ἀμέσου μέλλοντος, ἀποδύομενοι εἰς τοὺς ὑψηλοὺς τῶν γραμμάτων ἀγῶνας, δὲν θὰ φέρωσι μόνον τῆς βασίμου παιδείσεως τὸ ἐφόδιον καὶ τὸ ἔρμα. Θὰ ἔχωσι καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς τιμῆς αὐτῆς τὸν ἱερὸν ἔρωτα, εἰς τῆς φιλοπατρίας δὲ τὸ κέντρον συνάπτοντες καὶ τὴν τελεσιουργὸν ἄμιλλαν καὶ τὴν δόξαν τῆς ἐπιστημονικῆς φήμης, θὰ ἐγείρωσιν εὐφρόμως μετὰ τοῦ ἰδίου καὶ τῆς Ἑλλάδος τὸ κλεινὸν ὄνομα, ἐκεῖ, ἔνθα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τέχνης αὐτῆς ἡ σπουδὴ καὶ ἐξήγησις εἰς τοὺς ἀλλοδαποὺς ἀπέκειτο τέως.

Τοιαῦται παρήγοροι σκέψεις, εὐφροσύνων καὶ θεμιτῶν ἐλπίδων μεσταί, κατεῖχον καὶ συνεῖχον τὸν ἐσωτερικὸν ἀνθρωπὸν εἰς τὴν ἐκτύλιξιν τοῦ δρόμου ἐκείνου, τοῦ τοσοῦτον ἐπιτηδείου εἰς παραπλησίας ἐπιφοιτήσεις.

Ἦδη ἐφθάσαμεν εἰς τὰς Κεγχρεάς, ἔνθα ἡ Ἰσθμία τῶν σημερινῶν χρόνων. Τῆς ἀρχαίας κόμης καὶ τοῦ λιμένος τῶν Κεγχρεῶν, ἔνθα κατήγετο τὸ πρὸς τὴν Δύσιν ἐμπόριον τῆς Ἀσίας, οὐδὲν ἔγνος ἀπομένει σήμερον. Ἐπὶ τῆς ἐρήμου ταύτης, ἀλλ' ὠραίας παραλίας, ἐξετείνετο ἡ πάλαι κόμη τῶν Κεγχρεῶν, μετὰ τὴν πρωτογενῆ τοῦ ἀρτιπαγοῦς χριστιανισμοῦ ἐκκλησίαν, «διὰ Φοίβης δὲ τῆς διακόνου τῆς ἐν

Κεγχραεῖς Ἐκκλησίας» ἀπέστειλεν εἰς Ῥώμην τὴν ἐν Κορίνθῳ γραφεῖσαν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν τοῦ ὁ Παῦλος, ἐν ἧ μὲ χαρακτηρισμοὺς πυρίνους εἰκόνισε τὴν τότε ἠθικὴν τῆς κοινωνίας κατάστασιν ὁ μεγαλορρήμων καὶ οὐρανοβάμων Ἀπόστολος.

Ἦδη τῆς Ἀττικῆς αἱ ἀκταί, ἀπὸ πολλοῦ ἀπαμβλυθηῖσαι διαδοχικῶς, εἶχον ἀφανισθῆ, πρὸ τῆς πύρας δ' ἡμῶν ἐπιβλητικῶς πυργοῦται ὁ γίγας τοῦ Ἀκροκορίνθου. Νωδὰ παρατάσσει ὁ παλαίμαχος ἀγωνιστὴς τὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐρείπια τῶν καταβεβλημένων τειχῶν. Ἀνθρώπων ποικίλων γενεαὶ αἰματηρῶς ἠγωνίσθησαν ἐκεῖθεν, ὅτε ἀσταθῆς ἡ Νίκη ἔπατο ἐναλλάξ πρὸς τοὺς κρατοῦντας καὶ τοὺς ἐπιτρέχοντας. Ὅπως καὶ ἡ πόλις, οὕτω καὶ ἡ Ἀκρόπολις τῆς Κορίνθου ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν Ἀφροδίτην. Ἀντίθεσις ἐκπληκτικὴ. Εἰς ὀλίγας θέσεις ἐξετάθη φλεγμαῖνον τὸ αἰμοχαρὲς τοῦ Ἄρεως κράτος πλειότερον εὐρύ, ὅσον εἰς τὴν Κόρινθον αὐτὴν τὴν εἰς τὴν θεὰν τῶν ἐρώτων ἀφιερωθεῖσαν.

Εἰσερχόμεθα εἰς τὴν διώρυγα. Ὑπερνωλοκούμενοι οἰοῦνται φερόμεθα διὰ τοῦ διχασθέντος ἰσμοῦ, τὴν διωρυχὴν τοῦ ὁποῦ ἐμελέτησαν, ἀτελῶς δὲ καὶ ἀνεπιτυχῶς ἐπεχείρησαν ἐξόχου περιωπῆς καὶ στρατηγικῆς τέχνης ἄνδρες, Δημήτριος ὁ Πολιορκητής, ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, ὁ Νέρων, ὁ Καλλιγούλας. Ἀπὸ τοῦ Σαρωνικοῦ καθορῶμεν ἀμέσως ἤδη τὸν Κορινθιακόν. Δεξιόθεν ἐφαπτόμεθα σχεδὸν τῆς ἀκτῆς τῆς Στερεᾶς : «Τὰδ' οὐχὶ Πελοπόννησος, ἀλλ' Ἰωνία», καὶ ἀριστερόθεν τῆς Πελοποννησιακῆς : «Τὰδ' ἐστὶ Πελοπόννησος, οὐχ' Ἰωνία». Ταχὺ τὸ ἐκατέρωθεν κρηπίδωμα διολι-

σθαίνει ὑπὸ τὸ μέτριον τάχος τοῦ πλοίου μας καὶ ὁ ἰσχυρῶς διὰ τῶν καθέτων παρεῖων τοῦ σκαφέντος ὑψώματος φερόμενος ἄνεμος ῥυτιδοῖ τὴν ἐνάλιον διασφάγα, ἀνεμίζει τοῦ πλοίου τὰ καρχήσια, συγκάμπτει τοὺς ἐκατέρωθεν τῶν ὀχθῶν ποῦ καὶ που φυομένους θαμνίσκους. Διερχόμεθα κἀτωθεν τῆς σιδηρᾶς γεφύρας τῆς ἐνούσης ἄνωθεν τὴν διώρυγα. Ἐπὶ τοῦ θαλασσοῦ πεδίου ὁ ἀτμὸς ἐκίνει τὰς μηχανὰς καὶ ὤθει τὸ πλοῖον ἄνω ἐν τῷ χερσαίῳ ὁ αὐτὸς ἀτμὸς ἐζωογονεῖ τὰ ἔμβολα καὶ ἔσυρε τὸν συρμόν. Οἱ ἴστοι τοῦ πλοίου ματαίως ἀνατείνονται μετὰ πείσματος πρὸς τὰ ὕψη· ἡ γέφυρα ἐπικρέμαται ἀπροσπέλαστος, τὸ δὲ πλοῖον ὀλισθησαν κἀτωθεν τοῦ θριαμβευτικοῦ ἐκείνου τόξου τῆς νίκης τῆς ἐπιστήμης καταγεται πρὸς τὴν Ποσειδωνίαν, πέραν τῆς ὁποίας εὐρὺς ἀναπετάννυται ὁ Κορινθιακός, τὰς πετρώδεις τῆς Στερεᾶς βρέχων ἀκτὰς ἀφ' ἐνὸς καὶ τὰς χλοερὰς τῆς Πελοποννήσου ἀφ' ἐτέρου. Ἀπὸ τῆς ἀφετηρίας τοῦ Ἰσμοῦ, ὡς ἀπὸ πηγῆς ἐξορμῶν, ἄγει τὰ κυανὰ αὐτοῦ ὕδατα, ὡς ποταμὸς πελωρίων διαστάσεων, πρὸς τὰ στενά τοῦ Ῥίου, οἰοῦνται πρὸς ἐκβολήν. Πέραν τοῦ στενοῦ ἐπιχαρίτως ἐκτείνεται τοῦ Ἰονίου ἡ θάλασσα, γήνινη πλειάδα μορφοῦσα διὰ τῶν νήσων τῆς, αἰτίνες, ἀδαμάντων δίκην, ἐσκορπίσθησαν εἰς τὸ γλαυκὸν ἐκεῖνο καὶ κυματόεν ἐπίπεδον.

Ὁ Ἀκροκόρινθος παρουσιάζει ἤδη τὴν βορείαν αὐτοῦ ἀπορρῶγα καὶ πρόσοψιν. Ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τοῦ ἀόπλου ἤδη ἀλλὰ φοβερῶς ἐνόπλου ἄλλοτε κρημοῦ, ὡς δαίμων ἐφέστιος ἠγεῖρετο ναὸς τῆς Ἀφροδίτης. Ἀσθενῆ ἔχνη φαίνονται ἔτι. Χαρίεν καὶ ὄνειροπόλον ἀπλοῦται κἀτωθεὶ τὸ

σιωπηλὸν πεδίον, τελείως ἔρημον σήμερον, ὅπου ἔζησε καὶ ἤκμασεν «ἡ ἀφνειὸς» πόλις. Ἴχνη αὐτῆς, ἐκτὸς τῶν ἐπτὰ δωρικῶν κιόνων τοῦ παναρχαίου ναοῦ τῆς καὶ τῶν προσφάτων ἀνακαλύψεων τῆς Πειρήνης τῶν ὀρισασῶν τὴν ἐν τῇ πόλει ἀκριβῆ τῆς μυθολογικῆς πηγῆς θέσιν, ἐλάχιστα περιεσώθησαν, πάνυ δὲ δυσχερῶς δύναται τις νὰ διακρίνη τὰ πενιχρὰ λείψανα ὀλβιότητος ἀποπτάσης καὶ τὰ ἴχνη ἐνθα ἔζησεν ἤκμασε καὶ ἔδυσσε τῶν ἐρώτων ἡ πόλις καὶ τοῦ πλούτου, τῶν θαλασσῶν καὶ τῆς ἐμπορίας ἡ κυρίαρχος, τῆς καλλιτεχνικῆς, τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς πλουτοκρατικῆς ὑπεροχῆς τὸ ἀριστοκρατικὸν ἐνδιαίτημα, ἡ μητρόπολις τῆς ἀκολάστου τρυφῆς ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐξίλασμοῦ, τὸ εὐρὺ καὶ ἀδρὸν ἄστου τηλικούτων ἀναμνήσεων καὶ τοιούτων ἀστάτων παιγνίων τῆς εἰμαρμένης καὶ τῆς τύχης πικρῶν εἰρωνειῶν.

Θεοὶ καὶ ἥρωες μετὰ ἡμιθέων εἶχον οἰκῆσαι τὴν πόλιν εἰς τῶν μύθων τὴν ὠραίαν ἐποχὴν. Αἴρονται ἐπὶ τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν οἱ Κυψελίδαι, ἐπέρχονται οἱ πολεμικοὶ τῶν Κορινθίων ἀγῶνες, ἐκτείνεται ἀπώτερον ἡ ἀκμὴ των, σημαίνει ἡ παρακμὴ καὶ τοῦ βαναύσου Μομμίου τὸ πῦρ καὶ ὁ σίδηρος τίθησι τέρμα φρικτὸν εἰς τὴν πληθῶραν τῆς ζωῆς ἐκείνης καὶ εἰς τὴν τύχην τῆς πόλεως. Ξενοφῶλοι καὶ ξενόγλωσσοι κατακτηταί, δορικτήτορες καὶ ἐπιδρομεῖς ἐφήμεροι, σταθερώτεροι ὅμως ἕτεροι δεσπότες, εὐρύνουσι τὸν ζυγὸν τῆς δουλωθείσης γῆς καὶ τῆς ἐρημωθείσης πόλεως. Διαρκῆς συμφορὰ, πύρινος κάθαρσις, ἀπὸ τῆς Νεμέσεως τὴν χεῖρα ἀκοντισθεῖσα, ἀφανίζει καὶ αὐτὰ τὰ ἐρείπια καὶ ἀφανῆς κατὰ κείναι πλεόν ἢ πόλις τῆς φήμης καὶ τῶν πόθων, τοῦ

ἀκολάστου πλούτου καὶ τῶν ἀκολαστοτέρων ἡδονῶν, τὸ ἄστου ὅπου ἔζησεν ὁ Περίανδρος καὶ ὁ Τιμολέων, ὅπου ὁ Διογένης κατήγαγε μέχρι τοῦ κυνὸς τὴν φιλοσοφίαν του, ἐνθα ἔφλεξε διὰ τοῦ κάλλους τῆς ἡ Λαῆς καὶ ἔθελξε διὰ τοῦ πνεύματος τῆς, ὅπου προσῆλθεν εὐνοὺς καὶ εὐλαβῆς ἐπισκέπτῆς ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἠγωνίσθη ὁ Νέρων, καὶ ὁ ῥηζικέλευθος Παῦλος, τῆς ἐκλογῆς τὸ σκεῦος, ἐκήρυξε καὶ ἐκίνησεν εἰς μετάνοιαν ἀγνισμοῦ τὰς πεπτωκυίας συνειδήσεις, φωτεινῶς ἐγερθεῖσας εἰς πίστιν καὶ εἰς ἐλπίδα ὑπὸ τὸ πυρῶδες κήρυγμα τῆς θεορρήμονος Αὐτοῦ λαλιᾶς. Τῶν ἐθνῶν τὰ μεγάλα πνεύματα ἔψαλον τὴν Κόρινθον καὶ ἐθρήνησαν εἰς τὴν τύχην τῆς. Καὶ παρὰ τὰ ἀρχαῖα συντρίμματα αὐτῆς ἔπλεξεν ὁ Μπαύρων εἰς τὴν «Πολιορκίαν τῆς Κορίνθου» μετὰ τῆς παλλούσης εἰκόνας πολέμων καὶ αἱμάτων τὸ τρυφερὸν τῶν δύο ἡρώων του εἰδύλλιον, ὅτε κατὰ τοῦ ἐνετοκρατουμένου Ἀκροκορίνθου ἐπῆλθον οἱ Τούρκοι καὶ ὁ Ἄλπ, ὁ ἀλάστωρ τῶν Γεννιτσάρων ἀρχηγός. Ἐνετὸς εὐπατρίδης αὐτὸς εἶχε παραφόρος ἀγαπήσει εἰς τὴν ὄνειρῶδη Ἐνετίαν τὴν περικαλλῆ Φραγκίσκαν καὶ παραφόρος ἐπίσης ἀγαπηθῆ παρ' αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ πατὴρ τῆς, ὁ γέρον Μινότης, ἀρνεῖται περιφρονητικῶς νὰ νυμφεύσῃ τὴν κόρην του μετὰ τοῦ Ἄλπ, καὶ οὗτος, ἐκμανῆς ἐξ ὀργῆς καὶ ζηλοτυπίας, καταλίπει τὴν Ἐνετίαν καὶ ἀλλαξοπιστήσας ἀποβαίνει ἀρχηγός τῶν φοβερῶν Γεννιτσάρων. Ἦδη ὁ Μινότης, φρούραρχος τοῦ Ἀκροκορίνθου, τὴν ὠραίαν Φραγκίσκαν ἔχων παρ' ἑαυτοῦ, ἀμύνεται ἀπὸ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ φρουρίου κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ τοῦ νέου προσηλύτου αὐτῶν, τοῦ παραφόρου Ἄλπ. Εἰς ὠραν ῥεμ-

βώδους νυκτός, ὅτε τοῦ πολέμου ἡ κραυγὴ εἶχε σιγήσει καὶ ἀνενόχλητοι οἱ κύνες κατέτριγον τὰ κρανία τῶν πέριξ τοῦ στρατοπέδου πτωμάτων, ὁ Ἄλπ ζητῶν ἀπὸ τῶν ἀναμνήσεων καὶ ἴσως ἀπὸ τῶν ἐλέγχων του ἀνακούφισιν, ἀπομακρύνεται μόνος τῆς σκηνῆς του, ἀσκόπως δὲ πλανώμενος φθάνει εἰς τὰ ἐγγύτατα τοῦ φρουρίου ὑψώματα. Διπλοὶ κίονες ἀρχαίου ναοῦ ἠγείροντο ἐκεῖ, ἐγγὺς δ' αὐτῶν στηρίζει τὴν φλεγμαίνουσαν κεφαλὴν του ὁ Ἐνετὸς ἀρνησίθρησκος. Αἶφνης μουσικῆς ἤχου μυστηριώδεις πλήττους ἐκ τοῦ ἀφανοῦς τὴν ἀκοήν του. Ἰσταται ἔκπληκτος ὁ Ἄλπ, ἐν μέσῳ δὲ τῶν ῥεμβασμῶν τῆς πατρίδος του καὶ τῶν ἔρωτικῶν του ἀναπολήσεων, βλέπει αἶφνης τὴν Φραγκίσκαν ἰσταμένην πρὸ αὐτοῦ. Ὑπὸ τῆς σελήνης τὸ ἀπαλὸν φῶς ἐκτυλίσσεται τότε μετ' ἄκρας περιπαθείας ἢ τρυφερὰ τῶν δύο ἐραστῶν σκηνή. Παρακαλεῖ αὐτὸν ἡ Φραγκίσκα ν' ἀποπλύνῃ τὸν ῥύπον τῆς ἐξωμοσίας, καὶ ἐπανερχόμενος εἰς τὴν πατρίαν πίστιν νὰ τὴν νυμφευθῇ. Ἄλλ' ὁ ἄγριος ἐγωϊσμὸς τοῦ Ἄλπι νικᾷ, καὶ ἡ μνήμη τῆς περιφρονήσεως, ἣν ὑπέστη παρὰ τοῦ πατρὸς τῆς, ἐξωθεῖ τὸν Ἄλπι εἰς ὠμὴν ἀρνησιν. Περικαλλῆς τότε ἀλλὰ καὶ περιαλγῆς ἀφανίζεται ἡ Φραγκίσκα ἀφίνουσα τὸν μνησίκακον ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἠδονικοῦ ἐκείνου ὄνειρου—τοῦ ψευσθέντος, ὅπως ὄλα τὰ ἠδονικὰ καὶ ἰδανικὰ ὄνειρα τῆς ζωῆς.—Μὲ ἀναξοῦσθὲν τὸ ἀνεπούλωτον τοῦ ἔρωτος τραῦμα, μὲ μαينوμένην ἀγριώτερον τὴν ἀνεξιλέωτον ὀργὴν του, ὄμῃ ἀκάθεκτος τὴν ἐπαύριον εἰς τὴν ἔφοδον ὁ Ἄλπ, ἠγούμενος τῶν Γεννιτσάρων, καὶ μανθάνων, ὅτι τὴν πρῶταν εἶχεν ἀποθάνει ἡ Φραγκίσκα, μένει ἐμβρόντητος

καὶ ἀκίνητος ἐν μέσῳ τῆς φρίκης τῆς μάχης καὶ τοῦ συριγμοῦ τῶν σφαιρῶν. Μία τούτων, ἐνετική, φονεῖ τὸν ἀνόσιον, καὶ ὁ Ἄλπ, ὁ ἀπορρίψας τὴν θρησκείαν τῶν πκτέρων του καὶ τοῦ Ἐνετοῦ πολίτου καὶ εὐπατρίδου τὸν τίτλον, θνήσκει Γεννιτζάρος, ἀρνητῆς τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐνετίας ῥίψασπις, τῆς πατρίδος του προδότης καὶ τοῦ ἔρωτος.

Ἡ δύσις τοῦ ἡλίου εὐρίσκει ἡμᾶς ὑπὸ τὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ. Ἡ σελήνη προβάλλει μετὰ μικρὸν, ἀλλὰ τὸ φῶς αὐτῆς, τὸ ἥπιον καὶ γλυκύ, ἐνδίδει πρὸ τῆς μυστηριώδους αἴγλης, ἣν διαχέουσιν οἱ ἀπωτέρω Δελφοὶ καὶ τὸ μαντεῖόν των. Ἡ Ἄρτεμις, εἰς τοῦ Ἀπόλλωνος τὴν παράκλησιν ἐνδίδουσα, ἐνησμένισεν εἰς τὸν κολπίσκον ἐκεῖνον τῆς Ἰτέας νὰ χαλαρώσῃ τοῦ φωτός της τὴν ἔντασιν, ὅπως ἰσχυρότερον καὶ αἰθριώτερον ἀφήσῃ τοῦ Λοξίου τὸ μαντικὸν φῶς νὰ λάμψῃ ἀπὸ τῆς Κασταλλίας καὶ τῶν Φαιδριάδων πετρῶν. Δελφοὶ καὶ Δῆλος, τῶν διδύμων τοῦ φωτός θεοτήτων λίκνον καὶ κλέος, ἔλκουσι συμπαθέστερον τοῦ Ἐκηβόλου τὸ φῶς καὶ τοῦ νυκτερινοῦ ἄστρου, καὶ ὁ διφρηλατῶν Φοῖβος κατευθύνει εὐμενεστέρον τὸ φλέγον ὄμμα του πρὸς τὸν Δῆλιον Κύνθον, παρ' ὃν ἐγεννήθη, τὸν Ἴωνον, ξηρὸν ἤδη, ὅπου ἐλούσθη, εἰς τοῦ Παρνασσοῦ τὴν ἀκρόρειαν καὶ τὸ μουσοφιλήτον μαντικὸν νάμα τὸ ἀγιάζον τὰς ἐκστάσεις τῆς Πυθίας καὶ ἀρδεῦον τὰς δελφικὰς δάφνας τὰς στεφούσας τὴν φλέγουσαν κεφαλὴν της.

Μικρὸν κατὰ μικρὸν ἡ σιωπὴ τῆς νυκτός ἐκράτησε πέριξ. Τῆς Φωκίδος αἱ παλαιάταται ἀναμνήσεις περιεδόμβουν ἔτι ὑπὲρ τὸ μαντεῖον καὶ τὴν διπλῆν τοῦ ὄρους κορυφήν,

κυριαρχοῦσα ὅμως πασῶν ὠρθοῦτο ἐντὸς ἐναγοῦς μυστηρίου σοβοῦσα ἢ μνήμη καὶ ἢ σκιά τοῦ Οἰδίποδος, τοῦ παρὰ τὴν Σχιστὴν ὁδὸν τῆς γείτονος Δαυλείας οὕτως ἀνοσίως πατροκτονήσαντος. Ἀνήσυχος καὶ ἄγρυπνος ὁ νοῦς, ἐκκαϊόμενος ἀπὸ τῆς θεᾶς τοιούτων ἱστορικῶν τόπων καὶ τηλικούτων ἀναμνήσεων, ἀνεπόλει ἀδιαλείπτως καὶ ἔπασχε συνεχῶς. Ποῖον παρενετίθετο ἀδιάβατον χάσμα μεταξὺ τῶν χρόνων τῆς ποιήσεως, τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς ἱεραῆς λατρείας τῶν θέσεων τούτων καὶ τῶν σημερινῶν τῆς ἐποχῆς μας τῶν πεζῶν καὶ τετριμμένων! Αἱ στιγμαὶ διέρρεον. Ταχὺ ἐφέρετο τὸ πλοῖον ἐπὶ τὴν χρυσαυγίζουσαν θάλασσαν καὶ ἡ νύξ ἀνῆρχετο προχωροῦσα. Τὸ φῶς τῆς σελήνης προσέδιδε μὲν γλυκὺ θέληγτρον εἰς τὴν ἡρεμοῦσαν τῆς φύσεως καὶ ἐξαισίαν εἰκόνα, ἀφήρει ὅμως ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν μεγαλοπρέπειαν τῆς ποτνίας νυκτός, ὅταν, τῆς σελήνης ληθαργούσης ἐν ἀφανείᾳ, ἐκτείνει αὐτὴ ὑπὲρ τὴν γῆν τὴν ἀστερόεσσαν χλαῖνάν της. Οἱ λάλοι ἀπέβησαν σιωπηλοὶ καὶ οὗτοι τελείως βωβοί. Συνεστάλη ἕκαστος ἐν ἑαυτῷ· καὶ, ἀπομονωθεὶς ἐν τῷ ἰδίῳ κόσμῳ τῶν λογισμῶν, ἀπεροφήθη εἰς σιωπὴν καὶ εἰς ἀλγεινὴν νοσταλγίαν ἐκείνου, ὅπερ δὲν ὑπάρχει οὔτε δύναται νὰ ὑπάρξῃ πλέον. Ἡ ὥρα ἐκείνη τῆς σεληνιακῆς νυκτός, τῶν ξηρῶν καὶ τῶν θαλασσῶν ἢ θεᾶ, τοῦ Παρνασσοῦ ἢ ἀποψις καὶ ἡ ἱστορία συνέτεινεν ἐξόχως πρὸς τὴν ἀθρόαν ἐπιφοίτησιν ἰσχυρῶν καὶ ὑψηλῶν ῥεμβασμῶν. Τελείως ἐν τούτοις ἀδιάφορον πρὸς τοὺς πόνους καὶ τοὺς πόθους τῶν ἀνθρώπων, τὸ νυκτερινὸν ἄστρον διήνυεν ἀτάραχον τὴν τροχίαν αὐτοῦ ἀπαμβλύνον τὰς λάμψεις τῶν εἰς τὰς ἀκτὰς ἐσπαρμένων

φανῶν, οὐς, ἄστρα γήϊνα νυσταλέα, ἤναψεν ἐκεῖ ὁ ἀνθρώπος ἐλεῶν τοὺς ναυτίλους. Παρερχόμεθα τὸν φάρον τοῦ Δραπάνου. Πλούσια καὶ συνεχῆ ἐπιφαίνονται μετὰ μικρὸν τὰ φῶτα τῶν Πατρῶν, καὶ οἱ ἤχοι τοῦ κώδωνος τοῦ πλοίου σημαίνοντος μεσονύκτιον μίγνυνται μετὰ τοῦ τριγμοῦ τῆς ἀγκύρας ριπτομένης εἰς τὸν λιμένα τῆς εὐάνδρου καὶ πλουσίας πελοποννησιακῆς μητροπόλεως, ἔνθα, εἰς ἐνάμιλλον ἀρωγὴν καὶ πρόδον συνέπλεζαν τὰς χεῖρας ὁ Ἐμπολαῖος καὶ Ἀθηναῖ ἢ Ἐργάνη, καὶ ὅπου τῆς Ἰδέας ἢ ὑψηλῆ καὶ τολμηρᾶ ἔμπνευσις καὶ τῆς καρδίας ὁ εὐγενὴς παλμὸς ἔσχον πολλάκις εὐτυχῆ ἀπήχησιν καὶ πρωτοβουλίαν. Μετὰ μικρὸν ἀνασπᾶται πάλιν καὶ τὸ πλοῖον, ὑπὸ πλήρη ἀτμόν, χωρεῖ πρὸς τὰς Ὁξείας νήδους, τὰς Θεὰς τοῦ Ὀμήρου, καὶ αἴτινες συγχέονται πρὸς τὰς προσκειμένας ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Ἀχελφίου Ἐχινάδας.

Βραχὺ μετὰ τὴν ἔξοδον ἡμῶν ἀπὸ τοῦ λιμένος τὸ πλοῖον ἡρημώθη. Πυκνὴ νυκτερινὴ δρόσος, ὄμβρου δίκην, κατεκάλυψε τὸ σκάφος, οἱ δὲ ἐπιβάται, μᾶλλον ἀδιάφοροι πρὸς τὸ θυμᾶσιον ἐκεῖνο νυκτερινὸν θαλασσογράφημα, ἀνεζήτησαν ἕκαστος νυκτερινὸν ἄσυλον. Εἰς τὴν πύρραν ἡμῶν ὁ περιστροφικὸς φάρος τῆς Ὁξείας τοξεύει τοὺς φωτεινοὺς περιδικοὺς σπαθισμοὺς του. Αἱ ξηραὶ ἐπικισθητῶς ἀφίστανται ἤδη καὶ ἀσθενέστεραι ἀποβαίνουσιν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν αἰ ἀναλαμπαὶ τῶν φωτιζόντων τὰς παραλίαις φανῶν. Τὸ εὐεργετικὸν κράτος τοῦ ὕπνου εἶχεν ἀπλωθῆ ἐπὶ τῆς μυρμηκιάσης ἐκείνης σχεδίας, εἰς τὰ ἔγκατα τῆς ὁποίας ἐπυκνοῦτο καὶ ἐμυκάτο ὁ ἀτμός, ἐμψυχῶν τὰ ἔμβολα, καὶ πτερῶν,

ἀντὶ εἰρεσίας, διὰ τῆς ὀρμῆς τῆς ἑλικος τὸ τάχος τοῦ πλοίου. Ἐκεῖ, δεξιὰ, πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Ἀρακύνθου, ὁ πᾶλλον θαλασσοπόρος μὲ ἀνεσταλαμένην τὴν πνοὴν ἀναζητεῖ εἰς τὸ σκότος τὸ φῶς τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς ἐκρήξεως τὸν οὐρανομήκη καπνόν. Κοιμᾶται ἡ πόλις, ἀλλ' ὄχι καὶ ἡ δόξα τῆς. Ἄγρυπνος καὶ μεγαλόστομος πλανᾶται ὑπερθεὶν τῶν αἱματοτόρετων τειχῶν τῆς, καὶ ἐὰν πρὸς τὸ ἠθικόν φῶς τὸ ἀνεσπέρως σελαγίζον ἐπὶ τὴν μάρτυρα πόλιν ἦτο ἀνάγκη ν' ἀναφθῆ καὶ φῶς ὑλικόν παρὰ τὴν ἀθάνατον λίμνην τῆς, δᾶς ὑπερύψηλος, ὑπερηφάνως ὀρμῶσα πρὸς τὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν, ὅπου μετέωρος ἐν μέσφ τῶν ἀστραπῶν καὶ τῶν βροντῶν τῆς ἐκρήξεως ἀνῆλθεν ἡ πόλις, ἄς στηθῆ καὶ ἄς ἀναφθῆ εἰς σχῆμα φάρου παρὰ τὴν παραλίαν ἐκείνην, συμβολίζουσα διὰ τοῦ σχήματος καὶ τῆς λάμπσεως τὸ ὄργανον καὶ τὸ μέσον, δι' οὗ ἔστεφάνωσε τὴν ἀθανάσιαν τῆς ἢ ἐνδοξὸς πόλις.

Παραπλέομεν τὸ σύμπλεγμα τῶν ᾽Οξειῖων νήσων καὶ τῶν ᾽Εχινάδων. Τὰς πετρώδεις καὶ ἀνύδρους κορυφὰς των ἢ γόησσα χάρις τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας εἶχε βάνει εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν μύθων μὲ σταγόνας τῆς ποιητικῆς ἐκείνης καὶ ἀνεφίκτου ἐμπνεύσεως καὶ ἀλληγορίας τῆς χαρακτηριζούσης ἰδιαιτέρως τὸν πλοῦτον καὶ τὸ κάλλος τῆς Ἑλληνικῆς Μυθολογίας. Ἐφαντάζετο αὐτὰς Νύμφας ὠραίας, ἐν μέσφ ἐρώτων καὶ γελώτων ζώσας εὐτυχεῖς, ἄχρι τῆς ὥρας καθ' ἣν τοῦ ποταμοῦ Ἀχελφῶου ἡ ὀργὴ μετεμόρφωσεν αὐτὰς εἰς σκοπέλους. Ἐγγὺς ἐκβάλλει ὁ Ἀχελῷος πρὸς τὸ μεταξὺ τῆς Ἰθάκης καὶ τῆς αἰτωλικῆς Οἰνιάδος στενόν, αἱ δὲ βυθι-

αἱ προσχώσεις αὐτοῦ εἶχον μεταβάλει τινὰς τῶν ᾽Εχινάδων εἰς στερεὰν ἐνώσασαι αὐτὰς μὲ τὴν ἠπειρον. Ὀλίγα ποίμνια ἤδη διακόπτουσιν ἐνίοτε τὴν μονοτονίαν τῆς σιωπῆς τῶν ᾽Οξειῖων νήσων καὶ τῶν νησίδων τῶν ᾽Εχινάδων, σπανίως δὲ ὁ διαπλέων τὰς θαλάσσας ἐκείνας ἀναμιμνήσκειται, ὅτι παρὰ τὰς ἐρήμους ταύτας ἀκτὰς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1571 συνεκροτήθη μία τῶν περιφανεστάτων, ἂν μὴ ἡ περιφανεστάτη τῶν ναυμαχιῶν τῶν νέων χρόνων, ἢ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου, τοῦ Λεπάντου, ὡς ἀποκαλεῖται εἰς τὰς λατινογενεῖς γλώσσας. Ὁ χριστιανικὸς καὶ ὁ ὀθωμανικὸς κόσμος ἐμονομάχησεν ἐκεῖ. Τὸ σῆμα τοῦ Ὄθωμανοῦ στολάρχου ὑπεχώρησε κατατροπωθὲν πρὸ τῆς σταυροφόρου σημαίας τοῦ Δὸν Ἰωάννου τοῦ Αὐστριακοῦ, δύναται τις δὲ νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ἀραιὰ τινὰ γνωρίσματα μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας δύνανται νὰ καθορισθῶσι, καθόσον καὶ κατὰ τὸ 480 π. Χ. καὶ κατὰ τὸ 1571 μ. Χ. ἡ τύχη τοῦ πολιτισμοῦ ἢ δύνατο ἴσως νὰ ᾖ διάφορος, ἐὰν διάφορος ἀπέβαινε τοῦ ναυτικοῦ πολέμου ἢ τύχη.

Γραμμὴ ῥοδίνη φαίνεται πρὸς τὴν Ἐω. Τῆς Ἡοῦς τὸ ἄρμα ἐξεύχθη, ἠνεώγησαν αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ, ἀνάθεκτοι ἐν μέσφ ζεφύρων καὶ ἀνθέων ὀρμῶσιν ἐκεῖθεν Ἐρωτιδεῖς καὶ οἱ πυρίπνοες ἵπποι, καὶ τῆς θεᾶς οἱ ῥόδινοι δάκτυλοι διφύκουσι πρὸς τὴν δύσιν τὸ μέλαν ἄρμα τῆς Νυκτός. Ὑπὸ τὴν ἀβρὰν πνοὴν τῆς ὠραίας καὶ δροσερᾶς κροκοπέπλου ἀφυπνίσθη ἢ Κτίσις. Εἴμεθα ἐνώπιον τῆς Ἰθάκης. Ἐνῶ ὑπερθεὶν τῶν αἰτωλικῶν ὀρέων χωρεῖ εἰς μεγαλοπρεπεῖ ἄνοδον ὁ ἠλιακὸς δισκος, ὑπεράνω τοῦ Αἴνου τοῦ «μεγάλου βουνοῦ» τῆς Κε-

φαλληνίας σαλεύεται ἔτι ἡ σελήνη ἐξιτηλωτέρα εἰς φῶς
καὶ κεκοπιακυῖα ἐκ τοῦ νυκτερινοῦ δρόμου της. Ἐστρα-
μένος πρὸς βορρᾶν ἐθεώρουν ἐναλλάξ τὴν ἐξαισίαν εἰκόνα.
Ὀλίγα λεπτὰ βραδύτερον ἡ σελήνη εἶχε καταδυθῆ, ἐνῶ χρυ-
σωθεὶς πλήρως ὁ ἥλιος ἀνελάμβανε τὴν φωτεινὴν αὐτοῦ δι-
φρηλασίαν εἰς τὸ αὐγάσαν κενόν.

Καὶ καπνὸν μόνον ἀπὸ τῆς πατρικῆς γῆς ἀναθρώσκοντα
ἄς ἔβλεπεν ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἄς ἀπέθνησκεν εἶτα. Καὶ ποῖα
μείζων ὀδύνη, ἡ ἄκων νὰ πλανᾶται τις μακρὰν τῆς πατρίδος
του! Τῆς ποθητῆς ταύτης γῆς καὶ πατρίδος τοῦ πολυπλάγ-
κτου Ὀδυσσεὺς εἴμεθα ἤδη ἐντός. Αὐτόχρονα εἶναι χρι-
τωμένη νῆσος καὶ πόλις ἡ Ἰθάκη, τοιαύτη τοῦλάχιστον μοὶ
ἐφάνη ἀπὸ τοῦ θαυμασίου λιμένος της, δυσθύμως δ' ἀναμι-
μνήσκομαι ὅτι ὁ πλοίαρχος, ἐπειγόμενος ν' ἀναχωρήσῃ, δὲν
ἐπέτρεψε τὴν εἰς τὴν ἀκτὴν ἔξοδον. Ἐὰν ἀπέβαινον εἰς τὴν
παραλίαν θὰ παρηγορούμην τοῦλάχιστον καὶ θὰ εἶχον τὴν
ὑπερφηανίαν νὰ λέγω, ὅτι ὑπῆρξα ἐπὶ βραχὺ συμπολίτης τοῦ
πολυτροποτάτου τῶν ἀνδρῶν, καὶ εὐλαβῆς ἐπιτόπιος θαυ-
μαστής καὶ ὑπήκοος πιστὸς καὶ ἀφοσιωμένος τῆς ἐξόχου γυ-
ναικὸς καὶ βασιλίσσης, ἧς τὴν πίστιν μετὰ τοῦ κάλλους καὶ
τῆς ἀρετῆς ὕμνησεν ὁ δαιμόνιος Ἡμίθεος καὶ ὁ κόσμος μετ'
αὐτοῦ.

Ἡ Ἰθάκη καὶ ὁ λιμὴν της! Ποῖαι ἀναμνήσεις νικηφόρας
ἐκπορθοῦσαι πᾶσαν ἄλλην ἀντίληψιν, ποῖαι συγκινήσεις ἀμε-
ρίστως κυριαρχοῦσαι πάσης ἄλλης σκέψεως καὶ μελέτης!
Στρέφων πανταχοῦ μοχθῶ τὰ πάντα νὰ ἴδω, τῶν πάντων

ν' ἀναμνησθῶ, τὰ πάντα νὰ περιλάβω εἰς τοῦ ὄμματος καὶ
τοῦ πνεύματος τὴν ριπήν. Ἐδῶ, προερχόμενος ἐκ τῆς Σχε-
ρίας, ἤχθη, μακαρίως κοιμώμενος, ὁ πολύτλας Ἄναξ. Εἰς τὴν
ἀκτὴν αὐτὴν ἀπετέθη ληθαργῶν, καὶ εἰς τὴν παραλίαν αὐ-
τὴν ἀφυπνίσθη ἀπὸ τοῦ βαθυτάτου ὕπνου, τοῦ θανάτῳ ἑοι-
κότος, ὃν, εὔνουν μετὰ τοῦ νόστου χάρισμα, κατέπεμψαν
αὐτῷ οἱ δυσωπηθέντες Θεοί.

Μὲ τάχος ὑπερκόσμιον, γοργοτέρα τοῦ ἱέρακος σχίζουσα
τὸν ἀφροσπετῆ πόντον, ἡ θεὸς καὶ γλαφυρὰ ναῦς τοῦ Ἄλκι-
νούου, εἰς τῶν Θεῶν τὸ κέλευσμα ὑπακούουσα, ἔφερε διαπόν-
τιον πρὸς τὸ εὐτυχές καὶ ὀριστικὸν τέρμα τῶν περιπλανή-
σεων καὶ τῶν παθημάτων τὸν ἄνδρα, τὸν ὁμοῖον πρὸς Θεοὺς
ἔχοντα ἦθος καὶ φρόνημα, καὶ ὅστις

*Πρὶν μὲν μάλα πολλὰ πάθ' ἄλγεα ὄν κατὰ θυμὸν
Ἄνδρῶν τε πολέμους ἄλεγεινά τε κύματα πείρων
Δὴ τότε γ' ἀτρέμας εὔδε, λελασμένος ὄσο' ἐπεπόνθει*

Εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν ἐνόμιζον ὅτι ἀντήχουν εἰσέτι οἱ
πλήρεις ἀδημονίας καὶ ἀμφιβολίας λόγοι τοῦ Ὀδυσσεὺς,
ὅταν, ἀφυπνισθεὶς καὶ εὐρεθεὶς μόνος εἰς ἄγνωστον γῆν καὶ
εἰς ἔρημον παραλίαν, στρέφει ἐκπεπληγμένους ὀφθαλμούς,
ἀγνοῶν ποῦ εἶναι, καὶ φοβούμενος μήπως νέαι δοκιμασίαι
ἐπῆλθον πάλιν κατ' αὐτοῦ. Εἶναι εἰς τὴν Ἰθάκην, ἀλλ' ἀ-
γνοεὶ ἐντελῶς ποῦ εὐρίσκειται. Φανταστικὸν ὄνειρον περι-
βάλλει τὴν πάτριον γῆν, καὶ πᾶν σημεῖον ἀναγνωρίσεως
αὐτῆς ἐσκοτίσθη. Καὶ ὁ ἀμήχανος Ἄναξ, ἐναγωνίως διερωτᾷ
ἑαυτὸν, τίς εἶναι ἀρὰ γε ἡ νέα αὕτη χώρα, καὶ ποῖοι οἱ κά-
τοικοί της!

Ἄλλ' ἢ Ἀθηναῖ ἐλεεῖ τὸν Ὀδυσσεύα. Καταπτῆσα ἀπὸ τῶν χρυσῶν τοῦ Ὀλύμπου δωμάτων, ἐν σχήματι ποιμένος, ἔρχεται πρὸς αὐτόν, σοφὴ καὶ εὖνους σύμβουλος, καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ ξένον ἑαυτὸν ὑπολαμβάνων πάντοτε εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα, ἰκετευτικῶς ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἄγνωστον ἄνδρα, καὶ περιδεῶς ἐρωτᾷ :

Τίς γῆ, τίς δῆμος, τίνες ἀνέρες ἐγγεγάασιν ;

Ἦ που τις νήσων εὐδαιελοσ, ἠέ τις ἀκτῆ

Κεῖθ' ἀλλὴ κεκλιμένη ἐριβόλακος ἠπειροιο ;

Ἀναστέλλεται ἡ πνοὴ ἀπὸ τὴν ἀθρόαν συγκίνησιν καὶ τὴν ἀνάμνησιν σκηνῶν, ἅς, μὲ τόσῃ ἀπλότῃ λόγου, ἐξῆρε καὶ ἐχρωμάτισεν ὑπέροχος μεγαλοφυΐα, ὑπερτέρα ἔτι διὰ τῆς ἀπλότῃ ταύτης, τῆς φυσικῆς καὶ παθητικωτάτης. Καὶ αἱ συγκινήσεις ἐκρήγνυνται ἀχαλίνωτοι ὅταν, εἰς τοῦ Ἐπιδίου τὴν ἀφελῆ ἀφήγησιν, ὁ πάλλων Ὀδυσσεύς, πατὴρ ἤδη ἐνώπιον τοῦ τέκνου του, ὄρμᾳ εἰς τὴν ἀγκάλῃν τοῦ ἀπιστοῦντος Τηλεμάχου, καὶ πνιγόμενος εἰς τὰ δάκρυα τοῦ λέγει :

Ἄλλὰ πατὴρ τοὺς εἶμι, τοῦ εἶνεκα σὺ στεναχίζων

Πάσχεις ἄλγεα πολλὰ, βίας ὑποδέγμενος ἀνδρῶν

καὶ ὅταν, ἀναγνωρίσας τέλος ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, καὶ πεισθεὶς ὅτι δὲν εἶναι δαίμονος κακοποιοῦ δυσμενὲς τέχνασμα ἡ σκηνὴ ἐκείνη, ὄρμᾳ πρὸς αὐτόν μὲ τοὺς βραχίονας ἀνοικτούς καὶ :

Ἀμφιχυθεὶς πατέρ' ἐσθλὸν ὀδύρετο, δάκρυα λείβων.

Καὶ μετὰ τῶν αἰῶνων τὴν πάροδον, τὰ δάκρυα ἀνέρχον-

ται πάντοτε εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀναγινώσκοντος καὶ ἀναπολοῦντος τὰς γοργὰς μεταπτώσεις τῆς ὑπερτάτης ἐκείνης, καὶ περιπαθεστάτης σκηνῆς. Ὁ χρόνος οὐδὲν ἰσχύει ἐπὶ τῆς μεγαλοφυΐας. Ἀναγινώσκοντες παθαίνομεθα, ὥσει εἴμεθα παρόντες εἰς τὴν συγκινητικὴν ἐκείνην ἀναγνώρισιν, καὶ μετέχομεν τῶν ὀδυνηρῶν αἰσθημάτων τοῦ πλάνητος ἐναλλάξ καὶ τῆς εὐδαιμονίας αὐτοῦ ὅτε, ἔλεως τέλος ἡ Μοῖρα, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ταλασίφρονα ἄνακτα καὶ ἐξόριστον νὰ γευθῆ τῆς θείας τοῦ νόστου μακαριότητος.

Ὁ νοῦς κατορθοῖ τέλος, οὐχὶ ἄνευ ἀγῶνος, νὰ λυτρωθῆ ἀπὸ τὴν ἀνέλιξιν τῶν περιπαθῶν ἐκείνων ἐπεισοδίων. Ὁ ὀφθαλμὸς, λυθεὶς ἀπὸ τὴν δουλείαν τοῦ πνεύματος, ἀνακτᾷ ἐλευθέραν τὴν ἐταστικὴν αὐτοῦ λειτουργίαν, καὶ, ἄπληστος, στρέφεται θεωρῶν τὰ περὶ ὄρη, τὸν λιμένα, καὶ τὴν ἀκτὴν.

Δύο, κατὰ τὸ πλεῖστον χλοάζουσαι, παρεικί βουνοῦ. Εἰς τὸ μέσον ἡ κυανῆ θάλασσα ἀκύμαντος, γελόεσσα, ἠδυπαθῆς σχεδόν, εἰς ἀκινήσιαν δυναμένη νὰ τηρῆ, ἐν ὄρα τυφῶνος, ἄνευ πρυμνησίων, τὰ πλοῖα. Δεξιά, εὐθυμοὶ ἀγροικίαι, ἀπὸ βλάστησιν πυκνὴν πλαισιούμεναι. Ἐνίοτε τὸ κλῆμα καὶ ἡ γλῶσση φθάνει μέχρι τῆς παραλιακῆς ἄμμου καὶ τῶν βράχων, ὧν τὰ κράσπεδα, ἤσυχα ἤσυχα, θωπεύει ἡ μόλις ἀναπαλλομένη θάλασσα. Κατὰ μέτωπον ἡ πόλις. Δεξιά, πρὸς τὴν ἁρμονικὴν κλιτύα τοῦ ὑλήεντος Νήτου, ἀνέρπει ἠρέμως, ἐν μέσῳ κήπων καὶ ἀναδενδράδων, μὲ γραφικὴν χάριν καὶ κομψότητα, τὸ δεξιὸν τμήμα τῆς πόλεως. Ἀριστερά, τὸ ἄλλο τμήμα, μὲ αὐστηροτέραν πως τὴν ἔκφρασιν. Ἀπώτερον τὸ ἀριπρεπὲς εἰνοσίφυλλον Νήριτον ἀνατείλει τὴν εὐγραμμον

κορυφογραμμὴν αὐτοῦ. Κωδωνοστάσιον ἐγείρεται κατὰ μέσον, μόνον αὐτὸ θεατὸν, ὡς ὀβελίσκος, οὐτινος ἢ βάσις χάνεται εἰς τῆς γῆς τὰ ἔγκατα, καὶ εἰς τὴν ἀπόστασιν. Εἶναι, μοι εἶπον, τὸ κωδωνοστάσιον τῆς Μονῆς «ἡ Καθαρά». Ἐπεθύμουν νὰ ἤκουον, περὶ δυσμᾶς ἡλίου, πόρρω, πολὺ πόρρω τῆς Μονῆς, τοὺς ἤχους τοῦ κώδωνος τούτου. Μοι φαίνεται, ὅτι ἢ οὐχὶ ἀγρία, ἀλλὰ πάντοτε βραθεῖα μελαγχολία, ἢ ἀλίσκουσα τὴν ψυχὴν, εἰς τὴν ρεμβώδη ἐκείνην ὥραν τοῦ θνήσκοντος φωτός, ὅτε εἰς τὴν Δύσιν ἀπλοῦται ἢ ἀμφιλύκη, ὡς μεταίχμιον τοῦ φωτός καὶ τοῦ σκότους, θὰ εἰσέδυσεν εἰς τὴν ψυχὴν μου, ὑπὸ τὰς ἀναπάλσεις τοῦ ἐκπνέοντος ἤχου, μὲ δύναμιν ἀκατανικήτου περιπαθοῦς ὄνειροπολήματος. Εἰς τοιαύτην ὥραν, ὁ συβώτης Εὐμαῖος, ἦγε τὰς σῦς εἰς τὸ συβώσιον, καὶ, ἀχνύμενος κῆρ, ἐξέλεγε τὸν συῶν ἄριστον, πρὸς ἐστιασιν τῶν μνηστήρων. Αἱ αἶγες τοῦ Ὀδυσσεῶς, κορεσθεῖσαι βοσκῆς, κατήρχοντο τὴν ὥραν τρύτην ἀπὸ τοῦ ὄρους, αἱ ἀγέλκι ἐχώρουν εἰς τὸν σταῦλον, καὶ εἰς τὴν μάνδραν αἱ ποιῆμαι. Ἀνακαλεῖ τὸν δεσπότην ὁ πιστὸς οἰκέτης, στενάζει ἢ τροφὰς Εὐρύκλεια, τοῦ προσφιλοῦς ἀναμιμνησκομένη ἀπόντος, ὃν ἔθρεψεν ἐν τῇ ἀγκάλῃ. Νόστου πόθος καίει τὸν Ὀδυσσεᾶ, δριμύτερος εἰς τὴν ὥραν ἐκείνην τῆς μελαγχολίας τῆς φύσεως, καὶ ἀναπόλησις σφοδροτέρη τοῦ μακρὰν πλανωμένου, ὅστις, τίς οἶδεν ἐὰν ζῆ πλέον, κρατεῖ τῆς σκέψεως τῶν χρηστών ἀμφιπολῶν καὶ τῶν πιστῶν δούλων. Ἡ στιγμὴ ὑποκίει πλείοτερον τὸν ἀκοίμητον στοχασμόν. Καὶ τῆς Πηνελόπης οἱ σεμνοὶ ρεμβασμοί, εἰς τὴν ὥραν ἐκείνην τοῦ ἀρξαμένου σκιδόφωτος, χωροῦσιν ἐπιτεινόμενοι ἐν τῇ θλιβεραῖ

μελαγχολία τῆς μνήμης ἐκείνου, ὃν, τόσους ἐνιαυτοὺς ἤδη, πλανᾷ μακρὰν τῶν ὀφθαλμῶν τῆς, ἀλλ' ὄχι καὶ τῆς καρδίας τῆς, τῶν Θεῶν ἢ ὀργῆ.

Ὁξὺς σχίζει τὴν ἀτμόσφαιραν ὁ ἀπότομος συριγμὸς τοῦ ἀτμοπλοίου. Ἰσχυρῶς καὶ δυσαρέστως μὲ διασεῖει ὁ ἤχος ἐκεῖνος, καὶ μὲ ἀφυπνίζει σκαιῶς ἀπὸ τοῦ παρελθόντος τὸ ἡδονικὸν ὄνειρον. Ἡ ἑλιξ στρέφεται, τὸ πλοῖον κινεῖται. Καλλίτερον νὰ μὴν ἤρχετό τις εἰς τὴν Ἰθάκην, ἀφοῦ τόσον ταχέως ἔπρεπε νὰ φύγῃ. Μὲ τὴν πρῶραν πρὸς βορρᾶν, χωροῦμεν πρὸς τὴν ἐξοδὸν τοῦ κατακλείστου λιμένος. Μόλις προφθάνω νὰ ρίψω τελευταῖον βλέμμα πρὸς τὴν συμπαθεστάτην μου αὐτὴν νῆσον καὶ τὴν πόλιν, ἦτις μαγικῶς, ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν, ἀποσπᾶται ὀπισθοχωροῦσα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου. Ἐδῶ, ἀριστερά, ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου αὐτῆς πέτρας, ἐφ' ἧς ὑψοῦται σκυθρωπὸν κατάκλειστον οἶκημα, χεῖρ κινεῖται, σείουσα μανδύλιον, καὶ ὀδύνης κραυγὴ ἤχεῖ ἀπὸ τοῦ μικροῦ καὶ στενοῦ παραθύρου. Εἶναι αἱ φυλακαί. Ἡ δουλεία εἰς τόσην ἐκεῖ ἐλευθερίας δαψίλειαν· τὸ σκότος, εἰς τόσον ἄπλετον φῶς, ὅπερ πανταχόθεν σὲ περιλούει· ἢ ἀσφυξία, εἰς τὸ πελάγιον καὶ ἀπόγαιον ἐκεῖνο δροσερὸν πνεῦμα, ὅπερ ἀναψύχει τὴν ἀναμοχλευθεῖσαν ὑπαρξίν σου, καὶ ἴσως ἐνεργεῖ πραῦντικῶς ἐπὶ τῆς φλεγμονῆς τοῦ διεγερθέντος ἐγκεφάλου σου.

Μικρὸν ἔτι, καὶ τὸ θελητικὸν τῆς Ἰθάκης πανόραμα ἀφανίζεται ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου. Παλαιός, μεταγενέστερος, νεώτερος καὶ σύγχρονος κόσμος, μὲ τὰ περιπετειώδη διάμεσα αὐτοῦ, συνεφύρετο ἀναμίξ, καὶ συνωθεῖτο ἰσχυρῶς καὶ ἀτά-

κτως εἰς τὸν νοῦν μου. Ἐρείδων τὰ νῶτα ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, ἔσπευδον, ἀπὸ τῶν σκηνῶν τῆς Ὀδυσσεΐας ἀρχόμενος, νὰ διέλθω τὰ πάντα ἐν ἀκκατατάκτῳ ἐπιθεωρήσει, ν' ἀναμνησθῶ τῶν πάντων, ν' ἀρπάσω βιαίως διὰ τοῦ βλέμματος καὶ τοῦ νοῦ τὰ ἀντικείμενα ὅλα, ἐκφεύγοντα ἤδη, καὶ νὰ διατρέξω ἐπιτροχάδην μὲν, ἀλλὰ μὲ εὐλάβειαν καὶ ἱερὰν συγκίνησιν, τὸ ἀθάνατον Ἔπος νήσου μικρᾶς, ἣν ὁ Μέγας ἐκλείσεν. Φιλάργυρος, ὄρων συλούμενον τὸν πλοῦτόν του, δὲν σπεύδει, μεθ' ὅσης ἐγὼ ἔσπευδον ὀρμῆς, πρὸς τὸ ποιητικὸν θέλημα τῆς δοξασθείσης Ἰθάκης, ἣν εἶχον πρὸ ἐμοῦ, καὶ ἧς ἔβλεπον τὰς ὑμνηθείσας καὶ περιγραφείσας θέσεις, φεῦ! ἐκφευγούσας πάντοτε, καὶ ταχύτερον ἤδη, πρὸ ἐμοῦ. Ἐν τῇ ὀρμῇ ἐκείνῃ ἀπώλεσα τὰ πάντα. Καὶ μὴ δυνάμενος οὐδὲν νὰ ἴδω πλέον, οὐδὲν εὐκρινῶς ν' ἀναπολήσω, οὐδὲν συγκεκριμένως νὰ συγκρατήσω, ἐφερόμην ἔρμαιον ἐσωτερικοῦ σάλου, καὶ κυκεῶνος ἀναμνήσεων, θεαμάτων καὶ ἐντυπώσεων, ἄχρις ὅτου, ὁ ταχυνθεὶς δρόμος τοῦ πλοίου, μοὶ ἀπέκρυψεν ἐντελῶς τοὺς οἴκους τῆς συμπαθοῦς πόλεως, καὶ τὰ τερπνὰ ἀγροκήπια τῶν ἀκτῶν τῆς, τὰ μεταξὺ κυμάτων, ἀνθέων καὶ χλόης προκύπτοντα καὶ μειδιῶντα, οἷονεὶ ὅπως σὲ καλέσωσι ν' ἀνκαυθῆς ὑπὸ τὴν φίλην καὶ φιλόξενον στέγην. Ἡ ἔγερσις ὑπῆρξε τραχεῖα, δυσάρεστος δὲ ἡ ἀφύπνισις. Ἡσθάνθην σφοδρὸτάτην κατ' ἐμοῦ αὐτοῦ ἀγανάκτησιν, καὶ μετενόησα σκληρῶς, διατὶ ἐπεσεκέφθην τὴν γόησσαν Ἰθάκην, ἀφοῦ δὲν ἠδυνάμην νὰ μείνω ἐκεῖ.

Εἰς τοὺς ἀτμούς τῆς φαντασίας ἐβυθίσθη ἤδη ἡ Ἰθάκη.

Πλέομεν πρὸς τὴν Λευκάδα. Ἐκεῖ, ἐξ ἀριστερῶν, ἐπιμήκως προβάλλει ἄκρα, ὀξυνομένη κατὰ τὴν ἐσχατιάν, καὶ ὑπὸ πύργου στεφομένη κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς. Εἶναι ἡ κρημνώδης τοῦ Λευκάτα προβλής, ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ὁποίας ἐκρημνίσθη ἡ Σαπρῶ. Τὸ τέως ἡρεμοῦν πλοῖον σαλεύεται, ἐν κλύδωνι ἤδη. Εἶναι τοῦ «ἀκρωτηρίου τῆς Κυρᾶς», καὶ τοῦ ρεύματος ἡ αἰτία. Νομίζει τις, ὅτι τῆς Σαπφοῦς τὸ ἕξαλλον πνεῦμα, τὸ πάθος ὕπερ, ἠφαιστείου δίκην, κατέφλεξε καὶ κατέφαγε τὰ στήθη τῆς, δὲν εὖρεν ἡρεμίαν, οὔτε ἐψυχράνθη εἰς τῶν αἰώνων τὴν πάροδον καὶ τοῦ πόντου τὴν ἄλμην καὶ τὸ ψῦχος, καὶ ὅτι, συγκυκῶν ἔτι τὰ στέρνα τῆς, ἀναπάλλει αὐτά, καὶ συνταράσσει τὴν θάλασσαν καὶ τὸ κύμα, τὸ ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ τάφου τῆς ἐπωδύνως ἐξορμοῦν καὶ στεναῖζον.

Διὰ μέσου νήσων καὶ νησίδων, ὧν προέχει ἡ Τάφος, τῶν παλαιῶν Τηλεβῶν ἔδρα καὶ τῶν παλαιφάτων Ταφίων, «ληϊστόρων ἀνδρῶν», ὀρμητήριον, καταγόμεθα εἰς τὴν Λευκάδα, πλεύσαντες διὰ τῆς χειροποιήτου διώρυγος. Ἐν τῷ πλῶ, χαίρειζομεν τὴν Μαδουρῆ τὸ εὐτυχὲς καὶ ἡρεμον ἐρημητήριον τοῦ Ποιητοῦ.

Ἡ Λευκάς, ἀπὸ τοῦ βράχου τοῦ Λευκάτα λαβοῦσα τὸ ὄνομα, ἦν χερσόνησος τὸ πάλαι, διὰ λωρίδος γῆς ἐνούμενη πρὸς τὴν γῆν τῆς Ἀκαρνανίας, ἧς ἐρίνετο προέκτασις. Ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους, καὶ τῶν ὀρέων τῆς ἡ θεᾶ, κατελέγχει τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν δρυμώδη καὶ μεγαλοπρεπῶς ἀγρίαν φύσιν τῆς Ἀκαρνανίας. Μεσοῦντος τοῦ ἐβδόμου π. Χ. αἰῶνος, ὁ Κύψελος ἐξάπέστειλε κορινθιακὴν ἀποικίαν εἰς τὴν Λευκάδα, οἱ δὲ Κορίνθιοι, κατασχόντες τὴν χερσόνησον, ἐκ-

ποδῶν δὲ θέντες τὴν ἀρχαιοτάτην τῆς Λευκάδος πόλιν Νήρικον, ἴδρυσαν, ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ, τὴν φερώνυμον πόλιν. Ἡ διώρυξ οὐδέποτε ἦτο σταθερῶς ἐπιτηδεῖα πρὸς θαλασσοπλοῖαν, ἔτι δὲ καὶ νῦν, μόνον μετριωτάτου μεγέθους πλοῖα δύνανται, μετ' ἄκρας προσοχῆς, νὰ τὴν διαπλέωσιν. Ἡ ἐκάστοτε διολισθαίνουσα ἄμμος καὶ ἡ ἰλύς, ἡ ἀπὸ τῶν πέριξ ὀρέων διαψιλῶς παρασυρομένη ὑπὸ τῶν ὑετῶν, ἀπέφρασσον ἀνέκαθεν τὴν διώρυγα, ἀδιάλειπτος δὲ ἀπαιτεῖται τανῦν ἐργασία καὶ προσοχή, ὅπως μὴ, ἡ καὶ ἤδη ἀβαθῆς διώρυξ, ἀποβῆ, διὰ προσχώσεων, ἀβαθεστέρα.

Τὴν Λευκάδα, μόνον ἀπὸ τοῦ ἀτμοπλοίου ἠδυνήθη νὰ ἴδω. Τὸ σύνολον τῆς εἰκόνας τῆς πόλεως εἶνε εὐχάριστον, τέρψεως δὲ αἰσθημα γενναῖ ἡ θέα τοῦ πρανοῦς, καὶ τῶν τοῦ ὄρους κλιτύων, ποῦ χλοαζουσῶν, ποῦ ξηρῶν, καὶ ποῦ καὶ που στιζομένων ὑπὸ οἰκίσκων λευκῶν, ἡ ἐκκλησιῶν. Καὶ ἡ Λευκάς, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα τμήματα τῆς Πατρίδος, ἠκολούθησε τὰς τύχας τοῦ Κράτους, ἀφ' οὔτου, ἀκέραιον καὶ ἀλλοκίμον, ἴστατο ἐν Βυζαντίῳ, ἄχρι τῆς πτώσεως καὶ τῶν ὀδυνηρῶν ἔκτοτε χρόνων, ὁπότε ἀλλόφυλοι, ἀλλόγλωσσοι καὶ ἀλλόθρησκοι, κατασχόντες διαδοχικῶς, ἐνέμοντο τὴν πλουσίαν Ἑλληνικὴν κληρονομίαν. Ἡ νῆσος φέρει καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας Μαύρας. Ὁ Χριστιανισμός, εἰσελάσας νικηφόρως εἰς τῶν Θεῶν τοῦ Ὀλύμπου τὰ ἔδη, κατέλυσε αὐτά, καὶ, ἀπελάσας ἐκείνους, ἴδρυσεν τὸ ἴδιον κράτος καὶ τὴν θρησκείαν, ἐπ' αὐτῶν πολλὰκις τῶν ἐρειπίων τῶν ναῶν, οὓς οἱ Ἀθάνατοι τοῦ Ὀλύμπου εἶχον καθαγιασεί, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Τέχνη λαμπρύνει. Καὶ ἡ Λευκάς, ἡ ἀπὸ τοῦ ποιητικοῦ λευκοῦ Λευ-

κάτα φέρουσα τὸ ὄνομα, ἡ, ἀπὸ τοῦ Λευκαδίου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰκαρίου, ἀντήλλαξε τὸ ἀρχαῖον ὄνομα δι' ἐπωνυμίας χριστιανῆς Ἀγίας, ὅτε Ἑλένη, ἡ μήτηρ τοῦ χριστιανοῦ Κόδρου, καὶ ἐσχάτου Ἑλληνος Αὐτοκράτορος, τοῦ πεσόντος κατὰ τὴν Ἀλώσιν, φεύγουσα τὸ καταλυθὲν κράτος καὶ τὴν πρωτεύουσάν του, καὶ καταληφθεῖσα ὑπὸ δεινῆς τρικυμίας, κατὰ τὸν μεταξὺ Κεφαλληνίας καὶ Λευκάδος αὐλῶνα, τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία ἐώρταζε τὴν Ἀγίαν Μαύραν, κατώρθωσε, μετὰ κόπου σωθεῖσα, νὰ διαπεραιωθῆ εἰς Λευκάδα. Ἐκεῖ δέ, κτίσασα ἐπὶ τοῦ φρουρίου Μονήν, ἐτίμησεν αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Μαύρας, ἐξ ἧς καὶ ἡ νῆσος μετέλαβε μεταγενεστέρως τὸ ὄνομα.

Ἀνκμνήσεις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου ὑπάρχουσιν εἰς τὴν νῆσον, ὅπως καὶ εἰς πᾶσαν χώραν ἑλληνικὴν. Παρὰ τὴν Λευκάδα ἠγείρετο ἐπιβλητικώτατος ναὸς τῆς Ἀφροδίτης, ἡ δὲ παράδοσις περιῆγεν, ὅτι ὁ ναὸς ἐκεῖνος εἶχε κτισθεῖ ὑπὸ τοῦ Αἰνείου, πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς, ἧς ἐλέγετο υἱὸς ὁ Τρῶς ἦρως, ἐξ οὗ καὶ ὁ ναὸς εἶχε τὴν κλησιν Ἀφροδίτης Αἰνειάδος». Τῆς ἀρχαίας πόλεως Νηρικού ἐρείπια ἐσώζοντο, ἴσως σώζονται ἔτι, ἐγγὺς τῆς διώρυγος, κυκλώπεια τὸν τύπον, ὡς καὶ ἐρείπια τῆς ἀρχαιοτάτης Λευκάδος, τῆς διαδεχθείσης τὴν ἀρχικὴν τῆς νήσου πόλιν Νήρικον.

Πρὸς ταῖς ἡδοναῖς τοῦ πλοῦ, καὶ τοῦ δρόμου, παράκειται ἡ δυσθυμία, ὅτι, διερχόμενός τις ἢ εἰσπλέων καὶ παραπλέων θέσεις ἱστορικές, ἔνθα ὅμαιμος εὐκλεῆς ἐζησέ ποτε λαός, δὲν δύναται νὰ τὰς ἴδῃ καὶ τὰς ἐπισκεφθῆ ἐγγύς, ἰδίως τοὺς χώρους ἐκείνους, ἔνθα ὁ χρόνος κατέβαλε καὶ ἔσπειρεν

εἰς περισωθέντα ἐρείπια, τὴν πάλαι ζῶν καὶ ἀκμὴν. Ἐνῶ ὁ νοῦς, διατρέχων τὰ στάδια τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, τοῦ ἀκμάσαντος παρὰ τοὺς τόπους, οὐς παρέρχεται ὁ τῆς ξηρᾶς ἢ τῆς θαλάσσης ὁδοιπόρος, ὄρμα εἰς ἀντίληψιν, διὰ τῶν ἰδίων αἰσθήσεων, τοῦ ἀφῶνου ἐκείνου ἀλλ' εὐγλώττου μεγαλείου, τὸ πλοῖον κινεῖται αἴφνης, καὶ ἡ πραγματικότης διώκει καὶ πόθους καὶ ὄνειρα. Καὶ ἡμεῖς ἐκινούμεθα ἤδη, χωροῦντες πρὸς τὸ Ἄκτιον. Αἱ ἀκταὶ τῆς νήσου ὑπεχώρου βαθμηθόν, ἐξ ἀποστάσεως δὲ ἤδη περιελάμβανεν ὁ ὀφθαλμὸς τὴν Λευκάδα, μὲ τὰ ἐπιβλητικὰ καὶ ὑψηλὰ ὄρη τῆς, καὶ συνῆπτεν ὁ νοῦς, πρὸς τοὺς συγχρόνους καιροὺς, τοὺς πόρρω ἀφισταμένους, ὅτε, ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς ἀκμῆς, ἡ Λευκάς πρόστη τῆς Ἀκαρνανικῆς Ὀμοσπονδίας, καὶ τοὺς ἀφισταμένους μὲν, ἐγγυτάτους ὅμως, ὅτε οἱ ἀθάνατοι τοῦ 1821 ἦρωες, οἱ μάρτυρες καὶ οἱ πρόδρομοι, κατήρχοντο εἰς ἀσφαλές, εἰς φίλον καὶ φιλόξενον κρησφύγετον πρὸς τὴν ἀδελφὴν πόλιν καὶ νῆσον, ἔνθα Ἡὼς ἐλευθερίας, ἀμαυρὰ ἔτι, ἀλλὰ Ἡὼς πάντοτε, προάγγελος ἡμέρας λαμπρᾶς, εἶχεν ἀνατελεῖ, τραγικῶς ἀντιτιθεμένη πρὸς τὸν ζόφον, ὅστις ἐκάλυπτε καὶ περιέβαλε τὴν ἀντίπεραν ὄχθην, καὶ τὰ ἀπώτερα τῆς Ἠπειροῦ βουνά.

Πλέομεν ὀλοταχῶς πρὸς τὸ Ἄκτιον, ὅπερ, «Πρῶτον» κατὰ Στράβωνα, «Ἀκαρνανῶν χωρίον ἔστι. Ὀμωνύμως δὲ λέγεται τό, τε ἱερὸν τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος καὶ ἡ ἄκρα, ἡ ποιοῦσα τὸ στόμα τοῦ κόλπου ἔχουσα καὶ λιμένα ἐκτός».

Ἦρας πλοῦς μετέφερεν ἡμᾶς, ἀπὸ τῆς διώρυγος τῆς Λευκάδος, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμπρακικοῦ. Εἶμεθα ἤδη εἰς τὸ

στενόν. Τὸ Ἄκτιον, ἢ ἄλλως Ποῦντα, δεξιὰ, ἢ Πρέβεζα, μὲ τοὺς κήπους αὐτῆς καὶ τοὺς οἴκους, ἀριστερά. Τ' ἀκαρνανικὰ ὄρη ἐντεῦθεν, ὑψηλὰ καὶ μεγαλοπρεπῆ, τῆς Ἠπειροῦ τὰ ὄρη ἐκεῖθεν, μεγαλοπρεπῆ καὶ ὑψηλὰ ἐπίσης, μὲ τὰς αἵματηρὰς ἀλλ' ἐνδόξους ἀναμνήσεις των. Κρίκος ὀδύνης ἠθικῆς περισφίγγει τὴν καρδίαν, εἰς τὴν θέαν τῆς εὐάνδρου καὶ μάρτυρος ἡπειρωτικῆς γῆς, καὶ τῶν ἀπὸ ταύτης ἐκπηγάζουσῶν σκηνῶν καὶ ἀναμνήσεων....

Τῆς θαλάσσης ἐκείνης, καὶ τῶν βουνῶν αἱ ἀπόψεις, καὶ αἱ ἠρωϊκῶς αἵματηραὶ ἱστορίαι, κινουσιν εἰς θούριχ τὴν ψυχὴν. Τὰ χεῖλη ψιθυρίζουσι τοὺς στίχους τοῦ «Στομίου τῆς Πρεβέζης», καὶ ἡ καρδία εὐγνωμονεῖ τὸν Ποιητὴν, λαμπρῶς ἀπαθανάτισαντα τὸ παράτολμον ἐκεῖνο ναυτικὸν πραξικόπημα τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἀρματωλοί, τοῦ ἐθνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον ἄγοντες, περιίπτανται ἔνοπλοι ἔτι καὶ νικηφόροι εἰς τὰς κορυφὰς καὶ εἰς τοὺς δρυμοὺς τῶν ὀρέων, ἄτινα ἐκτείνονται πρὸ ἡμῶν. Φωτὸς νεφέλη, καπνὸς ἐκρήξεως, σέλας εἶτα, μυστηριώδους λαμπρότητος ἀνεσπέρου, σκεπάζει τὸ Σοῦλι. Νομίζει τις, ὅτι ἀντηχεῖ εἰσέτι ἡ ἀτάραχος φωνὴ τοῦ Σαμουήλ, φθεγγομένη ὑπερήφανα ρήματα ἀπὸ τὴν ἀκρόρειαν τοῦ Κοῦγκι, καὶ τὸν ναῖσκον τῆς Ἁγίας Παρρασκευῆς. Ἄσμα μητέρων, ἀρρήτου μεγαλοπρεπειᾶς καὶ ὑψηλοφροσύνης, Ἄρεως μεστὸν καὶ ἀποφάσεως, ἤχει μεγαλότολμον, γλυκὺ ὅμως ἐν τῇ ἀρρηνωπῇ ἐπιβολῇ του, ἀπὸ τοῦ Ζαλόγκου τὰ ὕψη. Προβάλλει, ἐντὸς νέφους αἵματοχρόου, στυγνὴ ἢ σκια τοῦ Ἀλῆ!... ὦ! τὸ μαρτυρικὸν Γένος μας!...

Ὁ διατρέχων τὰς τραγικὰς τῆς Πατρίδος μας σελίδας, ὑπολαμβάνει κατὰ στιγμὰς, ὅτι εἶνε θῦμα ἐφιάλτου· ὅτι ἡ φαντασία του, ἐξαφθεῖσα ὑπὸ νόσου καὶ πυρετοῦ, συνέλαβε καὶ ἰστόρησε τὰ πάθη ἐκεῖνα καὶ τὰς τύχας τοῦ Γενους, τὰς ἀληθεῖς ἐν τούτοις καὶ πραγματικὰς, ἢ κατὰ τοῦτο μόνον δυναμένας νὰ συζητηθῶσι, καθόσον, οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε ἡ χρονογραφία, οὔτε ἡ ζῶσα καὶ πιστὴ παράδοσις ἠδυνήθη, οὔτε θὰ δυνηθῆ ποτέ, νὰ ἰστορήσῃ καὶ νὰ παραστήσῃ τὴν πάλλουςαν ἀλήθειαν τῶν συμφορῶν, τῶν περιπετειῶν, καὶ τῶν ἀγώνων τῆς Φυλῆς μας.

Ἡ φρεναπάτη διελύθη. Ζῶσαι ὅμως περιίπταντο ἔτι αἱ πολεμικαὶ εἰκόνες, αἱ ἀπὸ τῆς θέας τοῦ Ἄκτιου ἐκτρεφόμεναι καὶ ἐπιφοιτῶσαι. Ἀπὸ τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ ΙΘ'. μ. Χ. αἰῶνος, ὅτε περιφανῶς εἶχεν ἀθλήσει τὸ Γένος, ὁ νοῦς μεθίστατο πρὸς τὸ ἔσχατον ἥμισυ τοῦ αἰῶνος, τοῦ προηγηθέντος τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος. Ἡ Ρώμη ἐδημοκρατεῖτο ἔτι· ἀλλ' ἡ ἀρετὴ, τῆς ἀληθοῦς Δημοκρατίας τὸ ἔρεισμα, δὲν ἐξύφαινε πλέον τῆς Ρώμης καὶ τῶν Ρωμαίων τὸ φρόνημα. Ὁ ἐμφύλιος σπαραγμὸς ἐλυμαίνετο τὴν Ρώμην, καὶ τούτου πτυχὴ μία, οὐχὶ ἡ ἀσημοτέρα, οὐδ' ἡ ὀλιγώτερον βαρύνουσα ἐπὶ τῆς τύχης καὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς κοσμοκράτορος πόλεως, ἐξετυλίχθη ἐπὶ τῆς θαλάσσης ταύτης, παρὰ τὴν χθαμαλὴν ἀκτὴν τοῦ Ἄκτιου, τοῦ δώσαντος εἰς τὴν περιφανῆ ναυμαχίαν τὸ ἴδιον ὄνομα. Δύο ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι, ἀντίθετοι τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν φιλοδοξίαν, ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος, τῆς αὐτῆς πατρίδος τέκνα ἄγοντες ἀμφότεροι εἰς ἀδελφικὸν σπαραγμὸν, ἐμονο-

μάχησαν ἐν ναυμαχίᾳ ἐδῶ, τὸ 31ον ἔτος π.Χ. Ἡ τύχη ἐμείδιασε πρὸς τὸν Ὀκταβιανόν. Ἡ νίκη ἐκάλυψεν αὐτόν, τὰ τρυφηλὰ στέρνα τῆς Κλεοπάτρας ἐκάλυψαν τὸν Ἀντώνιον, χωρὶς νὰ τὸν προσπίσωσιν. Ἀπὸ τῶν κυανῶν φλεβῶν τῆς ἀσυνήθους ἐκεῖνης γυναικὸς, ἐν αἷς ἰχώρ μᾶλλον ἢ αἷμα ἐκυκλοφόρει, καὶ ἦς τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ ἠδυπαθὲς κάλλος ὑπέτασσε καὶ συνέτριβεν ἀσπίδας καὶ χαρακτῆρας, εἶχεν ἤδη ροφήσει εὐδαίμονος νάρκης τὸν θάνατον, ὁ κατατροπωθεὶς τριάνδρος. Καὶ πρὶν ἀκύμη λοχεύσωσιν, εἰς τῆς Κλεοπάτρας τὸν κόλπον, ὄφεις ἰοβόλοι, ἐγγχύσαντες τὴν σηπεδόνα καὶ τοῦ θανάτου τὸ ψῦχος εἰς τὴν θερμὴν ἐκείνην ζῶην, καὶ τὴν ἀβρῶς σφύζουσαν φιληδονίαν, εἶχεν ἤδη αἰσθανθῆ ὁ Ἀντώνιος τὸ θανατηφόρον δῆγμα τῆς ἐχίδνης, τοσοῦτ' ἄλλο ὀλεθριώτερον καὶ ἀσφαλέστερον, ὅσον ἦτο γλυκύτερον, καὶ καθ' οὐ οὔτε ἠθέλησεν, οὔτε ἠδύνατο ἔσως ν' ἀντιστῆ. Ἀντώνιος καὶ Κλεοπάτρα, ἠττηθέντες ἐν τῇ πάλῃ, καὶ πλειότερον ἔτι ἀπὸ τῆς λήθης παντός, ὅ,τι δὲν ἦτο ἠδυπαθεστέρη καὶ μεθυστικώτερα τρυφή, ἐτράπησαν ἀπὸ τοῦ Ἄκτιου πρὸς τὴν Αἴγυπτον, τίς οἶδε, εὐδαίμονες ἴσως! Ἐκεῖ, ὑπὸ τῆς πικρίας τὸ κράτος ὀτέ, ἄλλοτε ὑπὸ τῆς ἠδονῆς τὰς ὑπερτάτας ἐκστάσεις, καὶ πάντοτε ὑπὸ τὰς τακερὰς τοῦ ἀκράτου ἔρωτος τρυφερότητας, ἀπέσφαζεν ἑαυτὸν ὁ Ἀντώνιος, τοῦ θανάτου τὸ φάσμα ἦττον ἀποτρύπαιον κρίνας, ἐὰν ἠτένιζεν αὐτὸ ἀπὸ τῶν σπαργώντων τῆς φίλης του καὶ παλλόντων στέρνων. Καὶ πρωτοτύπως ὄλωσ, κατὰ τὸν ρωμαντικὸν θρύλον, με ἀπάθειαν ἐξαισίαν, καὶ με ἐκκεντρικότητα γυναικὸς τρυφηλῆς μὲν, ἀλλὰ μὴ συνήθους, οὔτε τυχαίας, ἔθανεν ἡ Κλεο-

πάτρα, συμβολικῶς θελήσασα ἴσως νὰ εἰκονίσῃ, διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐπεζήτησε τὸν θάνατον, ὅτι ἀληθῶς, ἐπὶ τῶν ἀβροτέρων καὶ εὐωδιστέρων ρόδων, καθεύδουσιν ὑπούλως, φευόντες ὅμως ἀσφαλῶς, οἱ δηλητηριωδέστεροι ὄφεις...

Ἀφέντες τὸ στόμιον τοῦ Ἀμπρακικοῦ, ἐχωρήσαμεν ἔσω. Εὐρὺς ἀναπετάννυται πρὸς ἀνατολὰς ὁ κόλπος, μηχανύμενος πρὸς τὸ Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος, ἐγγὺς τοῦ ὁποίου ἠγέρθη ὁ Καρθασσαράς, καὶ πλατυνόμενος ἀπὸ Μενιδίου ἄχρις Ἀνακτορίου, ἐγγὺς τοῦ ὁποίου ὑψοῦται τὸ φρούριον τῆς Βονίτισης, καὶ ἡ πόλις. Νῆσοι καὶ νησίδες, θάμνων χλοερῶν καὶ ἀκμαζουσῶν ἀγρίων φυτειῶν μεστὰί, καταστίζουσιν, ἀπὸ ἀποστάσεως εἰς ἀπόστασιν, τὸν χαρίεντα κόλπον. Οἱ πλούσιοι ἐκεῖνοι σμάραγδοι τοῦ φυτικοῦ βασιλείου, οἱ ἀπὸ τῶν κορυφῶν καὶ τῶν πλευρῶν τῶν νησίδων βλαστάνοντες καὶ φύμενοι, ἐπικρέμονται πολλάκις ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἡρέμου Ἀμπρακικοῦ, ὑπὸ ἠπίου δὲ πνεύματος σαλευόμενοι, βαπτίζονται ἐνίοτε πρὸς τὸ ἀναπαλλόμενον ὑγρὸν κυανοῦν στρῶμα. Ἡ θάλασσα, κάλαίς ἀναλελυμένος οἶνεύ, περιβάλλει ἐπιχαρίτως τὰς χθαμαλὰς τῶν νησίδων ἀκτὰς, ὡς σμαράγδους πρᾶσινοὺς ὑπερέχοντας τοῦ κυανείου τῆς θαλάσσης ὑγροῦ, περισφίγγει αὐτάς, ὡς δακτυλίου σφενδόνη, καὶ βρέχει τῆς Ἀκαρνανίας τοὺς αἰγιαλούς, καὶ τοὺς ἠπειρωτικοὺς ἀπωτέρω.

Δελφῖνες, ἔξω τοῦ ὕδατος ἀναπηδῶντες, συνοδεύουσι τὸν δρόμον τοῦ πλοίου, ἀμιλλῶμενοι πρὸς τὸ τάχος. Εἶναι εὐγενὲς τῶν ἀβρώτων τούτων ἰχθύων τὸ γένος, καὶ ἠπίαι, φιλόανθρωπος ἔτι, ἡ φύσις. Τέρονται, λέγουσι, εἰς τὴν Μουσικήν, ἐπὶ τῆς ράχους δὲ δελφῖνος, θελχθέντος ὑπὸ τῆς ἀρ-

μονίας, διεπεραιώθη ἀσφαλῆς εἰς τοῦ Ταινάρου τὴν ἀκτὴν ὁ Ἀρίων, ὅτε, φεύγων τὴν ἄξενον κορινθιακὴν τριήρη, καὶ τὸ φιλοχρήματον πλήρωμά της, ἔκρουσε τῆς λύρας του τὰς χορδὰς, καὶ ἐπήδησεν εἰς τὸ κύμα. Τὸ ἡδὺ τοῦτο πλάσμα χαοίεντος μύθου, μετὰ τοῦ ἄλλου τοῦ Ὀρφέως, κινουντος τοὺς λίθους, καὶ ἡμεροῦντος τοὺς θῆρας, δὲν εἰκονίζει, εἰς σπαργῶσαν παράστασιν, τὸ θεῖον θέλημα τῆς Μουσικῆς, καὶ τὴν ἀκατανίκητον δύναμιν, καὶ τὴν ἡμερωτικὴν καὶ ἐξευγενίζουσαν ἐπιρροὴν της;

Ἡ Βόνιτσα, παρὰ τὸν ὄρμον τῆς ὁποίας ἔστημεν ἐπὶ βραχύ, δὲν παρουσιάζει ἔξωθεν ἀξιοσημεῖωτόν τινα λεπτομέρειαν. Φρουρίου τείχη φαίᾳ, ἀσθενῆ καὶ ἀοπλα, στεφανοῦσι τὸ ὕψος τοῦ ὑπερκειμένου τῆ πόλει βουνοῦ. Ἡ φύσις ὅμως, ἡ περιβάλλουσα τὴν ἀκτῖνα τῆς κόμης, φαίνεται θαυμασία. Λόφοι πράσινοι, καὶ ἀποροῶγες χλοάζοντες, κατέρχονται πρὸς τὴν θάλασσαν, διαδοχικῶς δὲ καὶ κατ' ἐναλλαγὴν, ἐκτυλίσσεται ἡ χάρις ἡμερωτέρας φύσεως, πρὸς τὴν αὐστηρότητα τῆς ἀγριωτέρας, ἀμφοτέραι δέ, ἐν ἀκμῇ, ἐπιφαίνονται εἰς τὰς περὶ τὴν Βόνιτσαν ὠραίας τοποθεσίας.

Τὸ Ἀνακτόριον, παρ' ᾧ νεωτέρως ἐκτίσθη ἡ Βόνιτσα, ἠγείρετο πρὸς τὴν δυτικὴν τοῦ Ἀμπρακικοῦ παραλίαν, ἐγένετο δὲ πόλισμα τῶν εἰς Λευκάδα ἐκπεμφθέντων, ὑπὸ τοῦ Κυψέλου, Κορινθίων, ἐκτεινάντων ἄχρις Ἀμπρακικοῦ κατακτητικὰς τὰς ἐπιχειρήσεις των. Ἡ παρακμὴ τῆς πόλεως ἐπῆλθε ταχυτάτη. Ὅτε δέ, εἰς μνήμην τῆς ναυμαχίας τοῦ Ἀκτίου, ἠγέρθη βορειοδυτικῶς τῆς Πρεβέζης, ἐπὶ τοῦ στενωτέρου λαίμου τῆς μικρᾶς ἠπειρωτικῆς χερσονήσου, ἡ Νι-

κόπολις, ὁ ἀπολειφθεὶς πληθυσμὸς τοῦ Ἀνακτορίου συνωκίσθη περὶ τὴν νεότευκτον πόλιν, σπανίως δὲ ἔκτοτε συναντᾷ τις τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης ἀποικίας τῶν Κορινθίων.

Χωροῦμεν λοξῶς πρὸς τὴν Κόπραιναν, τὸ ἄδοξον τῆς Ἄρτης ἐπίνειον. Δεξιᾶ, εἰς τὸν βαθύτερον τοῦ κόλπου καὶ ἀπώτερον μυχόν, ἐκτυλίσσεται ἡ κόμη τοῦ Καρβασσαρά. Ἐγγὺς αὐτῆς, καὶ κατέμπροσθεν, πυργοῦται ὁ Ἀράπης. Κατὰ μέτωπον, λευκὸν σημεῖον, παρὰ τὴν χλοερὰν ἀκτὴν, δεικνύει τὸ Μενίδι, ἐγγὺς δὲ λόφοι σύνδενδροι, ὑπὸ τοῦ κύματος βρεχόμενοι, ἄγουσι πρὸς τὸ ἱστορικὸν Μακρυνόρος. Τὸ σύνολον τῆς θαλασσίας καὶ τῆς χερσαίας εἰκόνας εἶναι ὠραῖον, περιλύπως δὲ βλέπει τις τὸ πλοῖον προσπελάζον τὴν ἔρημον καὶ ἀύχμηρὰν Κόπραιναν, εἰς ἣν ὀφείλει νὰ ἀποβῆ, ἐὰν θέλῃ νὰ ἐπισκεφθῆ τὴν Ἄρταν. Αἱ προσχώσεις τοῦ Ἀράχθου, κατέστησαν ἐνιαχοῦ ἀβαθῆ τὸν κόλπον, καὶ δυσχερῆ τὴν θαλασσοπλοΐαν, ὁ δὲ πρὸς τὸ ἐπίνειον πλέων, ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ τὸν ροῦν καὶ τὸ βάθος τῶν ὑδάτων, ἄλλως δυνατὸν νὰ ἐκτεθῆ εἰς δυσάρεστα ἀπρόοπτα. Ἀποβαίνει δυσνόητον τίνος ἕνεκα, ἀντὶ τοῦ γραφικοῦ καὶ ἐπιχαρίτου Μενιδίου, προεκρίθη ἡ δυσώνυμος Κόπραιναι, ὡς ἐπίνειον τῆς Ἄρτης, καὶ τοῦ ὅλου τμήματος τῆς ἐλευθερωθείσης ἡπειρωτικῆς γῆς. Οὐδεμία εὖνους τοπογραφικὴ συνθήκη, οὐδὲν πρόσφορον ἀγκυροβόλιον, οὐδεμία θαλασσία ἢ χερσαία ὑπεροχὴ ἢ εὐχέρεια ἐπέβαλε τὴν ἄδενδρον καὶ ἄνυδρον, τὴν νοσηρὰν καὶ ἀτερπῆ Κόπραιναν, καθ' ἥσσονα δὲ λόγον δὲν ἐπέβαλεν αὐτὴν τὸ εὐχηον καὶ εὖοσμον ὄνομά της. Καὶ ἐν

τούτοις, τὸ μόνον ἡμίσειον ὦραν ἀπέχον γραφικώτατον καὶ ὑγιέστατον Μενίδιον, παρωράθη ὡς ἐπίνειον, ἀντὶ τούτου δὲ κατεστάθη λιμὴν τῆς ἐλευθέρως Ἠπείρου ἢ Κόπραιναι, εἰς ἣν ἀναγκαστικῶς ὀφείλουσι ν' ἀποβιβάζωνται οἱ σταθεροὶ τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης, καὶ τῆς πόλεως κάτοικοι, καὶ οἱ ἐκτάκτως ἐπισκεπτόμενοι αὐτὴν.

Β΄.

Η ΑΡΤΑ

Ἐπῆρξεν εὐτυχῆς ἡ ἡμέρα καθ' ἣν, μετὰ μακρὸν καὶ θλιβερὸν χωρισμὸν, προσῆλθεν εἰς τὸν μητρικὸν κόλπον ἡ Ἄρτα. Εἰς τὴν ὀρμητικὴν ἔκρηξιν τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, εἰς τὰς ἐλπίδας, τὰς εὐοιῶνως διανοιγομένης διὰ τὴν Πατρίδα, καὶ τὴν ἐλευθερωθεῖσαν πόλιν, εἶχον λησμονηθῆ τῶν αἰῶνων τὰ μαρτύρια καὶ τὰ παθήματα. Καὶ αὐτὴ ἔτι, ἡ δολοφόνος ὀροθεσία, ἡ καταδικάζουσα εἰς πενίαν καὶ βαθμιαίαν παρακμὴν τὴν Ἄρταν, εἶχε καὶ αὕτη λησμονηθῆ εἰς τὴν θέαν τοῦ εἰσερχομένου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, καὶ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς παλινωστῆσάσης Ἐλευθερίας.

Δίωρος δι' ἀμάξης ἀπόστασις χωρίζει τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς πόλεως. Ἡ ἀμαξιτός, ἐπαρκῶς βατή, χωρεῖ ἀπρόσκοπτος καὶ εὐθεῖα. Καθ' ὅσον προσαναβαίνει τις πρὸς τὰ μεσόγαια, κατὰ τοσοῦτον γραφικωτέρα ἀποβαίνει ἡ θέα, ἥτις, ἐγγὺς τῆς Ἄρτης, ἐξαιρεταίως εἰς φυσικὸν κάλλος καὶ εἰς ἐπιβολὴν.

Εἰς τὸ ἀπώτερον τῆς εἰκόνας βάθος πυργοῦνται τὰ γυ-

μνοκόρυφα Τσουμέρκα. Κκτερχόμεναι, δι' ὀμαλῶν μᾶλλον κλίσεων, πρὸς ἀνατολάς, προσεπικλίνουσι, κατὰ τὸ ἀκρότατον αὐτῶν τέρμα, ἐπὶ τὴν μακρὰν ἄλυσιν τῶν ὄρεων τοῦ Ραδοβιζίου, πρὸς ἄ, ἐκ τῆς ἀποστάσεως, φαίνονται οἰονεὶ ἐφαπτόμενα. Δυσμικώτερον, ἐκτυλίσσονται φαλακρὰ τὰ ὄρη τῆς Δούλης. Ἀλλὰ μικρὸν ταπεινότερον, ἐκδικουμένη τὴν γυμνότητα ἐκείνην ἡ βλάστησις, ἐντείνει τὸ σφρῖγος αὐτῆς, εἶναι δ' ἀληθὲς τοῦ ὀφθαλμοῦ χάσμα ἡ ἐλλειψοειδῆς ἐκείνη ἔκτασις, ἡ ἐκεῖθεν τοῦ Ἀράχθου, ἡ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὰ ὕψη τοῦ βουνοῦ ἐκτεινομένη, συνηρεφῶς κατάφυτος ἐξ ἀγρίων δένδρων καὶ θάμνων, καὶ ὅπου τῶν Βλαχερνῶν ἡ Μονή, ἡ Γρεμενίτσα προσωτέρω, καὶ τὸ Ἰμαρέτ ἐκεῖθεν, ἐκτεινόμενον παρὰ τὸν χθαμακλώτερον ξηρὸν λόφον, ὑπὲρ ὃν αἴρεται ὁ ὑψηλότερος τοῦ ἱστορικοῦ Γριμπόβου.

Ὁ ἐντροφῶν εἰς τὸ κάλλος τῆς φύσεως, καὶ χάριν αὐτῆς περιορῶν ἄλλας ἀτελείας, προκαταλαμβάνεται εὐμενῶς, εἰσερχόμενος εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Ἄρτης. Δεξιὰ δὲ Ἄραρχος, ἡ ὄχθη τοῦ ὀπίου παραθίγει τὴν ἀμαξιτόν, φέρεται ἐπὶ εὐρυτάτης λεκάνης, λευκῆς καὶ ξηρᾶς, κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς ἐκτάσεώς της, εἰς τὴν ὥραν τοῦ καύματος. Μετὰ μετρίως φορᾶς κυλίωνται, ἐπὶ τῆς λευκοφαίου κοίτης, ὀγκώδεις βραχίονες ὕδατος, οἵτινες, κατανεμόμενοι ἐνίοτε εἰς ὑδάτινα νήματα ποικίλοντος πάχους, χωρίζονται τοῦ κυρίου τοῦ ποταμοῦ ρεύματος, ἵνα ἐνωθῶσι, μετὰ βραχυτάτον ροῦν, πρὸς τὸ ἀπώτερον κύριον ρεῦμα. Δεξιὰ, ἡ Μονὴ τοῦ Θεοτοκιοῦ, ὑπὲρ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, τὴν

ἐλληνικὴν δῆλον ὅτι, ἐκτείνει, ὑπεράνω χλοαζούσης κλιτύος, τὸ κωδωνοστάσιον αὐτῆς. Τῆς Μονῆς ὑπέγκειται τὸ ἱστορικὸν Πέτα, καὶ τούτου μακρὰ κατάφυτος ὄρσειρά, διήκουσα ἀπὸ βορρᾶ πρὸς ἀνατολάς. Οἱ συμπαγεῖς ὄγκοι τῶν Ραδοβιζικῶν ὀρέων ἐκτυλίσσονται ἀπωτέρω τῆς δευτέρας ταύτης ὀρεινῆς γραμμῆς ἥτις, χωροῦσα ἐν πλούτῳ βλαστήσεως, κατέρχεται ἡρέμα πρὸς τὸν Ἀμπρακινόν, παρὰ τὴν θάλασσαν τοῦ ὁποίου συνάπτονται τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἄρτης καὶ τοῦ Βάλτου τὰ ὄρια.

Ἀριστερόθεν, ἡ Μονὴ τῆς Φανερωμένης στεφανοῖ τὸ ὕψωμα τοῦ βραχώδους λόφου, ἐγγὺς τοῦ ὁποίου διέρχεται ἡ ἀμαξιτός, καὶ ταύτης ἐγγύτατα καὶ χαμηλότερα, ἐπὶ ἰσοπεδωθέντος χωματίνου ὕψωματος, ἐγείρεται ἡ ἐν σχήματι ὀβελίσκου ἀναμνηστικὴ μαρμαρίνος στήλη, ἡ ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἡμετέρου Πυροβολικοῦ στηθεῖσα, εἰς μνήμην τῶν γενναίων, τῶν ἐν Ἡπείρῳ πεσόντων κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897. Ὑψηλότερον, ἐπὶ τῆς ράχως τῆς βραχώδους κορυφογραμμῆς, διακρίνονται αἱ γωνιαῖαι προβολαὶ τοῦ Ἀμυντικοῦ Στρατῶνος.

Ἡ ἄμαξα κυλῖει μικρὸν ἔτι τοὺς τροχοὺς τῆς, παρὰ πενιχρὰ τινα ξυλοπαγῆ παραράχθεια καφενεῖα, καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν πόλιν. Ὅλον ἐκεῖνο τὸ εὐμορφον σύνολον τῆς κοιλάδος, ἦν σχίζει ὁ Ἄραχος, καὶ κατακλείει συνέχεια ἄλοερῶν καὶ εὐγράμμων λόφων, ἠφανίσθη πλέον, ἤττον δὲ εὐμενῆς προβάλλει ἡ πρώτη ἐντύπωσις τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς πόλεως, ὅπερ, ὑπὸ τῆς Ἐλευθερίας τὴν πνοήν, καὶ τὴν ἀνεμπόδιστον τοῦ ἐλευθέρου ἀτόμου πρωτοβουλίαν, τὴν φυσικὴν

δ' ἔτι ἐπὶ τὰ πρόσω ὀρμὴν, θὰ ἠῦχετό τις νὰ ἔβλεπεν εὐπροσωπότερον.

Ἡ Ἄρτα παρουσιάζει ἔτι τὸν τύπον τουρκικῆς πόλεως μᾶλλον, κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀποψιν καὶ διάταξιν. Αἱ ὁδοὶ στενοί, λιθόστρωτοι πανταχοῦ, ὑψωμένοι κατὰ τὰ ἐκατέρωθεν ἄκρα, τὰ δίκην πεζοδρομίων ἐκτεινόμενα παραλλήλως, καὶ βαθεῖα κατὰ τὸ διάμεσον κενόν, ὅπερ πλημμυρεῖ ἐν ὄρα ὑετῶν, ἐκ τῶν πανταχοῦθεν καταρρέοντων ὑδάτων. Κυριολεκτικῶς ἡ συγκοινωνία διακόπτεται ὅταν, ἐν ὄρα σφοδρότερας βροχῆς, ἐκχειλίζουσιν οἱ εὐρεῖς οὗτοι καὶ ἀναπεπταμένοι χαλικοστρωτοὶ χάνδακες, δι' ὧν, οἱ ἀκαριαίως μορφούμενοι χεῖμαρροι, ὀρμητικῶς καταφερόμενοι πρὸς τὰς ἐδαφικὰς κλίσεις, ἐκχέονται εἰς τὸν παραρρέοντα Ἄραχον. Ἡ πόλις ὑδρεύεται ἐλάχιστα μὲν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, χρησιμοποιομένου μᾶλλον ὡς πλυντηρίου, κυριώτατα δὲ ἀπὸ τῆς μεγάλης πληθῆος τῶν φρεάτων, ὧν τὸ ἄφθονον ὕδωρ εἶναι ὑγιέστατον, καὶ ἐξάριετον τὴν πόσιν. Ὁ φωτισμὸς ἀτελής, ἀτελής ἐπίσης καὶ ἡ καθαριότης, ἄφθονα δέ, ἐξάριετα, καὶ εὖωνα τὰ πρὸς ζωάρκειαν. Κατὰ τὰς ὄρας τοῦ θέρους, μικρὰς τινος κινήσεις, τὰς νύκτας μετὰ τὸ δεῖπνον, εἰς τὰ ἐγγύτερα τοῦ ποταμοῦ καφενεῖα, ὅπου μαίνεται ὠρούμενος ὁ φρικτὸς «καραγκιόζης». Τὰς ὄρας ἕως τοῦ χειμῶνος, ἐρημία καὶ σιωπὴ εἰς τὰς ὁδοὺς. εὐθὺς μετὰ τὴν πάροδον τῶν πρώτων ὥρῶν τῆς νυκτός. Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως ἡσυχώτατος. Τὰ ἐλάχιστα τῆς Ἄρτης οἰνοπωλεῖα σπανίως πυκνοῦνται. Οἱ ἄνθρωποι διάγουσι σωφρόνας, ἔριδες οὐδαμοῦ σημειοῦνται, οὔτε θόρυβοι ἀνὰ τὰς ὁδοὺς, ἡ δὲ ἐσωτερικὴ τάξις καὶ

ἡσυχία τῶν κατοίκων, δύναται νὰ προταχθῆ ὡς ἀξιολογη-
τον πρότυπον. Εἷς πεφωτισμένος Δήμαρχος, καλαίσθητος καὶ
ρηξικέλευθος, δημοφιλὴς μετὰ συνέσεως καὶ εὐπρεπείας,
ἐμπνέων δὲ ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς κατοίκους, θὰ ἐβελτίου
οὐσιωδῶς, τὴν εἰς πάμπολλα καθυστεροῦσαν πόλιν. Οἱ δη-
μοτικοὶ πόροι, ὡς ἔμαθον, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν νομί-
μων καὶ ἀναποδράστων δαπανῶν, πάλιν θὰ ἦσαν ἐπαρκεῖς,
ἐν τῷ καθαρῷ αὐτῶν περισσεύματι, ὅπως γίνῃ ἀρχὴ ἐκτε-
λέσεως ἔργων τινῶν ἀνάγκης, ὧν ἡ ἀναβολὴ ζημιοῖ τὴν φή-
μην τῆς πόλεως, ἢ δὲ ἔλλειψις εἶναι ἀξιοκατάκριτος

Εὐάρεστον παράγει συνκίσθημα ἡ σεμνοπρέπεια τοῦ
Κλήρου, καὶ ἡ ἀνεπίληπτος τάξις, ἡ ἀμειώτως κρατοῦσα κατὰ
τὴν διάρκειαν τῆς θείας ἱερουργίας. Ἐκτὸς τῶν Χριστιαν-
ῶν, τὴν Ἄρταν οἰκοῦσι σταθερῶς πλεῖστοι Ἰουδαῖοι, προ-
θύμως καὶ πιστῶς ἐκπληροῦντες πάσας τὰς ἀπὸ τῶν νόμων
πηγαζούσας διὰ τοὺς πολίτας ὑποχρεώσεις. Εἰς τὰς Συνα-
γωγὰς αὐτῶν, διέκρινα προσευχομένους εὐζώνους, κομφῶς
καὶ ἀρειμανίως φέροντας τὴν φουστανέλλαν. Ἦσαν Ἰουδαῖοι
στρατιῶται.

Τὴν μονοτονίαν τῆς πόλεως, οὐδεμία διακόπτει εὐχαρις
ἀνάπαυλα. Δράξις τοῦ βαθμιαίως βελτίονος, εἰς οὐδένα κλά-
δον, εἰς οὐδεμίαν κοινωνικὴν ἀνάπαυσιν, ἢ ἀνεσιν βίου, προη-
μένου πως, ἀπαντᾷ που. Τὰ πάντα ἐκτυλίσσονται ἔτι ὑπὸ
τύπον μᾶλλον πρωτογενῆ, ὃν θὰ ἔλεγε τις καὶ μικρὸν πως
ἀδικαιολόγητον. Τὸ θανάσιμον μειονέκτημα, τῆς αἱματηρῶς
ἀδίκου ὀροθεσίας, ἣτις, ἀφίσασα ἀναιρέτως καὶ ἀνοικτιρ-
μόνως, ἔξω τῆς Ἄρτης, τὸν πραγματικὸν πλοῦτον τῆς Ἄρ-

της, τὴν εὐδαίμονα πεδιδάδα της, κατεδίκασεν ἀπανθρώπως
αὐτὴν εἰς μαρασμόν, συμβάλλει, ἀναντιρρήτως, εἰς τὴν θλι-
θερὰν στασιμότητα τῆς πόλεως, καὶ τῶν κατοίκων της. Ἄς
μὴ δυσανασχετήσωσιν ὅμως οἱ ἐξαιρέτοι κάτοικοι τῆς Ἄρ-
της, ἐὰν λαχθῆ, ὅτι, παρὰ πᾶσαν τὴν κατὰ φρον αὐτὴν ἀδι-
κίαν τῆς ὀροθεσίας, θὰ ἠδύνατο ἕως νὰ ἐκφύγῃ μικρὸν ἢ
πόλις τῆς σταθερᾶς ἀκινήσιός της, τέταρτον ἤδη αἰῶνος
βιώσασα ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ αὐτοδιοικήσει, μὴ χωρήσασα δὲ
εἰς μέτριον βῆμα ἐμπρός, ἀφ' ὅτου τὴν τουρκικὴν διοίκησιν
διεδέχθη ἡ ἑλληνική. Ἐὰν ἐξαιρέση τις τὸν σύλλογον ὁ
«Σκουφᾶς», μὴ αἰσθητῶς, οὐδ' ἐπαρκῶς ἐκδηλοῦντα ἔτι, τῆς
εὐοϊάνου αὐτοῦ συστάσεως τὸν σκοπὸν καὶ τ' ἀγαθὰ, φιλο-
τίμως ὅμως καὶ καρτερικῶς διευθυνόμενον, οὐδὲν ἐπιστημο-
νικὸν ἢ ἄλλο σωματεῖον ὑπάρχει, οὐδεμία ζωὴ πνευματι-
κῆ, οὐδεμία λέσχη, οὐδὲν στοιχειωδῶς εὐπρεπὲς κέντρον,
ἐπιτήδειον νὰ δέχηται εὐπροσώπως τοὺς ἐγκρίτους πολίτας
τῆς Ἄρτης, καὶ τοὺς παρεπιδήμους. Φιλοτίμῳ προνοίᾳ καὶ
δαπάνῃ ἰσχυροῦ καὶ πλουσίου πολιτευτοῦ τῆς Ἄρτης, ἰδρῦθη
ἐν τῇ πόλει μικρὸν ἐργοστάσιον ταπητουργίας, ἔνθα εὐρί-
σκουσι τῆς τιμίας ἐργασίας τὸν ἄρτον, αἱ πτωχαὶ κόραι.
Ἄλλ' εἶναι τόσον μικρὸν, καὶ τόσον ἀτελές, ἐξ ἀνάγκης, τὸ
ἴδρυμα, ὥστε δὲν δύναται τις εὐρῶς νὰ ἐκταθῆ ἐπ' αὐτοῦ.

Ὑπὸ κοπώσεως οἰονεῖ, οὐχὶ ἀμίκτου καὶ τινος πικρίας
καὶ ἀπογοητεύσεως, φαίνεται καταληφθεῖσα ἡ πόλις. Καὶ
ἐν τούτοις, ὁ Δῆμος τῆς Ἄρτης εἶναι ἐκ τῶν ἀθηροτέρων
τοῦ Κράτους. Διαθέτων ἐτησίαν πρόσοδον ὑπερβαίνουσαν τὰς
80 χιλιάδας δραχμῶν, εἶναι ἐλεύθερος παντὸς ἀπολύτως

χρέους, πρὸς τὸ μέγα δὲ τοῦτο, καὶ σπάνιον δημοτικὸν ἀγαθόν, ἐπικουρεῖ ταμεῖόν τι, «τῶν Ἑλεῶν» καλούμενον, ἀπὸ ἔκπαλαι δωρεῶν γενναιοφρόνων τέκνων τῆς Ἄρτης θεμελιωθέν, καὶ οὐτινος, τὰ οὐχὶ μεγάλα μὲν, ἀλλὰ σχετικῶς ἐπαρκῆ εἰσοδήματα, διατίθενται, ἀγνοῶ ἂν εὐστόχως ἢ οὐ, ὑπὲρ τῆς πόλεως καὶ τῶν ἀπορωτέρων κατοίκων.

Ἐὰν τοῦλάχιστον, τὴν ἐξ ὑπερτέρας σκληρᾶς ἀνάγκης, ἢ καὶ ραθυμίου ἀντιλήψεως, νοσηρὰν κατὰ τὴν στασιμότητα τῆς πόλεως, διέσειε μεγαλόφρων καὶ προνοοῦσα Κυβέρνησις; Ἄλλ' αὕτη προσηνέχθη ὡς μητρικὰ μᾶλλον πρὸς πόλιν καὶ ἐπαρχίαν, ἢ ἡ εὐτυχῆς παλινοστήσις εἰς τὸν μητρικὸν κόλπον, ἐχαιρετήθη, ὑπὸ σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὑπὸ χαρᾶς καὶ οἰωνῶν εὐφροσύνων.

Ἡ ἄκρα πολιτικὴ ἀνεπιστάσις τῶν Ἑλληνικῶν Κυβερνήσεων, ἡ ἀποκλείουσα πᾶσαν βαθυτέραν πολιτικὴν σκέψιν, εἰς ἀπωτέραν ἐθνικὴν ἐργασίαν ἀφορῶσαν, δὲν ἠδύνατο, ἀλλ' ἢ καὶ ἐν Ἄρτῃ νὰ παρατηρηθῆ καὶ νὰ ζημιώσῃ, ὅπως ἐζημίωσε καὶ πανταχοῦ, ὅπου διώκομεν ἀπαράγραπτα δίκαια, καὶ συμφέροντα εὐλόγα καὶ θεμιτά.

Τὴν Ἄρταν χωρίζει ἀπὸ τῆς τουρκικῆς χώρας ἡμίσεως μόλις λεπτοῦ διάστημα. Πυκνὴ εἶναι ἡμερησίως ἢ διὰ τῆς γεφύρας ἐπικοινωνία τῶν ἐντεῦθεν ἐλευθέρων πρὸς τοὺς ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ δούλους. Ἐκτός ὅμως τῆς ἀδιαλείπτου συρροῆς πρὸς τὴν πόλιν, καὶ ἐκροῆς ἀπ' αὐτῆς, ὀλοκλήρου κινητοῦ πληθυσμοῦ, ὑπάρχει καὶ ἡ ἐπικοινωνία πρὸς τὴν ἐγγυὲς Φιλιππιάδα, ἣτις, οἰκισθεῖσα ὑπὸ Χριστιανῶν μὲν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Τούρκων, μεταναστευσάντων ἐξ Ἄρτης, εὐθὺς μετὰ τὴν

κατάληψιν, τηρεῖ ὀπωσδήποτε σχέσεις καὶ συμφέροντα πρὸς τὴν ἀρχαίαν Μητρόπολιν.

Ποῖον ἦτο τὸ εὐθὺς ἀμέσως, ἀπὸ τῆς ὑστεραίας τῆς προσαρτήσεως, καθῆκον πάσης προνοητικῶς καὶ πολιτικῶς σκεπτομένης Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως; Νὰ ἐργασθῆ μεθοδικῶς, ἐὰν δὲν ἤθελε ραγδαίως, ὅπως παρουσιάσῃ καταληπτὴν ἀμέσως καὶ ἀπὴν τὴν μεταξὺ ἐλευθερίας καὶ δουλείας, εὐνομίας καὶ κακοδιοικήσεως, αὐτοδιοικήσεως καὶ συγκεντρωτισμοῦ διαφορὰν. Μορφοῦσα κομψῶς καὶ συμμέτρως τὴν πόλιν, ἐξωραϊζούσα βαθμιαίως αὐτήν, ἐν τῇ δυνατῇ ἐπικουρίᾳ καὶ τοῦ τόπου, ἰδρύουσα τὰ τῆς πρώτης ἀνάγκης καὶ τῆς στοιχειώδους παραστάσεως δημόσια κτίρια, ρυμοτομοῦσα καὶ διανοίγουσα νέας ὁδούς, καθιστῶσα, διὰ τραπεζίας ἐν ἀνάγκῃ ἀλλὰ δικαίας χειρός, αἰσθητὰς εἰς τοὺς Δημάρχους τῆς πόλεως τὰς ὑποχρεώσεις ἃς ἔχουσι πρὸς τὴν πόλιν καὶ πρὸς τὸ Κράτος, ἐν τῇ ιδιότητι αὐτῶν ὡς Δημάρχων παραμεθορίων πόλεων, καὶ δὴ πρωτευουσῶν Νομῶν, ἐκλέγουσα δὲ ἢ Κυβέρνησις μετ' αὐστηρότητος, καὶ ἄκρας ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς, τὸ πολιτικὸν καὶ τὸ στρατιωτικὸν σῶμα, τὸ πεμπόμενον πρὸς διοίκησιν καὶ φρουρὰν τῆς πόλεως, ἰδίαν δὲ προσοχὴν ἐφιστῶσα εἰς τὸ ποῖόν τῆς Ἀστυνομίας, τῆς ἀδιαλείπτως ἐφαπτομένης πρὸς τὰς πολλαπλᾶς ἀνάγκας τοῦ πολίτου καὶ τοῦ ξένου, θὰ ἠδύνατο νὰ δημιουργήσῃ, σὺν τῷ χρόνῳ, καταληπτὴν τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον διαφορὰν, προσιτὴν δὲ παραχρῆμα εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἔξωθεν ἐρχομένου, καὶ προχείρως κρίνοντος μεταξὺ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ δούλης χώρας, καὶ τῆς ἐλευθερωθείσης Ἄρτης.

Εἶναι ἄρα γε ἀνάγκη νὰ σημειώσω, ὅποια ἢ ὑπὸ πασῶν τῶν Κυβερνήσεών μας τηρηθεῖσα πρὸς τὴν Ἄρταν συμπεριφορά ; Ὁ τὴν Ἄρταν ἐπισκεπτόμενος ραγιᾶς—καὶ τὴν ἐπισκέπτονται πάμπολλοι—οὐδαμοῦ ἀνευρίσκει, προσιτῶς καὶ ψηλαφητῶς, τὰ εὐεργετικά καὶ ἐπιδεικτικά ἔγνη τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτοδιοικήσεως, μετὰ τῶν παρεπομένων αὐταῖς ἀγαθῶν, ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ἐμφανίσει καὶ ζωῇ τῆς πόλεως, ἥτις εἶναι οὐσιωδестаῖα διὰ τοὺς ἀπλουστέρους, τοὺς ἐκ τῶν φαινομένων κρίνοντας καὶ ἀποφασίζοντας.

Πάντα ἀπολύτως, τὰ ἐκ τῆς πρωτοβουλίας τῶν Κυβερνήσεων ἐξαρτώμενα, καὶ εἰς καθῆκον αὐτῶν ἀναγόμενα, ἀφέθησαν ἀμελῶς εἰς τὴν τύχην. Καὶ ἡ ἐγκατάλειψις αὕτη, ἡ ἄδικος καὶ ἀντιπολιτικῆ, ὠδήγησεν εἰς τὴν νάρκην, καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν σῆψιν

Ἡ πενία, εἰς τὴν κατάρατον ὁροθεσίαν θεμελιούσα κυρίως τὸν λιμόν της, πιέζει στενῶς τὴν πόλιν. Καὶ ἐνῶ, δὲν ἀνευρίσκει τις τὴν προτέραν, ἐπὶ τῆς τουρκικῆς διοικήσεως, εὐπορίαν τῶν κατοίκων της, δὲν ἀνευρίσκει—πολλοῦ γε καὶ δεῖ—οὐδὲ τὰ παρὰ τῆς ἐλευθέρας ἑλληνικῆς καὶ μητρικῆς διοικήσεως εὐλόγως, καὶ ἐν πλήρει δικαιώματι, προσδοκώμενὰ ἐτέρου κύκλου ἀγαθὰ.

Πρὸς τὰς Θεσσαλικὰς πόλεις, καὶ τὴν Ἄρταν, αἱ Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις, ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως καὶ ἐντεῦθεν, ἐπολιτεύθησαν, ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς πολιτικῆς, παραδειγματισμοῦ δὲ καὶ νομίμου προσηλυτισμοῦ, ὡς δὲν θὰ ἐπολιτεύετο εἰς δυσμενῆς τοῦ Κράτους καὶ τοῦ ἔθνους ἀντίπαλος.

Μῆπως ὅμως καὶ διὰ τὴν πολυτίμον Κέρκυραν, ἣν εὖνους

συγκατάλασις τῆς Θείας Προνοίας, καὶ εὐτυχῆς περιστάσεων συνδυασμός, ἀπέδωκαν εἰς τὴν ἄμεστον στοργὴν καὶ ἐπιμέλειαν τῆς Μητρὸς, ἔπραζάν τι αἱ Κυβερνήσεις μας σκόπιμον ἐθνικῶς, καὶ ρητῶς ἐνδεικνύμενον ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐναργείας τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων καὶ συμφερόντων ; Καὶ ἐκεῖ, ὅπως καὶ πανταχοῦ, ὅπου σφύζει τοῦ ἐπικαίρου ἢ μέγα βοῶσα χρησιμότης, ἀφῆκαν τὰ πάντα ἀχειραγωγώγητα εἰς τὴν τύχην, λησμονοῦσαι ὅτι ὁ νοῦς, καὶ ὅχι ἡ τύχη, προάγει τὰ ἔθνη, τοὺς λαοὺς, καὶ τὰ νόμιμα αὐτῶν συμφέροντα. Μὲ τὴν ἔξοχον αὐτῆς γεωγραφικὴν θέσιν, τὴν ἐξοχωτέραν διὰ τοὺς Ἑλληνας, μὲ πάλλονται ἐθνικὰ δίκαια, σταθερῶς ἀπὸ Κοσμογονίας ἰδρυμένα, κακοδαιμονοῦντα δὲ σήμερον εἰς τὴν Ἡπειρωτικὴν παραλίαν, καὶ τὴν μεσόγαιον χώραν, παγιδευόμενα πανταχόθεν καὶ ἐλλοχευόμενα, ποῖος ἀσφαλῆς καὶ ἀνεκτίμητος σταθμὸς ἐθνικῆς ἐργασίας, νηφκλίας καὶ δικαίας, θὰ ἦτο ἡ Κέρκυρα, κατὰ ποῖον δὲ διάφορον τρόπον θὰ ἐκλονίζοντο τὰ ἐκεῖσε πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ πράγματα, ἐὰν ὑπῆρχε πολιτικὸς νοῦς καὶ ὀξυνοῦστερον προνοητικὸν πνεῦμα, δυνάμενον νὰ συνδυάσῃ, καὶ ἀπὸ σχεδίου ρητοῦ νὰ ρυθμίσῃ τὴν ὅλην ἐκτύλιξιν τῆς Διοικήσεως, καὶ τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἱεραρχίας τῆς προνομιούχου καὶ πολυτίμου νήσου ;

Ὅ, τι ὀλεθρίως συνέβη καὶ συμβαίνει ἐκεῖ, λαμβάνει χώραν καὶ ἐδῶ. Ἄρτα, Λάρισα, Τρίκαλα, αἱ ἄλλαι ὑποδεέστεραι Θεσσαλικαὶ πόλεις καὶ κῶμαι, αἱ ἀμέσως ἐφαπτόμεναι πρὸς τὸ σύνορον, καὶ εἰς ἀδιάλειπτον ἐπικοινωνίαν τελοῦσαι διὰ μυρίων ὁδῶν, καὶ πλέγματος συμφερόντων, καὶ

περιοδικῶν μεταναστεύσεων πρὸς τοὺς πέραν ἀδελφούς, ἀφέθησαν εἰς τὴν τύχην καὶ εἰς ἐαυτάς. Τὸν ἀγῶνα τοῦ αὐτόμου, οὐδαμοῦ ἐσχεμμένως, ἀπὸ σχεδίου δὲ καὶ συνεχείας, ὑπεβοήθησεν ἐκεῖ, ἐχειραγώγησεν, ἢ ἐχρησιμοποίησεν ἡ Κυβέρνησις. Καὶ ὅπου τὸ ἄτομον, ἐκ λόγων διαφόρων, ἔκλινε καὶ ἔμεινε εἰς τῆς στασιμότητος τὸν ὀλέθριον λήθαργον, ἀφέθη νὰ σαπῇ ἐκεῖ, σχολὴν ἀγούσης τῆς Κυβερνήσεως, καὶ μὴ θελησάσης ποτὲ νὰ ἴδῃ καὶ νὰ συνοίδη, ὅποιος ὁ ἐκ τῆς τελματικῆς ἐκείνης ἀμεριμνησίας καὶ ἀναθυμιάσεως ἐθνικὸς ὄλεθρος, ὁ φοβερώτερος, ὅσῃ ἦτο λαυθάνων, ἀποκαλυπτόμενος δὲ αἴφνης πλήρως, ὅπότεν δὲν ἔχει τις πλέον τὸν καιρὸν νὰ τὸν πολεμήσῃ, καὶ τὸν ἐκριζώσῃ.

Καὶ ἡ Ἄρτα—ἵνα εἰς αὐτὴν ἐπανέλθω, μετὰ τὴν ὀδυνηρὰν καὶ πικρὰν ταύτην παρέκβασιν—ἀπὸ τῆς ὑστεραίας τῆς ἐλευθερίας της ἀποστερηθεῖσα πάσης κυβερνητικῆς στοργῆς καὶ μερίμνης, ἀνευ πολυαριθμοῦ φρουρᾶς στρατιωτικῆς, οἷα ἔδει πάντοτε, διὰ πολλοὺς λόγους, νὰ ἐδρεύῃ ἐκεῖ, ἀνευ ἐμμέσου ἄλλης προστασίας, ὀφειλομένης ἄλλως τε καὶ συμφερούσης, ἀφεθεῖσα ἀπηδαλιούχητος εἰς τὴν τύχην της, καὶ εἰς τὴν ἀδυσώπητον πενίαν της, τὴν πικράνασαν διὰ τῆς ὀροθεσίας, τὸ ἀνεκτίμητον τῆς Ἐλευθερίας ἀγαθόν, κατέρρευσε καὶ ἐξακολουθεῖ καταρρέουσα γοργῶς, δὲν βλέπω δὲ οὐδαμοῦ τὴν χεῖρα, τὴν δυναμένην νὰ ἀναστείλλῃ τὴν σπεύδουσάν ταύτην πτώσιν, πλὴν ἂν ἡ χεὶρ αὕτη, ἡ εὐεργετικὴ, ἐκταθῇ μόνον ὡς χεὶρ τῆς Κυβερνήσεως.

Καὶ σήμερον, ὁ ἀπὸ τῆς Δούλης ἐρχόμενος εἰς τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Προόδου τὴν γῆν, ἴσταται ἐκπληκτος ἐνώ-

πιον τοῦ θλιβεροῦ τούτου θεάματος, τῆς ψηλαφητῆς παρακμῆς τῆς Ἄρτης, καὶ ἐρωτᾷ, ἐν τῇ ἀπλοϊκότητι τῆς περιορισμένης σκέψεως αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀντιλήψεως, ἐὰν ἡ αὐτὴ τῆς παρακμῆς τύχη ἀνακμῆναι καὶ τὰς ἄλλας τῆς Ἠπείρου πόλεις καὶ κώμας, ὅπότεν εὐτυχέστεραι ἀνατείλωσιν ἡμέραι. Καὶ ἐν τούτοις, δὲν ἦτο, οὐδ' εἶναι ἀδύνατον, νὰ καταστήσωμεν τοιαύτας τὰς μεθοριακὰς πόλεις μας, τὴν Ἄρταν ἰδιαίτερος, τὴν Ἄρταν ἥτις ἐστερήθη, ὡς ἐκ τῆς ὀροθεσίας, τῶν μέσων τοῦ νὰ ζήσῃ καὶ νὰ προοδεύσῃ, ὥστε, ὁ ἐκ τῆς Δούλης ἐρχόμενος εἰς αὐτάς, ἅμα τῇ εἰσόδῳ, νὰ λέγῃ παραχρῆμα στενάζων : Ἴδὸν ἡ διαφορὰ !

Ἐπιφανῆ κτίρια ἀρχαῖα δὲν ἔχει ἡ Ἄρτα, οὔτε ἰδρύματα γενικωτέρου ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος. Διότι, τὴν ἐν τῇ πόλει Ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Θεοδώρας, ἐν ἣ εὔρηται ὁ τάφος καὶ τὸ λείψανον τῆς φερονύμου συζύγου ἐνὸς τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου, δὲν δύναται της ν' ἀναγάγῃ εἰς λείψανον ἱστορικῆς τέχνης, καίτοι ἐξωτερικῶς παρουσιάζει ἡ Ἐκκλησία ἰδιὸν τινα ρυθμόν. Ἐγγὺς τοῦ ναοῦ ἠγείροντο τὰ ἀνάκτορα τῆς Δεσποίνης, ἐπὶ τῆς θέσεως δὲ τούτων ἠκοδόμηθη μεταγενεστέρως δημόσιον κτίριον, ὅπερ, μετὰ τὴν προσάρτησιν, ἐχρησιμοποιήθη ὡς στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον. Σώζεται ἔτι ἀψιδωτὴ πύλη, ἐγγύτατα τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ νοσοκομείου, δι' ἧς ἐξετελεῖτο ἡ τοῦ ἀνακτόρου συγκοινωνία, εἰς τὰς ἡμέρας τῆς ἀκμῆς τῆς Θεοδώρας καὶ τοῦ Δεσπότη συζύγου της.

Ἐὰν ὅμως ὑστερῇ ἡ πόλις τῆς Ἄρτης εἰς ἀρχαῖα καὶ

μεσαιωνικά κτίρια, ἔχει ὅμως ἐν περιφανές, τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βυζαντινοῦ κύκλου, τὴν Ἐκκλησίαν Παναγίας τῆς Παρηγορητρίας, ἀληθές τῆς πόλεως κλέος καὶ κόσμημα. Τὸ ὄραϊον ὅμως καὶ κομψόν, ἐν τῇ ἐπιβολῇ τοῦ ρυθμοῦ του, ἀρχιτεκτονικὸν ἐκεῖνο καλλιτέχνημα, ἀφέθη ἀσεβῶς ἀπροστάτευτον, ἔρμαιον τῆς ἐπαισθητῆς τοῦ χρόνου φθορᾶς, καὶ τῶν ἀθρόως ἐπιχωριαζουσῶν κορωνῶν, αἵτινες, φωλεύουσαι εἰς τὰ ρυπαρὰ καὶ γυμνὰ ὑελοπινάκων ὑπόστεγα τῶν «Κατηχουμένων» τοῦ ναοῦ, καταφθεῖρουσι καὶ καταμολύνουσι, διὰ λοφοσειρῶν ἀκαθαρσιῶν, τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, καὶ τὸ σεμνὸν ἐκεῖνο μνημεῖον τῆς πατρῴας βυζαντινῆς τέχνης. Ἐλαχίστη δαπάνη θὰ ἤρκει, νὰ ἄρῃ ἐκεῖθεν τὰ πλούσια λιπάσματα, ἅτινα αἱ μυρμηκιδῶσαι κορωνῶναι, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ἀφθόως καὶ ἀκαταδιώκτως σπρεύουσι εἰς κτίριον διττῆς ἱερότητος, τῆς τῆς θρησκείας τῶν πατέρων, καὶ τῆς Τέχνης μεταγενεστέρας ἐποχῆς, τῆς ἀδιαιρέτου ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Οὐδεὶς ἐκινήθη εἰς οἶκτον, οὔτε εἰς αἰδῶ, καὶ οὐδεὶς ἔσπευσε νὰ σπεύδει νὰ φράξῃ ἀμέσως, διὰ μικρᾶς δαπάνης, τὰ γυμνὰ καὶ διερρωγότα παράθυρα τοῦ καλλιτεχνήματος ἐκεῖνου, ἀφ' ὧν ἐναμίλλως εἰσρέουσι τῶν κορωνῶν τὰ σμήνη, καὶ τῶν ὑετῶν τὰ ρεύματα. Οὐδεὶς ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην ταύτην, οὐδεὶς ἀπεφάσισε τὴν δαπάνην, ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς τὴν ἐπέβαλε ! !

Κατωτέρω τοῦ ναοῦ τούτου, οὐτινος, ὁ ἀπὸ τῶν καταστροφῶν τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἀνθρώπων περισωθὲς θόλος, ὁ εἰκονίζων τὸν Παντοκράτορα, εἶναι αὐτόχρημα θαῦμα ψηφιδωτῆς τέχνης, φαίνεται, δεξιόθεν, παρὰ τὴν ὄχθην λεπτοῦ

βραχίονος τοῦ Ἀράχθου, κομψόν, μικρόν, ἀλλ' ἀκέραιον μωαμεθανικὸν τέμενος, μετὰ τὸν μετρίου ὕψους μιναρὲν αὐτοῦ, χαριέντως ὀξυνόμενον ὑπερθεν. Τεμένη ὑπάρχουσι ἰκανὰ εἰς Ἄρταν, καταρρέοντα ὅμως πάντα, καὶ σιωπηλά. Μελαγχολικὴ προσπίπτει ἢ πόρρωθεν εἰκὼν τοῦ εὐγράμμου τούτου τεμένους, εἰς ὄραν δύσεως ἠλιακῆς, ὅτε, ἔρημος λατρευτῶν ὁ ναός, καὶ ὄφρανος «μουεζίνη» ὁ ἐξωτερικὸς κυκλικὸς ἐξώστης τοῦ μιναρῆ, φαίνεται νοσταλγῶν καὶ ἐπικαλούμενος. καὶ οὗτος καὶ ἐκεῖνος, τῶν πάλαι πιστῶν τὴν θερμὴν γονυκλιτῆ προσευχὴν, καὶ τοῦ θρησκολήπτου ψάλτου τὸ γλυκὺ καὶ ρεμβῶδες προσευχητήριον ἄσμα. Μελαγχολία βαθεῖα μετ' ἤλπισκε, θεωροῦντα συνεχῶς, περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, τὸ ἔρημον καὶ ἄφρονον ἐκεῖνο κτίριον, ἔνθα, εἰς ζένην γλῶσσαν, καὶ ὑπὸ διάφορον ἀντίληψιν, ἐλατρεῦθη ὅμως, μετὰ θερμῆς καὶ εἰλικρινοῦς πίστεως, ὁ Θεός. Ἡ θέα του μετ' ἐνεκίνει πάντοτε. Οἱ Μωαμεθανοί, οἱ περιοδικῶς ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ἄρταν, καὶ εἰς τὸ τέμενος ἐκεῖνο προσευχηθέντες ἄλλοτε, ἢ ἐκ παραδόσεως μαθόντες νὰ τὸ σέβωνται, θὰ ὑφίστανται τὰ περιλυπα συναισθήματα, ἅτινα ὑφίστάμεθα καὶ ἡμεῖς, οἱ Χριστιανοί, θεωροῦντες ἀλλαχοῦ ἐρήμους καὶ ἀφωτίστους, σιωπηλὰ καὶ ἀλειτουργήτους τὰς ὑπὸ τῆς ἱερότητος τῆς Θείας Ἀκολουθίας ἀγιαζομένας ἄλλοτε Ἐκκλησίας μας ... Ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν ἢ ἱερὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ πομπὴ καὶ λατρεία, μένει ὅμως τὸ ἄρωμα πάντοτε. Καὶ ἡ συγκίνησις πνίγει καὶ καταλύσει τὴν ψυχὴν.

Ἐπιτομή ἀμαξίτης, βραχυτάτης ἐκτάσεως, ὁδηγεῖ ἀπὸ τῆς «Παρηγορητρίας» εἰς τὴν περιώνυμον τῆς Ἄρτας γέ-

φυραν, περὶ τὰ εὐρέα τόξα τῆς ὁποίας, πολλοὶ συνυφάνθησαν θρύλοι. Ἡ ὁδὸς εἶναι σύντομος καὶ τερπνή. Κῆποι ἀκμαῖοι, καὶ καλκμώνων συστάδες, αἰμασιᾶς δίκην, καθορίζουσιν ἔνθεν κακείθεν τὰ κράσπεδα τῆς ὁδοῦ. Γηραλέα μὲν, ἀκμαιοτάτη ὅμως ἀμφιλαφῆς καὶ πολυστέλεχος πλάτανος, φύεται παρὰ τὴν ἑλληνικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, καὶ τῆς γεφύρας τὸ βᾶθρον. Εἰς τοὺς γιγαντιαίους κλῶνας τῆς αἰωνοβίου ταύτης πλατάνου, ἡ αἰμοχαρῆς δίψα τοῦ Ἄλῃ, καὶ τῶν ἄλλων χριστιανομάχων τοπαρχῶν τῆς Ἡπείρου, εἶχεν ἀνεύρει τὸ ἔτοιμον καὶ πρόχειρον ὄργανον, τοῦ ἀνεξελέγκτου ἀπαγχονισμοῦ τῶν δούλων χριστιανῶν. Ἐκατοντάδας πολλὰς ἄθῳων, ἀπαγχονισθέντων εἰς τοὺς χλοερούς τῆς πλατάνου κλάδους, ἐσάλεψε τὸ πρωϊνὸν καὶ τὸ ἑσπερινὸν πνεῦμα, τὸ διὰ τοῦ ρεύματος τοῦ ποταμοῦ φερόμενον, καὶ τῆς ἀντίπεραν πεδιάδος, ὅπου τόση χάρις, τόση ζωὴ φυτική, τόσος γεωργικὸς καὶ ὀπωροφόρος πλοῦτος σφριγᾶ καὶ ἐκχέεται, χωρὶς οἱ τῆς πεδιάδος κύριοι, οἱ χριστιανοὶ Ἄρταῖοι, νὰ δύνανται πλήρως νὰ τὸν καρπωθῶσι. Πέραν τῆς γεφύρας, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς πλουτοφόρου πεδιάδος, μυρίας δυσχερείας παρεμβάλλουσιν οἱ ὑποδέστεροι Ὀθωμανοὶ εἰς τοὺς χριστιανούς Ἄρταίους, τοὺς ἐξ ἀνάγκης διαπεραιουμένους, ἐκεῖθεν τῆς γεφύρας, πρὸς ἐποπτεῖαν, καὶ ἀτελῆ τῶν λαφυραγωγουμένων κτημάτων τῶν καλλιέργειαν. Πλεῖστοι ἀφίνουσι χέρσους, ἢ ἡμικαλλιεργήτους τοὺς ἀγρούς καὶ τοὺς κήπους τῶν, ἀσυγκόμιστον τὴν συγκομιδὴν, ἀσύνακτον τῆς ὀπώρας τὸ πλῆθος, τὴν βαρεῖαν ζημίαν προκρίνοντες τῶν δυσχερειῶν, πολλάκις δὲ καὶ τῶν ἀτασθαλιῶν, τῶν κρατούντων τῆς πεδιάδος Ὀθωμανῶν,

ἀγνοία τῶν προϋσταμένων τῶν, ὡς εἶμι βέβαιος, παρεμβαλλόντων ἀθαίρετα προσκόμματα, εἰς τοὺς ἐξερομένους Χριστιανούς.

Ὁ ἀκολουθῶν, ἀπὸ τῆς γεφύρας, τὴν ἀριστερὰν τοῦ Ἀράχθου ὄχθην, μετὰ πορείαν τετάρτου ὥρας, φθάνει εἰς τὴν παρακειμένην τῷ ποταμῷ Μοῆν ἢ Κάτω Παναγιά». Ἀληθῆς ἀναψυχὴ εἶναι ἡ ὑπήνεμος ἐκεῖνη θέσις καὶ ἡ περριοχὴ, μὲ τὴν Μοῆν ἐρειδομένην ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ βραχέως βουνοῦ, καὶ τὴν ἱερὰν ἡρεμίαν τοῦ περιβόλου καὶ τῆς πέριξ φύσεως. Πρὸς τὸν ἐξώστην καὶ τὰ παράθυρα τῆς Μοῆς, ἀνέρπουσι πυκνὰ τὰ ἐσπεριδοειδῆ, γλυκέως ἀρωματίζοντα τὴν ἀτμόσφαιραν, λεμονέαι δ' ἐπίσης, πολυχύμου καρποῦ πεφορτισμένοι, κατακαλύπτουσι, μὲ τὸ βαθὺ πράσινον καὶ πυκνὸν φύλλωμά τῶν, τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ Μοναστηρίου αὐλήν.

Ὀλίγα βήματα κατωτέρω, ὁ Ἄραχθος κατακυλῖει πρὸς τὴν ἐκβολὴν τὰ ὕδατά του, φερόμενος διὰ κοίτης χαλικοστρώτου ἐναλλάξ καὶ ἀμμώδους, ὑπὸ ἀσθενεστέρων ποταμίων νημάτων ἀυλακουμένης, καὶ τρυφερῶν αὐτοφυῶν θαμνίσκων, βλαστησάντων αὐτομάτως ἐκεῖ, πρασιῶν δίκην.

Ἐκεῖθεν, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης, ἧς ἡ βραχεῖα ἀπόστασις ἐπιτρέπει διάλογον ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν ἀκτῶν, ἀναπετάννυται, ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ, τὸ πράσινον πεδῖον τῆς Ἄρτης, ὠραῖον καὶ πλούσιον, ὡς ὄνειρου μυθικοῦ παράστασις καὶ ἀφήγησις. Ἡπίως διακρούουσιν ἐν τῇ Μοῆ αἱ ὠραι· καὶ ἂν μὴ ἡ θεὰ τῆς πεδιάδος ἐσκίαζε τὴν ψυχὴν, διὰ τῆς παλλούσης εἰκόνας τῆς ἀδίκου ταύτης δουλείας, καὶ τῆς οἰκονο-

μικῆς καταστροφῆς, θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἶπη, ὅτι εἰς τὸ μονῆρες καὶ ἤσυχον ἐκεῖνο ἐνδιαίτημα, ὕπερ ἴδρυσε τῆς Θρησκευτικῆς ἢ χειρ, ὅπου ἀνακόπτεται τοῦ βορρᾶ ἢ μαινομένη ὀργή, καὶ ἀμβλύνονται τῶν στοιχείων αἱ ἄγρια συγκρούσεις, θὰ ἠδύνατό τις νὰ ζήσῃ ὥρας τινὰς ἀτάραχος, καὶ ἂν μὴ εὐτυχῆς, τοῦλάχιστον ὅμως ἤσυχος. Θροεῖ τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ, πλήσσει τὴν ἀκοὴν τῶν καλαμώνων ὁ ἀπώτερος στεναγμός, μεθύει τὴν ὄσφρησιν τὸ ἄρωμα τῶν ἐσπεριδοειδῶν, τέρπει τὸ βλέμμα τοῦ ἡμέρου τοπίου ἢ καλλονῆ, καὶ τῶν ὑψηλῶν δένδρων, τοῦ ἐγγυῆς Γλυκορρίζου, αἱ ἡμεροῦσαι κορυφαί, ποικίλουσι τὴν μονοτονίαν τοῦ ὁμοιομόρφου πρασίνου πεδίου. Εὐφραίνει τὴν ψυχὴν ἢ γαλήνη ἐκεῖνη καὶ ἡ εὐλογία, αἶρει εἰς πτήσιν προσευχῆς τοῦ κώδωνος τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἦχος, ἀπερίσπαστος δὲ τρέχει ὁ Χρόνος, παρασύρων καὶ τοὺς θνητούς, καθὼς τὸ ρεῦμα τοῦτο τοῦ ποταμοῦ, τὸ ταχέως φερόμενον πρὸς τὴν ἐκβολήν, καὶ εἰς τὰς ἐλικοειδεῖς δίνιας αὐτοῦ συναποκομίζον καὶ παρασύρον κλάδους, θάμνους, φύλλα, πρέμνα, καὶ ἐνίοτε ἄνθη.

Ἐὰν ὅμως, ἀλλότριον εἰς οὐσιῶδες ἐνδιαφέρον, τήκεται ἐν στασιμότητι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἄρτης, ἀδρὸν εἰς ποικίλην φυσικὴν καλλονήν, προβάλλει καὶ ἀναπτύσσεται τὸ ἐξωτερικὸν αὐτῆς, τὸ περιβάλλον τὴν ἐγγυτάτην τῆς πόλεως ἀκτῖνα.

Πλανώμενός τις εἰς τὰς περὶ τὸν Ἀμυντικὸν Στρατῶνα λοφοσειράς, ἀπολαβεῖ ἀσυνήθους ὠραίου φυσικοῦ θεάματος, καίτοι σκιοῦται ὁ λογισμὸς εἰς τὴν θέαν τῶν χαινόντων ἔτι πυροβολείων, καὶ τῶν χαρρακωμάτων ἄτινα, κατὰ τὸν τελευ-

ταῖον πόλεμον, ἠγείραν ἐκεῖ οἱ στρατιῶται μας. Τάφος πενιχρός, μικρὸν ὕπερθεν τοῦ ἐδάφους ὑψύμενος, ὑπὸ πλακὸς φαιᾶς σκεπόμενος, καὶ σταυρὸν μετὰ τηλεβόλων ἀτέχνως ἔχων ἐπὶ τῆς κορυφῆς γεγλυμμένον, παράκειται τοῦ ἐνὸς τῶν καταλυθέντων ἀόπλων ἠδὴ πυροβολείων. Ἐκεῖ ἐτάφη γενναῖος ἀνὴρ καὶ ὀπλίτης, θανὼν ἐν τῷ πολέμῳ καὶ τῷ καθήκοντι. Ὁ χρόνος καὶ ἡ βροχὴ κατέστησαν ἡμιεξίτηλον τὸ ὄνομα, τὸ χαραχθὲν ἐπὶ τῆς πλακὸς, ὑπὸ τῶν φίλων ἐταίρων καὶ συμπολεμιστῶν. Ἄλλ' ἐγὼ τὸ ἀνέγνω, ἐν συγκινήσει δὲ τὸ ἀναγράψω ἐνταῦθα, τιμῆς ἕνεκα: «Πυροβολητῆς Κωνσταντῖνος Μπόκης, Λάκων' ἔπεσεν ἐνδόξως παρὰ τὸ πυροβολεῖόν του τὴν 7 Ἀπριλίου 1897. Αἰωνία του ἡ μνήμη. Οἱ συνάδελφοί του». Καὶ ἐδῶ τελευτᾷ τὸ ἀφελὲς καὶ συγκινητικὸν ἐπιγράμμα. Ναί, αἰωνία του ἡ μνήμη! Σαλεύει τὸν ὀλίγον χόρτον τοῦ τάφου τοῦ ἡ αὔρα τοῦ ἀντικρῦ Γριμπόβου, ὅπου τόσοι ἔπεσαν ἀνδρεῖοι, καὶ ἡ προσδοκία εὐτυχεστέρας ἡμέρας αὐγάζει περὶ τὸν ἀνεπίδεικτον ἀλλὰ ζηλευτὸν τάφον τοῦ γενναίου πολεμιστοῦ.

Ἀπέσεια τὰς θλιβεράς σκέψεις, καὶ ἔστρεψα τὸ βλέμμα εἰς τὴν πέριξ φυσικὴν εἰκόνα, ἀποθαυμάζων πανταχόθεν αὐτήν.

Πρὸς Βορρᾶν ὀρθοῦνται τὰ γείτονα ἑλληνοτουρκικὰ ὄρη, ὑπὸ νεφελῶν σκεπόμενα ἐνίοτε, αἴθρια ἄλλοτε, μυστηριώδεις λόγους ἀνταλλάσσοντα, καὶ ἐλπίδας σιωπηλάς. Ἡ Ἀνατολὴ τερματίζεται ὑπὸ ἐτέρων ὀρέων, ἀμιγῶς ἐλευθέρων τούτων, ὑψηλῶν καὶ γραφικῶν, ὅπως καὶ τὰ πρόσβορρα. Ἄλλ' εἰς τὴν Δύσιν, ὑπερήφανα καὶ ἀπειλητικὰ ἀνεγείρονται, ἔνοπλα εἰσέτι, τοῦ κλεινοῦ Σουλίου τὰ ὄρη. Μία τῶν

κορυφῶν τούτων φαίνεται πόρρωθεν, ὡς γιγαντιαία κεφαλή, ἀνωδύτως ἀναπαυομένη εἰς τὸν ἀχειροποίητον μεγαλοπρεπή στηλοβάτην. Ὅταν ὁ ἥλιος, κατερχόμενος εἰς τὴν δύσιν του, περιλούει μὲ φῶς τοὺς αἵματοβρέκτους ἐκείνους κρημνοὺς, ὁ νοῦς, εἰς ἱερὰν ἔξαρσιν καὶ ἔκστασιν ἀνερχόμενος, φέρεται ὑπόπτερος πρὸς τὰ ἀπόκημα ἐκεῖνα θυσιαστήρια, ἅτινα ἠγίασεν ἡ Θρησκεία, ἐκλείσεν ἡ Φιλοπατρία, μὲ αἷμα ἠρώων δὲ κατέρρανεν ἡ Ἰδέα, καὶ τοῦ μαρτυρίου ὁ θάνατος. Κατήλθεν ἔτι ὁ ἥλιος. Αἱ ἀκτινές του, ἐκ πλαγίου ἐπέψυσαν ἤδη, τοῦ Ζαλόγγου τὰς ἀπορρώγας, καὶ τοῦ Σουλίου τοὺς βράχους. Ἐκρύβη. Αἷματος πορφύρα ἠπλώθη τότε εἰς τὴν Δύσιν· ἐλικνίσθη ὑπεράνω τῆς διαφανοῦς τοῦ Σουλίου ἀτμοσφαιρας, νὰ περιβάλλῃ θέλουσα δι' ἀλουργίδος ἠγεμονικῆς τὸν πολυύμνητον βράχον, καὶ τὴν Θεότητα τῆς Ἐλευθερίας, τὴν σπαρχθεῖσαν μὲν, ἀλλ' ὠραίαν πάντοτε καὶ ὑπερήφανον, τὴν πλάνητα καὶ φυγάδα, εἰς αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς τόπους, ἔνθα ὠδήγησεν εἰς μεγαλουργίας τοὺς ἀηττήτους καὶ ἀθανάτους υἱούς Της. **Χαῖρε!**....

Ἡρεμωτέρας ιδέας ἐμπνέει τὸ πρὸς τὴν Μεσημβρίαν πανόραμα. Πρὸς τὸ βάθος μειδιᾷ ὁ ἀκύμαντος κόλπος, καὶ πέραν αὐτοῦ, πυργοῦνται τῆς Ἀκκρνανίας τὰ ὄρη. Ἡ σειρὰ τοῦ Μακρυνόρου, ἐλλειψοειδῆ διαγράφουσα γραμμὴν, ἐκτείνει τὰς ἐνδόξους κορυφάς της πρὸς τοῦ γλαυκοῦ στερεώματος τὴν ἀψίδα, ὑφ' ἣν συγκαταμίγνυται, εἰς τὴν ἀπόστασιν, τὸ κυάνειον τοῦ κόλπου πρὸς τὴν κυάνειον διαφάνειαν τοῦ ὀρίζοντος. Ἀμυδρῶς πυκνοῦνται, ἐνόητα στρώματος ἀποτελοῦντες, οἱ ὄρυμοι τῶν ὄρεων, ἀλκίμων ἀνδρῶν σκοπιαί.

Μεγαλοπρεπῶς ἐπιβλητικόν, βουκολικῶς χάριεν, ἀρηιφίλως ὑπερήφανον, ἀγρίως αὐστηρόν, ἡμέρως ἤπιον, εἶναι τὸ εὐρὺ ἐκεῖνο σκηνογράφημα, ἡ τρισημίσιος ἐκείνη καὶ ποικίλη λεκάνη, ἡ περιφερικῶς κατακλειομένη ἀπὸ τὰ ὄρη τοῦ Σουλίου καὶ τῶν Τσουμέρκων, τοῦ Ραδοβιζίου καὶ τοῦ Μακρυνόρου, τῆς Ἀκκρνανίας καὶ τῆς Πρεβέζης. Ἡ θάλασσα κυλίει, εἰς τὸ ἀπώτατον βάθος, τὸ ἠσυχον κύμα της, καὶ ὁ Ἄραχθος, ὡς ζώνη πλατεῖα, περισφίγγει μὲ τὸ ρεῦμά του τὴν περιοχὴν. Οἱ λόφοι τοῦ Πέτα ἐντεῦθεν, τὸ Γρίμποβον ἐκεῖθεν, ὅπου τόσον λαμπρῶς ἠγωνίσθη ὁ στρατὸς μας, τὰ ἡμερα δάση τῶν καρποφόρων δένδρων καὶ τῶν φυτειῶν τοῦ πεδίου, αἱ λόχμαι καὶ οἱ ὄρυμοι ἐκεῖθεν, ἡ δ αὐγεια ἐκείνη τῆς ἀτμοσφαιρας, πᾶν τὸ ἐνάλιον, τὸ χερσαῖον, τὸ οὐράνιον καὶ τοῦ ὀρίζοντος ἡ ἔκτασις καὶ ἡ καλλονή, καταρτίζουσιν ἄρμονικῶς θαυμάσιον σύνολον, ὅπερ ἀχόρταστον παρέμενε εἰς τὴν εὐλογον τῶν ὀφθαλμῶν μου ἀπληστίαν.

Ἡ ἀμφιλύκη ἐσκεδάσθη. Νυκτερινὴ σιωπὴ ἐπεχύθη εἰς τὴν Φύσιν, ἀραιὰ ἐσκορπίσθησαν, εἰς τὰ γείτονα ὄρη, τὰ φῶτα τῶν ποιμένων, καὶ πυκνότερα ἠνήρθησαν τὰ τῆς Ἄρτης. Κατήλθον τὸν λόφον.

Γ'.

ΤΑ ΤΣΟΥΜΕΡΚΑ

Ἀνηρχόμην πρὸς τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῶν Τσουμέρκων. Εἰς μικρὸν προγενεστέραν ἐποχὴν, τὰ περίοπτα ταῦτα ὄρη, εἶχον δώσει τὸ ὄνομά των εἰς τὴν δευτέραν ἐπαρχίαν, ἐξ ἧς συνεκείτο ὁ νομὸς τῆς Ἄρτης. Βραδύτερον κατηγορήθη ἡ ἐπαρχία, καὶ ὁ φερώνυμος νομὸς ἔμεινεν ἐνιαῖος.

Ἐφθασα ἐφ' ἀμάξης, εἰς τὸν ὄραν ἀπέχοντα σταθμὸν τοῦ Πλατανορρεύματος. Ἐκεῖθεν ὁ τροχὸς εἶναι ἄγνωστος· ἐπιβάντων δὲ ἡμῶν, ἠρξάμην προσαναβαίνων τὸν ἀνωφερῆ δρόμον, ἔρμαιον ἐντελῶς τῶν ἰδιοτροπιῶν τοῦ ὑποζυγίου. Ἡ πρὸς τὸν σταθμὸν τῆς Καλενδίνης κάθοδος εἶναι ἐπίπονος· ἀλλὰ τὰ δάση, ἅτινα ἐντεῦθεν ἄρχονται πυκνότερον φυόμενα, μετριάζουσι τὸ δυσάρεστον συναίσθημα. Ἐκεῖθεν τῆς Καλενδίνης, ἀνέρχεται σταθερῶς ἡ ὁδὸς, πρὸς τὸν νυκτερινὸν σταθμὸν τοῦ Κρουερίου. Ἀναπολῶ εἰσέτι τὸ κάλλος τοῦ γραφικοῦ ἐκείνου δρόμου. Ἐκτάσεις ἀτελεύτητοι, λόφοι κυματοειδεῖς, βουνὰ ὑψηλὰ ἀνέπτυσσον, ἐν μεγαλοπρεπεῖᾳ καὶ καλλονῇ, τὴν χλοάζουσαν στολὴν των. Ἐνίοτε, ἀπὸ τὸ κεῖλος τῆς ὁδοῦ, ἤρχιζε χαινίουσα πρὸς τὸ βάθος ὑπερμεγέ-

θης χαράδρα. Ἀπὸ τοῦ πυθμένος αὐτῆς, ἐξώρμα πρὸς τὸ ὕψος, ἡ ἀντίθετος παρειά, μετὰ τινος δέους δέ, ὕπερ ὅμως κατέπνιγεν ἡ ἐκ τῆς ἐντυπώσεως ἠδονή, προσέβλεπέ τις τὰ βράθρα ἐκεῖνα, στενὰ κάτω, εὐρέως διαπλατυνόμενα ἄνω, πλούσια εἰς ἄγρια δένδρα, δαφιλέστατα εἰς χαμηλοτέρως αὐτοφυεῖς βλαστήσεις, ἄφθονα εἰς σχοίνους, εἰς ἐρείκας, εἰς κομαρέας, σπαργῶντα εἰς θάμνους χλοερύς, στιλπνοὺς καὶ συνηρεφεῖς, ἐπιστρωννύοντας καὶ ζωννύοντας τοὺς κορμούς τῶν δένδρων, καὶ συνεχῶς στιζομένους ὑπὸ ἀνθέων. ἅτινα, ἰδιορρυθμῶς συμπλεκόμενα πρὸς τοὺς θάμνους, ἀνεῖρπον φιλοπαιγμόνως πρὸς τὰ φυλλώματα, ἐξικνούμενα ἄχρι τῶν πρώτων κλαδίσκων τῆς δρυός, καὶ τῶν ἄλλων δένδρων. Οὐχὶ εἰς ἐμέ, τὸν ἐκ τῆς λεπτογαίου Ἀττικῆς ἐρχόμενον, ἀλλὰ καὶ εἰς ὀφθαλμὸν εἰθισμένον εἰς θέαν δασῶν, ἀδύνατον ἦτο νὰ μὴ προξενήσῃ αἰσθησιν ἡ ὠραία ἐκείνη εἰκὼν τοῦ ἀγρίου δάσους, καὶ τῶν βαθυτάτων κρημνῶν καὶ ἀπορρώγων, ἀπὸ τὰς ἀπροσίτους πλευρὰς καὶ κορυφὰς τῶν ὁπίων ἐξέτεινον, ὑπὲρ τὴν ἄβυσσον, τοὺς σφριγῶντας κλάδους αὐτῶν, πυκνὰ καὶ ὑψηλὰ δένδρα.

Ὅταν χωρήσῃ τις ἰκανῶς πρὸς τὰ ὕψη τῆς μακρᾶς ὁδοῦ, καὶ ἄρξηται κατερχόμενος πρὸς τὴν ἀντίθετον πλευρὰν τοῦ ὄρους, βλέπει αἴφνης, ἀριστερόθεν τῆς πορείας αὐτοῦ, τὸν Ἄραχθον, διὰ πόρου στενοῦ κυλίοντα, διὰ χθαμαλῶν ἀκτῶν, καὶ, συχνότερον, διὰ δυσβάτων κρημνῶν, τὰ ἄφθονα ὕδατά του, ἅτινα, ἐκ τῆς στενότητος τῶν πόρων, ἀφ' ὧν διέρχεται ἐνιαχοῦ, φαίνονται καὶ πλουσιώτερα καὶ βαθύτερα. Εἰς τὴν ὄραν ἐκείνην τοῦ Ἰουλίου, τὸ φῶς κατήρχετο ἀδρόν,

προσπίπτον δὲ ἐπὶ τοῦ ρεύματος τοῦ ποταμοῦ, μετέτρεπεν αὐτὸ εἰς ἔλασμα σπινθηροβολοῦντος ἀργύρου, κατακυλιόμενου καὶ συναναμιγνυομένου πρὸς τὴν χλοερότητα τῶν πόρων, δι' ὧν κατεφέρετο. Ἐνίοτε, οἱ χαριέντως ἰδιότροποι, καὶ εὐαρέστως αὐθαίρετοι ἐλαφροὶ μαϊκάνδρῳ τοῦ ποταμοῦ, ἀνέστειλον τὴν πορείαν μου, ποθοῦντος ἀνετώτερον νὰ τρυφήσω εἰς τὸ φαιδρὸν ἐκεῖνο παίγιον. Ἐβλεπον τότε τὸ ρεῦμα καταλίπον ἀποτόμως τὴν δεξιὰν ὄχθην· κατὰ προτίμησιν δὲ ὠθούμενον πρὸς τὴν ἀριστεράν, νὰ σπειροῦται εἰς ὑγράς καμπύλας, καὶ νὰ βρῆ ἀφροσκεπὲς διὰ τῆς δρυμῶδους ἐκείνης διασπάγος, ὑπὲρ ἣν, φερόμενα τὰ ψηγμάτια τῆς ποταμίου δρόσου, ἐπεκάθηντο, ὡς ἐλαφρὰ κόνις ἀδαμαντίνη, πρὸς τοὺς στίλβοντας χλοερούς κλάδους, τοὺς ἐγγύτατα προσκλίνοντας πρὸς τὰς ὄχθας τοῦ ροχθοῦντος ρεύματος. Πρασίνη νησίς, αὐτοδημιουργηθεῖσα ἀπὸ τῆς ὑγράς κοίτης, ἀνέθαλε τότε προκύπτουσα ἄχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος, ἐν τῇ σφριγώσῃ χάριτι δημιουργίας πρωτογενοῦς. Περαιτέρω, ἀκρωτήριόν τι, ὀξυρόμενον κανονικῶς, ὥρμα νὰ σφηνωθῆ, δόρατος δίκην, πρὸς τὴν τουρκικὴν ὄχθην. Ἐπίπεδος ἀπωτέρω ξηρὰ λωρίς, ὑπὸ τοῦ ρεύματος ἀπονησομένη, ἀνεφύετο αὐτογνωμόνως, ἀναμένουσα νὰ ἀφανισθῆ τὴν ἐπαύριον, ὅτε ἡ ἰδιότροπία τοῦ ποταμοῦ, διαφόρως ἐμπνεομένη καὶ φερομένη, θὰ ἠρέσκετο νὰ παρασύρῃ τὴν μόλις ῥόδου ζωὴν ἀριθμῆσασαν μικροσκοπικὴν ἐκείνην πλάσιν, ἵνα δημιουργήσῃ νέαν κατωτέρω, διὰ νὰ παρασύρῃ ἐξίσου καὶ αὐτὴν μετὰ μικρόν.

Ἦτο νῦξ σχεδόν, ὅτε ἠγγίσαμεν πρὸς τὸ Κρουονέρι. Εἰκόνες ἀγροτικάι, βουκολικῆς χάριτος μεσταί, ἐπεφοίτων

ἀθρόαι τότε, διὰ τῆς ἡρεμίας καὶ τῆς σιωπῆς τοῦ νυκτερινοῦ δρόμου. Οἱ χωρικοὶ προέβαλον ἀπὸ τῶν φυτειῶν τῶν ἀραβοσίτων· ἐδεξιοῦντο ἡμᾶς, καὶ κατεσίγαζον δι' ἀπειλῶν τὰς ὑποκώφους τῶν κυνῶν ὑλακᾶς. Κώδωνες ποιμνίου ἤχουν ἀπωτέρω, καὶ ὕδατος βικιοτέρα καταφορά, κατῆλεγε τὴν ἀκούραστον ἐκεῖ λειτουργίαν ὑδρομύλου. Εἰς ὥραν τοιαύτην διαφανοῦς σκότους, γαλήνης, καὶ σιωπῆς, ὁ ἄνθρωπος ἀναισθήτως καὶ ἀνεπαισθήτως συγκεντροῦται ἐν ἑαυτῷ, καὶ τῷ κόσμῳ, ὃν ἐνδομύχως ἐδημιούργησε. Εἰς τὸν ἠθικὸν ἐκεῖνον κόσμον, ὅπου κατὰ προτίμησιν διατρίβει καὶ ζῆ, ὅπου ἀρέσκειται νὰ διανύῃ, ἀθέατος ἀπὸ ἀδιακρίτως πολυπραγμονοῦντα ὀφθαλμόν, τὴν τροχίαν τῶν σκέψεων αὐτοῦ καὶ τῶν ὀνειρών... ἐὰν ἔχη, ἐὰν εἴχῃ ποτε, καὶ ἐάν, ἔχων, ἦσθάνθη τὴν ὀδύνην τῆς ἀπωλείας τῶν !

Ἡ ἀφίξις μας εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Κρουονέριου, διέλυσε τὰς φαντασμαγορίας ἐκείνας. Κατεπίομεν, μορφάζοντες τραγικῶς, τὸ ἀναπόδραστον «οὔζο», μίαν τῶν χειρίστων πληγῶν τοῦ ἐπαρχιακοῦ καὶ ἀγροτικοῦ βίου, καὶ ἐζητήσαμεν ἐπιειγόντως νὰ μᾶς παρασκευάσωσι τὰ τῆς τροφῆς καὶ τοῦ ὑπνίου. Ἐνῶ ἔσπευδεν ὁ Χατζῆς, εἰς ἐπιμελῆ ἄγραν ὀρνίθων, ἰστάμενος ἔξω τοῦ χανίου θεωροῦν τὰ πέριξ. Ὁ Ἄραρχος ἐβόα ἀπωτέρω. Ἐκεῖθεν αὐτοῦ ὑψοῦτο τὸ Ξεροβοῦνι, φερώνυμον ὄρος τῆς Δούλης· ἀλλ' εἰς τὴν ἐντεῦθεν περιοχὴν ἔθαλε τὸ δάσος εἰς ἀπωτέραν ἀκτῖνα. Τὸ σκότος ἦτο βαθύ, διαυγὲς ὅμως, ὅπως πᾶσα σκοτία θερινή, εἰς τὸν οὐρανὸν τοῦτον καὶ τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος. Κατάκοποι, ἐκοιμήθημεν, οὐχὶ ἐν ἐπαρκεῖ ἀναπαύσει, ἀφοῦ ἀνεπαρκέστερον ἐδει-

πνήσαμεν. Οἱ εἰς τὰ ἀπώτατα τῆς Ἑλλάδος μέρη ἀποφασίζοντες νὰ ταξειδεύωσι, πρέπει νὰ λαμβάνωσι προκαταβολικῶς ὑπ' ὄψιν, ὅτι, ἐπὶ τινὰ εἰσέτι χρόνον τοῦλάχιστον, οὐ μόνον λόγῳ ἀναπαυτικῆς συγκοινωνίας θὰ ὑποφέρωσι, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τροφῆς, ἰδίως δὲ καὶ ἐξαιρέτως λόγῳ ὕπνου, ὕπερ καὶ τὸ σπουδαιότερον. Ἐννοῶ τὰς ἐπὶ πληρωμῇ διανυκτερεύσεις, οὐχὶ δὲ τὴν ἰδιωτικὴν φιλοξενίαν, ἣν τινὰ οὐδαμῶς δικαιούται νὰ ψέξη, ὅσον καὶ ἂν τυγχάνη ἀτελής, ἀφοῦ εἶναι ἐγκάρδιος.

Ὅτε, περὶ τὴν μόλις διαυγάζουσαν ἡῶ, ἱπεύσαντες, ἠρξάμεθα ἀναβαίνοντες πρὸς τὰς ἐκτάσεις τῶν Τσουμέγκων, τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ ἔφερε πρὸς ἡμᾶς ὀμιχλώδη δρόσον, νυκτερινὴν ἔτι, ἐνῶ, δροσσοτάλακτοι ἐσαλεύοντο ὑπὸ τοῦ ἑωθινοῦ πνεύματος οἱ κλώνες τῶν δένδρων, εὐκρινῶς ἤδη ὄρατοί, μὲ τὰ ὑγρὰ καὶ διαφανῆ αὐτῶν περιδέραια, τὰ σελασφόρως ὑποτρέμοντα καὶ μαρμαρίζοντα ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἀναδυομένου ἡλίου.

Μετὰ ἀνεπαχθῆ μᾶλλον πορείαν, ἀφικόμεθα, μετὰ μεσημβρίαν, εἰς τὴν κόμην τῶν Ἀγνάντων, πρωτεύουσαν τοῦ ὀμωνύμου Δήμου, ὁποῦθεν ἐφεξῆς ἠπλοῦτο ἡ χώρα τῶν Τσουμέγκων. Ἦσθανετό τις καὶ ἔβλεπε, ὅτι εἶχεν ἀφιχθῆ εἰς ὄρεινὰ διαμερίσματα. Τῆς ἡμερωτέρας φύσεως καὶ βλαστήσεως τὰ δένδρα, ἀρχιούμενα διαδοχικῶς, ἠφάνισθησαν σχεδόν, ἀντὶ τούτων δέ, ἡ λιγυρὰ καὶ κομψὴ ἐλάτη, μὲ τὸ ἰδιότροπον φύλλωμα αὐτῆς, τὸ σταθερῶς χλοανθές καὶ ἀμαυρόν, ἀνέθωρεν, ὑπερήφανος καὶ ὑψηρεφής, εἰς τῶν ὀρέων τὰς δευράδας, εἰς τῶν βουνῶν τὰς κλιτύας, εἰς τὰς χαράδρας,

καὶ τῶν διασφάγων τὰς παρειάς καὶ τὰ βάθη. Τὸ ἀγέρωχον καὶ ἀδούλωτον δένδρον, μὲ τὸ εὐθύ καὶ ἄστρεπτον στέλεχος αὐτοῦ, τὸ ἰταμῶς ἐξορμοῦν πρὸς τὰ νέφη, τὸ ἀποστέργον τὸ θάλαπος τῆς μαλθακῆς Μεσημβρίας, καὶ εἰς τοῦ Βορρᾶ τοὺς πάγους ἀσμενίζον καὶ τῶν θυελλῶν τὴν μανίαν, ἐν ἐπάρσει ἀλαζονικῇ ὑψοῦτο γαῦρον καὶ εὐθυτενές πρὸς τὸ ὀμιχλώδες τοῦ βουνοῦ ὕψος, καὶ εἴτε μεμονωμένως προκύπτον, εἴτε συνηρεφῶς καὶ ἀμφιλαφῶς ἐκτεινόμενον εἰς δρυμόν, ἐφάνετο προκαλοῦν ἀπτόητον τῶν στοιχείων τὴν τρομερὰν ὀργήν, τοῦ κεραυνοῦ τὴν πυρφόρον ἐπίσηκψιν, τῆς καταιγίδος τὴν βίαν, καὶ διὰ τῆς ἀλκίμου αὐτοῦ θέας, καὶ τῆς θρασείας προκλήσεως, ἐμπνέον καὶ εἰς ἡμᾶς ἀλκιμοτέρας τὰς σκέψεις, καὶ ὑπερφρονεστέραν τὴν στάσιν.

Εἶναι εὐάρεστος τὴν θέαν ἡ κόμη τῶν Ἀγνάντων, ἀπὸ δύο κεχωρισμένων συνοικιῶν ἀποτελουμένη, καὶ διχοτομημένη κατὰ μέσον ἀπὸ εὐρὺ χάσμα, κατὰφυταν ἐνιαχοῦ, ζευγνύμενον διὰ λιθίνης γεφύρας, καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου κυλίσται ρεῦμα, μορφούμενον ἀπὸ τῶν πέριξ ρεόντων, καὶ πρὸς τὰ βάθη καταρρέοντων ὑδάτων. Ὑδρομυλοὶ δουλεύουσιν ἐκεῖ, καὶ ξύλινα πρωτογενῆ ἄξεστα καὶ χονδροειδῆ μηχανήματα, ἀρχεγόνου ἀπλότητος, δι' ὕδατος κινούμενα, καὶ τὴν ἀπαλότητα σκοποῦντα τῶν ἐντοπίων μαλλίνων ὑφασμάτων, «μαντάνια» δὲ καλούμενα ἐν τῇ τόπῳ. Τοιαῦτα στοιχειώδη μηχανήματα, ξύλινα ἐπίσης, εἶχον ἰδεῖ πλείστα καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ παραρρέοντος καὶ διχάζοντος τὴν Στενήμαχον ποταμοῦ, «Τοπάπιτζες» δὲ καλούμενα, διὰ λέξεως ποιητῆς, εἰς τὴν αἰσθηματικὴν ἐκείνην

καὶ ἀλησμόνητον ἑλληνικὴν κώμην τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, τὴν ἐνθουσιώδη, τὴν ὑπερήφηνον καὶ φιλοπάτριδα. Κοπιώδης εἶναι, διὰ τοὺς ξένους, ἢ μετὰ βλαστὰς ἀπὸ συνοικίας εἰς συνοικίαν τῶν Ἀγναντῶν, ἀλλὰ τερπνὴ εἶναι ἢ ἀνοδος καὶ ἢ κάθοδος, ὑπὸ τῆς πέριξ δὲ εἰκόνας θελγόμενός τις, δὲν λαμβάνει καιρὸν νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι ἐκοπίασε. Τὰ Ἀγναντα θεμελιούνται παρ' αὐτοὺς τούτους τοὺς πρόποδας τῶν βορειοτέρων Τσουμέρκων. Ἀμέσως ὑπερθεν τῆς κώμης πυργοῦνται τὰ ὄρη, ἡμιδακτύλιον ἐλατῶν ἔχοντα κατὰ μέσον, ἀπολύτως δὲ γυμνά εἰς τὴν κορυφὴν, ὅπου ὅμως αὐξάνουσι πλούσια βροχὰί, καὶ ἔνθα ἄγονται πρὸς νομὴν, τὸ θέρος, μυριάδες ποιμνίων. Ὠραία ἐκτυλίσσειται, ἐν σχήματι περιφερικῷ, ἢ ἀναπεπταμένη ἐκτασις τῶν πέριξ, δασοσκεπῆς πᾶσα, ἐξαιρέσει τῆς νοτίας πλευρᾶς, ἣν τερματίζει τὸ φερώνυμον Ξεροβοῦνι. Ἡ κώμη τῶν Ραφταναίων, φαίνεται κατεσπαρμένη εἰς τὴν βορείαν διεύθυνσιν τοῦ κύκλου, ἀνέρπουσα πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, τὸ ἀκρότατον ὕψος τῆς ὁποίας, περιστέφει μεμονωμένον πλέγμα ἀγρίων καὶ ὑψηλῶν δένδρων, ἐπὶ περιωρισμένης ἐκτάσεως φυομένων. Ἐκεῖθεν, μοι εἶπον, περὶ τὴν ἀνατολὴν αἰθρίας ἡμέρας, καθορῶνται εὐκρινέστατα τὰ Ἰωάννινα, νωχελῶς βαπτιζόμενα παρὰ τὰ ὕδατα τῆς ἱστορικῆς λίμνης. Εἰσίν, οἱ βεβαιούντες, ὅτι, ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, μὲ ἔνοπλον ὀφθαλμόν, διακρίνει τις τοὺς εἰσερχομένους καὶ ἐξερχομένους εἰς τὴν πόλιν, ὅταν δὲ ὑψωθῇ ὀλίγον ὁ Ἡλιος, τὰ δώματα τοῦ Διοικητηρίου, βαλλόμενα ὑπὸ τῶν

ἡλιακῶν ἀκτίνων, μορφοῦσιν ἀπειρίαν κατόπτρων ἀπαστραπτόντων εἰς τοῦ ὀρίζοντος τὴν ἀπόστασιν.

Αἱ ἐσπέραι καὶ αἱ νύκτες ἔχουσιν ἴδιον θέλημα εἰς τὴν ἐξοχὴν. Ἐπερχόμεναι ὅμως εἰς ὄρεινὴν χώραν, προσκτιῶνται κάλλος διάφορον, ἢ εἰς τὴν ἡμερότητα τῆς πεδιάδος, ὑπὸ τὸ χάσμα ἡπιωτέρας φύσεως, ἀντιθέτου πρὸς τὴν ἀρρενωπὴν τοῦ συσκίου βουνοῦ. Καὶ ἄλλοτε, καὶ ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης ἐσπέρας τῆς ἀφίξεώς μου ἐν τῇ ζώνῃ τῶν Τσουμέρκων, ἠσθανόμην ἐμαυτὸν πλήρως πεφορημένον τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς ὄρεινης νυκτός, ὅτε, ἐντὸς αὐστηροῦ σκότους, πολυμόρφως πολυσχιδῆ προβάλλουσι τοῦ δασοσκεποῦς ὄρους τὰ ἐγγύτερα καὶ ἀπώτερα ἀντικείμενα, καὶ ἢ σιωπῆ βαρύνει ἐπιβλητικωτέρα εἰς τὸ ἄγριον τοπίον, καὶ τὸ πᾶν, περὶ τὸ δάσος καὶ τὸ βουνόν, ἐγείρεται βαρὺ καὶ νευρῶδες, ἐνῶ τῆς ἀτμοσφαιρας ἢ ἐλαφρότης σκεδάζει τοῦ νοῦ τοὺς ἀτμούς, καὶ τοῦ σώματος τὴν νωθρίαν.

Αἱ νύκτιαι ὄραι παρήρχοντο ἐν τῇ προσηλώσει τῆς θεωρίας καὶ τῇ σιγῇ. Φῶς οὐδαμοῦ τῆς κώμης ἦτο ἀνημμένον. Ἦχος οὐδαμοῦ ἤκούετο, οὐδὲ κύνος ὕλακῆ, οὐδὲ νυκτοβίων ἐντόμων τριγμός, οὐδ' ἀληθαργήτου ἀνθρωπίνης ὀδύνης ἀπηληπισμένη κραυγὴ. Σιωπηλὴ καὶ ἀδιατάρακτος, ὄνειροπόλος ὅμως, ἔτρεχεν ἡ νύξ, εἰς γλυκύπικρα ἐγρηγόρσεως ὄνειρα. Ἀπὸ Δυσμῶν ἐπέρχεται αἴφνης, ἰσχυροτέρα νυκτοδρόμος αὔρα, στενάζουσα θλιβερώς, οἶονεὶ ὅπως ἐνθυμίση τὴν δούλην προσέλευσίν της, καὶ κομίση ἀλγουσῶν ψυχῶν κατεσταλμένα παράπονα. Ἐντείνω τὴν προσοχὴν μου. Ἦρχετο ἀπὸ τῆς Δωδώνης ἢ νυκτολάλος ἐκεῖνη αὔρα, φέρουσα τὸν

χαλαρὸν ἦχον ἐθνικοῦ μαντεύματος, ἀπὸ τῆς ἱερᾶς δρυός. Ἔσθην ἐν εὐλαβεῖ προσηλώσει, προσεκτικῶς ἀκροώμενος, καὶ μοχθῶν νὰ ἐρμηνεύσω, οἷα ἀπὸ τῆς ἱερᾶς φηγοῦ ἐξεπορεύοντο θέσφατα. Οἱ τελευταῖοι τοῦ πνεύματος στόνοι, ἀπεσθέσθησαν εἰς τοῦ σκότους τὴν σιγήν, σκεδασθέντες εἰς τὴν ἐρημίαν τῶν πόρρω ἀγρίων τοποθεσιῶν. Ἐφίμωσα τὰς ἐξάψεις τοῦ νοῦ, κατεσίγασα τῆς καρδίας τὸν παλμόν, ἀλλ' ἀφῆκα ἐλευθέραν τὴν εὐχὴν τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν προσευχήν..... Ἦτένισα, διὰ τοῦ σκότους, ἐπιμόνωσ πρὸς τὴν Ἥπειρον, καὶ τῆς Δωδώνης τὴν διεύθυνσιν, ὑπέστην τὴν ἔκστασιν θρησκολήπτου φανατικοῦ, ἔσθην ἔτι, ἐν προσηλώσει, ἀγνωστὸν πόνον, καὶ εἶτα ὀρμητικῶς καὶ ἀποφασιστικῶς ἔκλεισα βιαίως τὸ παράθυρον. Ἦτο ἡ πρώτη νύξ μου εἰς τὰ Τσουμέρκα.

Τὸ δάσος τῶν ἐλατῶν, ἀνὰ μέσον τοῦ ὁποίου διέρχεται ὁ μεταβαίνων ἀπὸ Ἀγνάντων εἰς Πράμαντα, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ὁμωνύμου δήμου, εἶναι θαυμασίως γραφικόν. Καίτοι τὰ Ἀγναντα, μὲ τὰς τοποθεσίας αὐτῶν, καὶ τὸ κρυσταλλοειδὲς ὕδωρ τῆς «Κρύας Βρύσις», ἐφ' ἣ εὐλόγως σεμνύνονται οἱ Ἀγνάντιοι, κρατοῦσιν ἔτι εἰς τὸ πνεῦμα, ἡ θεὰ τῶν Πραμάντων ὅμως, τῶν αἴφνης ἀνελισσομένων ἀπὸ τῆς χλοερᾶς λεκάνης, καὶ τῶν ἐντὸς αὐτῆς λόφων, ὑπερθεν τῶν ὁποίων ἐγείρονται ὑψηλότεροι βουνοί, μικρὸν δὲ ἀπωτέρω ὁ μέγας τῶν Τσουμέρκων κορμός, ἐμποιεῖ εἰς τὸν ξένον ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν. Τὸ χωρίον εἶναι μέγιστον, πλούσιον δὲ σχετικῶς. Γραφικόν, δρυμῶδες καὶ πολύκρουνον, θεωρεῖται τὸ μεγαλειότερον τῆς περιοχῆς τῶν Τσουμέρκων, παρουσιάζον καὶ πυκνότερά πως τὰ μόλις ἀρχόμενα ἔχνη δημοσίας τινας

κοινωνικῆς εὐμαρείας. Ἐχει πλατεῖαν, παρ' ἣ αἰέτρου κα-
ταχέεται ἄφθονον ὕδωρ, ὀλίγον δ' ἀνωτέρω ἐκρέει, διὰ πέντε
ἀστερευτῶν στομίων, ἄφθονον καὶ διαυγέστατον ἕτερον ὕδωρ,
γλυκὺ τὴν πόσιν καὶ ψυχρὸν, παρὰ τῷ κελαρύσματι τοῦ
ὁποίου πλένουσιν αἱ γυναῖκες, πολυπραγμονοῦσαι περὶ τῶν
ξένων ὑποθέσεων, καὶ δέχονται τῶν νέων ἀνδρῶν τὰ βλέμ-
ματα, οἵτινες, πόρρω τῆς κρήνης διερχόμενοι, στρέφουσιν
εὐσχήμως δειλοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰς γυμνόποδας Ναυσι-
κᾶς. Ἐχει καὶ καφνεῖα ἡ κώμη. καὶ παντοπωλεῖα ἐν ἀρ-
χομένη συστάσει, καὶ οἴκους τινὰς κάλλιστα ἐκτισμένους,
καὶ ἐπαρκῶς ἐπιπλωμένους, κατὰ τὸ ἐγγώριον σύστημα.
Καθόλου δ' εἰπεῖν, βλέπει τις σχετικὴν τινα ἄνεσιν εἰς Πρά-
μαντα, ὅπου οἱ πάντες ἐργάζονται τὴν γῆν, εἴτε ποιικίλην
ἀσκοῦντες χειροτεχνίαν, καὶ ταύτης ἕνεκα ἀποδημοῦντες
πόρρω τῆς ἐστίας καὶ τῆς οἰκογενείας.

Ἡ βλάστησις ἀκμάζει ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν Πραμάν-
των. Ἀντικρὺ ἐγείρονται τὰ ὄρη τῆς Δούλης· ὅπισθεν ὑψοῦν-
ται τὰ Τσουμέρκα, ἐκ πλαγίου, πρὸς ἀνατολάς, αἱ χαμη-
λότεραι τῆς Πίνδου ὄροσειραί, δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν
σύσκιοι λόφοι, καὶ ἀπὸ τῆς βάσεως αὐτῶν, ἀπὸ τοῦ βάθους
τῆς ὄρεινῆς αὐτῆς κοιλάδος, τῆς ἀφθονούσης εἰς ὕδατα, εἰς
ρεύματα καὶ εἰς δασῶν στολήν, προσαναβαίνει ἡ κώμη τῶν
Πραμάντων, ἐνικία ἐν ἀπόπτῳ, κεχωρισμένη ἐντός, καὶ εἰς
ἐγγυτάτας συνοικίας, ἐν μέσῳ κήπων, φυτειῶν ἀραβοσίτων,
καὶ δένδρων ἡμέρων καὶ ἀγρίων, ἐκτεινομένη.

Ἐβδομαδιαία πανάγουρις ἀθροίζει ἐν Πραμάντοις τοὺς
περιοίκους, πολλάκις δὲ καὶ τοὺς πόρρω ἀφισταμένους, εἰς

ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν. Ἄλλὰ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς ἡ ἔτησία πανήγυρις, κοινὴ σχεδὸν διὰ πάντα τὰ χωρία τῶν Τσουμέρκων, εἶναι ἡ κυριωτάτη τῆς κώμης, οὐ μόνον θρησκευτικὴ καὶ συναλλακτικὴ οὔσα, ἀλλὰ καὶ κοινωνικὴ καὶ οἰκογενειακὴ, τελεσφόρως ἐξυπηρετοῦσα τοὺς σεμνοὺς τοῦ Ὑμεναίου σκοπούς. Ἐν μέσῳ τῶν ἐγχωρίων μουσικῶν καὶ τῶν ἐγχωρίων χορῶν, πρὸς οὓς ἀπὸ ἡμερῶν προπονοῦνται ἐπιμελῶς οἱ νεώτεροι καὶ οἱ ἀδοκιμώτεροι, ὑπὸ τὰ ἀμοιβαῖα βλέμματα νέων καὶ νεανίδων, μελετῶνται τὰ συνοικέσια τοῦ χωρίου, δύο δὲ ἐβδομάδας τὸ πολὺ, μετὰ τοῦτο, πραγματοποιοῦνται εἰς εὐτυχεῖ συζυγίαν. Ἐν Πραμάντις συνήντησα καὶ ἀξιόλογον γέροντα γηγενῆ, πατέρα ἀρίστων ἀργυροτεχνουργῶν, ὅστις μ' ἐξέπληξε, προσφωνήσάς με εἰς κελὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἣν ἐπαρκῶς ἐχειρίζετο. Εἶχεν ὑπηρετήσῃ νεώτατος ἐν Κερκύρῃ ὡς μάγειρος, ἔνθα καὶ ἐξέμαθε τὴν ἰταλικὴν, σιλιβωθεὶς καὶ εἰς τοῦ κομφοτέρου πωρ κοινωνικοῦ βίου τὰς ἕξεις καὶ τοὺς τύπους. Καταταχθεὶς βραδύτερον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν, ὑπηρετήσεν ὡς πυροβολητής, κατὰ δὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1854 ἐξήλθεν αὐτογνωμόνως πολεμιστὴς εἰς Πέτα. Ἀπερίττως ἀφηγεῖτο ὁ ἀγαθὸς γέρονς τὰς περιπετείας τοῦ ἀνίσου ἐκείνου ἀγῶνος, μετὰ τινος δὲ αὐταρκεσίας ἐξέθετε τὰς φθοράς, ἃς τὸ τηλεβόλόν του, τὸ μόνον ὑπάρχον εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν σῶμα, προὔξενε εἰς τὸν ἀτρομήτως ἐπερχόμενον ἐχθρόν. Ἐλλείπει πυροβολητῶν ἄλλων, αὐτὸς μόνος ἐπλήρου τὸ πυροβόλον, αὐτὸς ἐσκόπευε, αὐτὸς ἐπυροβόλει, ἵνα ἀρχίσῃ ἐκ νέου τὴν ἐνεργὸν τοῦ τηλεβόλου ὑπηρεσίαν. Φίλος λόγιος καὶ ἰατρός,

παρεπιδημῶν ἐν Πραμάντις, προέτεινε αὐτῷ νὰ τὸν φωτογραφῆσῃ. Ὁ γέρονς ἐδέχθη· ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ἡ ὄψις του σπινθηροβολεῖ, καὶ πολέμου μένος διασείει τὸ γηραλέον ἐκεῖνο σῶμα. «Θὰ βάλλω καὶ τὸ σπαθί μου», ἀναφωνεῖ. Ὁ γέρονς, ἀναπολῶν, ἐπανήρχετο εἰς τοὺς ἀλκίμους τῆς νεότητος καὶ τῆς στρατείας του χρόνου. Τὸ ξίφος του, αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ ἔφερε εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν, καὶ εἰς τὸ Πέτα, ἐτήρει πάντοτε μὲ ἱερὰν εὐλάβειν, μὲ συγκίνησιν δὲ ἐθώπευεν, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, τὴν στίλβουσαν λεπίδα. Ὅτε τὸν ἐπεσκέφθη, ἔσπευσε ἔσω τοῦ πενιχροῦ οἰκίσκου του, καὶ λαθὼν τὸ ξίφος του, ἐξῆλθε περιχαρῆς, ἵνα μοὶ τὸ δεῖξῃ. Εἴλκυσε αὐτὸ ἀπὸ τοῦ κολεοῦ, ἐνῶ, ὑπερήφανοι μειδιάμα, ἔσχιζε τὰ ἀναιμικὰ τοῦ παλαιμάχου γέροντος χεῖλη. Τὸν συνεχάρην, εὐχηθεὶς αὐτῷ μακροζωίαν, ἰδίως δὲ εὐζωίαν. Λυποῦμαι ὅτι δὲν ἐτήρησα τὸ ὄνομα τοῦ καλοῦ καὶ συμπαθοῦς γέροντος. Ὅτε τὸν ἀπεχαιρέτησα, μ' ἐδεξιῶθη εὐγενέστατα, ὡς «ἄνθρωπος τοῦ κόσμου». Ἐκράτει πάντοτε διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ πολεμικὸν ξίφος του, καὶ θέλων οἰοεὶ νὰ ἐντείνῃ τὴν ἐκπληξίν μου, ἤρξατο ἐκ νέου λαλῶν μοὶ ἰταλιστί: Servo, riverisco, ἔλεγε ἀποχαιρετῶν με, κινῶν τὴν σπάθην του, καὶ μειδιῶν φιλαγάθως ὁ ἀξιόλογος καὶ γλυκὺς γέρονς.

Τῶν Πραμάντων παράκειται τὸ χωρίον οἱ Μελισσουργοί, ἀποτελοῦν μετ' αὐτῶν τὸν δῆμον τῆς Πραμάντης. Ὁ δρόμος πρὸς τὸ χωρίον εἶναι εὐχάριστος, ἀλλ' ἐνιαχοῦ, τραχεῖται ἐδαφικαὶ ἀνωμαλῖαι, παρακωλύουσι τὴν ἄνετον ἀπύλαυσιν τῆς φυσικῆς τοῦ δρόμου καλλονῆς. Τὸ μονῆδριον τῆς

Ἁγίας Παρασκευῆς, κατὰ μέσον τοῦ δρόμου, ἐντὸς δάσους ὠραίου ἐλατῶν ἐγειρόμενον, ἀθροίζει περιοδικῶς καὶ εἰς λειτουργίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐξοχικὰς ἐκδρομὰς, τοὺς κατοίκους ἀμφοτέρων τῶν χωρίων. Εἶναι ὠραία ἡ θέσις τοῦ μονηδρίου, καὶ ἀρίστη τοῦ ὕδατός του ἡ ποιότης. Μικρὸν ἐκεῖθεν τῆς εὐφροσύνου ταύτης τοποθεσίας, ἡ ὁδὸς κυλίστα ἀνωμαλωτέρα πρὸς τὰ κάτω, διήκουσα στενὴ, καὶ ἐνιαχοῦ δυσχερῶς βατή, πρὸς τὸ ὑποκείμενον ἐπίμηκες χωρίον τῶν Μελισσουργῶν.

Ἐκτεινόμενον τοῦτο παρὰ τὸ χεῖλος δυσβάτου ρεύματος, ὀρμητικῶς πληρουμένου καὶ ρέοντος κατὰ τὰς ὥρας τῶν ὑετῶν, στηρίζει τὰ νῶτα αὐτοῦ πρὸς τὰς ἀποτόμους κλίσεις τῶν ἀντιθέτων κρημνῶν τῶν Τσουμέργκων, αἴρεται δὲ ἀντιμέτωπον τῶν χαμηλοτέρων τῆς Πίνδου δευράδων, τὰς βάσεις τῶν ὁποίων βρέχει ὁ παραρρέων τὸ χωρίον χειμάρρος. Μεταξὺ τῶν δυσβάτων κλιτύων τῆς Πίνδου, καὶ τῶν ἐνεῦθεν τῶν Τσουμέργκων, ρεῖ, μετ' ἀσυνήθους ὀρμῆς, τὸ ἀεῖρυτον τοῦ χειμάρρου τούτου ρεῦμα, καταφερόμενον ἀπὸ τῶν πέριξ κρημνωδῶν καὶ ὑψηλῶν ὀρέων, καὶ κινοῦν, κατὰ τὴν κάθοδον αὐτοῦ, ὑδρομύλους, «μανδάνια» καὶ «νεροτριβὰς», ἀρχέγονα δηλονότι βιομηχανοτεχνικὰ κατασκευάσματα, ἐν οἷς ἀπαλύνουσι, διὰ τῆς ἐντὸς τοῦ ὕδατος συστροφῆς, τὰ πρὸς ἐνδυναμίαν ἐπιτήδεια μάλ्लινὰ ὑφάσματα τῶν οἱ χωρικοί.

Γεφυρίδιον ξύλινον στενώτατον, ἐπισφαλῶς στηριζόμενον, οὐδεμίαν δὲ ἐμπνέον ἐμπιστοσύνην, ζευγνύει τὰς δύο τοῦ ρεύματος ὄχθας, ὑπὲρ τὴν δεξιάν τοῦ ὁποίου, ἐν μέσῳ πυκνῶν ἀγρίων δένδρων, καὶ ἀξιοσημειώτου, διὰ τὸ μέγεθος, καρυῆς, αἴρονται τὰ ἐλεεινὰ τείχη πτωχῆς καὶ τελείως

παρημελημένης Μονῆς, ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τιμωμένης. Τὰς εὐαρέστους ὥρας, ἅς διήλθον εἰς Μελισσουργούς, ἕτερεπε πλείοτερον ἔτι ἢ συνεχῆς εἰς τὸ ἐρημητήριον τοῦτο μετὰ βᾶσιν μου, διὰ τοῦ ἐτοιμορρόπου γεφυριδίου, καὶ τῆς χαλικοστρώτου τοῦ χειμάρρου κοίτης, ἣν ρεῦμα διαυγὸς ὕδατος καταρδεύει, καὶ ὑπὲρ ἣν ὑψοῦνται τῆς Πίνδου ἐκεῖθεν, τῶν Τσουμέργκων ἐνεῦθεν οἱ ἀπόκρημνοι πρόποδες, μὲ ποικίλας καὶ ὠραίας τὰς ἀπόψεις, καὶ τὰς βάσεις, μετριῶς δενδρὸσκεπεῖς τὸ κατ' ἀρχάς, ἀποτόμως εἶτα ἀνατεινούσας πρὸς τὰ νέφη τὰς γυμνὰς κορυφὰς τῶν. Ρεμβασμοὶ ἄλλου κόσμου, καὶ ἄλλου κύκλου, ἐπιφοιτῶσιν εἰς τὸ πνεῦμα, ὅταν, καθήμενός τις ἐντὸς τῶν χασμάτων, τῶν ἐντὸς τοῦ ἀτιθάσσου καὶ ἀγριωποῦ τούτου χειμάρρου κατασπαρμένων μεγάλων πετρῶν, ἀθέκτος ἀπὸ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐνατενίζῃ ἐναλλάξ πρὸς τὰ ὕψη ἐκεῖνα καὶ πρὸς τὰ βᾶθη, θεωρῶν καταλειβόμενον μεθ' ὀρμῆς, ἐν μέσῳ πατάγου καὶ ἀφρῶν, τὸ ὕδωρ, ἀπὸ σειρᾶς λευκοτάτων καὶ ὀγκωδεδστάτων λίθων. Εἰκόνας τόλμης καὶ ἀποφάσεως καθίπτανται εἰς τὴν θέαν, τῶν εἰς τὰ ὕψη πυργουμένων κρησφυγέτων. Ἡ Φύσις ἐπέρχεται ἐπίκουρος τῶν ρεμβασμῶν· ἐδέησε δὲ πολλάκις, ν' ἀσκήσω βίαν ἐπ' ἐμυτοῦ, ὅπως ἀποσπασθῶ τοῦ ἀπολύτως μονήρους ἐνδικαιτήματος, ἔνθα, συγκαταμεμιγμένον παρήλαυνε σύνολον ὀρέων, δρυμῶν, μικρῶν καταρρακτῶν τὸ ἀφρισμένον νῆμα, παταγοῦσα ὀρμὴ ἀνέμων, πνεύματος ἐπίπνοια καὶ δρόσου ἀναψυχή, καὶ ἀναλάβω τὴν πρὸς τὸ χωρίον ἄγουσαν, δι' ἀνωφερῶν ἀτραπῶν,

πρὸς ἃς ἐπόθει τις νὰ ἐπιστρέψῃ, ἀρχόμενος ἐκ νέου τῆς ὁδοῦ, εὐθύς ὡς ἀφικνεῖτο εἰς τῆς ὁδοῦ τὸ τέρμα.

Ὁ πληθυσμὸς τῶν Μελισουργῶν ἀραιοῦται τὸν χειμῶνα αἰσθητότατα. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου, τὰ πολυάριθμα αὐτῶν ποίμνια ἄγοντες, τρέπονται πρὸς νοτιωτέρας χώρας ὑπηνέμους, ὅπου συντηροῦσιν εἰς λειμῶνας τὰ πλοῦσια ποίμνια των. Οἱ ὀλίγοι, κατὰ τὸν χειμῶνα, παραμένοντες εἰς Μελισουργούς, καλοῦνται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων «χειμωνιάτες». Εἰς τὴν πρώτην ὄμως τῆς χειμῶνος ἐμφάνισιν, εἰς τὴν πρώτην τῆς χιόνος τῆξιν, ἄνθρωποι καὶ ποίμνια ἀνέρχονται πάλιν πρὸς τὸ χάσμα τῆς προσφιλοῦς ἐστίας. Ἐπαναβλέπουσιν, ὑπὸ τὸ ἑαρινὸν θάλλπος, τοὺς ἐρημωθέντας οἴκους, οὓς εἶχεν ἀποψύξει ὁ χειμῶν, καὶ ὑπὸ τὴν πανηγυρικὴν τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐθυμίας φωνὴν καὶ ἐστίασιν, τρέπονται πάλιν, τὰ ποίμνια ἄγοντες, πρὸς τῶν Τσουμέρων καὶ τῆς Πίνδου τὰ ὕψη, ἔνθα, ἄφθονος χόρτος, ἄρτι φρεῖς, καλεῖ εἰς νομὴν τῶν ποιμνίων τὰ πλήθη.

Διὰ τοῦ ρεύματος τούτου τῶν Μελισουργῶν, ἀκολουθοῦντες ἐπιμόχθως τὰ ξηρὰ καὶ χαλικιόστρωτα μέρη τῆς κοίτης του, μετὰ πορείαν, ἥς τὸ μῆκος ἐπέτεινε τὸ ἐπίπονον, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ, ἐκ τῆς ἰλῦος, ἐπισφαλές τοῦ δρόμου, ἐφθάσαμεν εἰς τὸν παραμεθόριον σταθμὸν τῶν Χρηστῶν, καὶ τὴν γέφυράν των. Ἐκεῖθεν, κεντρίζοντες γενναίως τοὺς ἵππους καὶ τὰς ἡμιόνας, ἠρξάμεθα ἀνερχόμενοι πρὸς τὴν ἱστορικὴν κόμην τῶν Καλαρρυτῶν, τὸ ἀκρότατον τοῦτο καὶ βορειότατον κατὰ κλημένον σημεῖον τῆς ἐλευθερωθείσης ἡπειρωτικῆς λωρίδος. Ἀπέφυγον, ἄχρι τοῦδε, νὰ λαλήσω περὶ

τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, κατὰ τὸ τμήμα τοῦτο τῆς ἐλληνικῆς γῆς, τὸ νεωτάτως προσαρτηθὲν εἰς τὴν χώραν. Κάτιο ἐν τούτοις ἡ Ἄρτα, καὶ ὁ νομὸς τῆς, εἶναι ὁ προσωρινὸς Βενιαμειν τῶν ἐδαφικῶν ἐν Ἠπειρῷ παραχωρήσεων, οὐχ ἤττον δὲν ἔτυχε, παρὰ τῶν γονέων, οὐχὶ θωπειᾶς τινὸς ἐξαιρετικῆς, ἀλλ' οὐδὲ τῆς ὑπὸ τῆς στοιχειώδους καὶ εὐπρεπεῖς ὑπεργουμένης μερίμνης. Μέχρι πρό τιος, ἡ ἀπὸ Καλενδίνης ἄχρις Ἀγνάντων ὁδὸς, ἦτο μὲν βατὴ διὰ τὰς ἀγρίας ἀίγας, ἀλλ' ἦτο ἄβατος διὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πολυάριθμα αὐτῶν υποζύγια, τὰ μεταφέροντα τὰ πρὸς τὴν ζωὴν ἐπιτήδεια, καὶ τὸ ἄλλας ἰδίως, εἰς τὰ ἐσώτατα ἐπαρχίας, πολλὰ τὰ κτηνοτροφικὰ εἶδη ἐξαγωγῆς. Ἀπὸ τιος χρόνου κατεστάθη, ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ὁδοῦ, ὁδὸς ἡμιονική, ἢ μᾶλλον ἐπεσκευάσθη στοιχειωδῶς ἢ προτέρα, αὕτη αὕτη ἦν ἠκολούθησα, καὶ ἦν εἶδομεν, ζευχθεῖσα καὶ διὰ καλῶν γεφυρῶν, ὧν ἡ τῆς Καλενδίνης εἶναι ἀξία λόγου, σήμερον δέ, ἐν ὄρα θερούς, δύναται τις ν' ἀνέλθῃ ἀπὸ Πλατανορρέυματος μέχρις Ἀγνάντων, χωρὶς προκαταβολικῶς νὰ προσφύγῃ εἰς τὸν ἱερέα καὶ εἰς τὸν συμβολαιογράφον. Ἡ ἀπὸ Ἀγνάντων μέχρι Πραμάντων ὁδὸς μειονεκτεῖ τῆς προτέρας, ἀλλ' ἡ ἀπὸ Πραμάντων μέχρι Καλαρρυτῶν εἶναι τοσοῦτον ἐλεεινή, κατὰ τὸ πλεῖστον δυσχερῶς βατὴ, ἐνίοτε δὲ καὶ κινδυνώδης, ὥστε ἡ ἀγανάκτησις πνίγει, ἀνὰ πᾶν βῆμα, τὸν διαβάτην, ἡ δὲ ἐντροπὴ ὑπερβαίνει τὴν ἀγανάκτησιν, ἡ ἐντροπή. καὶ! διὰ κατάστασιν δημοσίας ὁδοῦ, ζημιούσης σαληρῶς ἀλλὰ δικαίως τὴν φήμην καὶ ὑπόστασιν πάσης πεπολιτισμένης Κυβερνήσεως.

Διατρέχων τὴν μακροτάτην ἐκείνην, τὴν ἀνωφερῆ καὶ συνεχῶς κατολισθαίνουσαν ὁδόν, τὴν στενὴν καὶ πετρώδη, τὴν ἐπικίνδυνον ἀτραπὸν μᾶλλον, τὴν ἐνοῦσαν τοὺς Καλαρρῦτας πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ νομοῦ, ἀντιλαμβανόμενος ὅτι οὐχὶ ἡμίονος πεφορτισμένη, ἀλλ' οὔτε ἀγριόχοιρος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διέλθῃ ἐκεῖθεν, ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἐξαίρετως, ἐσκεπτόμην κατὰ ποῖον ἄρᾳ γε σύστημα βουλευέται καὶ μελετᾷ τὰ ἐθνικὰ πράγματα, καὶ τὰς πρωτίστας τοῦ Κράτους καὶ τῶν πολιτῶν ἀνάγκας, ἢ Κυβέρνησις τοῦ Βασιλείου, καὶ τὰ κατὰ τόπους ὄργανά της. Οὐδεμίαν ἄλλην ἀπόδειξιν τῆς πλημμελοῦς σκέψεως, καὶ τῆς κολασίμου ἀδιαφορίας τῶν Ἑλλήνων Κυβερνητῶν, διὰ τὰ σοβαρώτατα καὶ ζωτικώτατα τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων, δὲν δύναται τις ἐναργέστερον νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ ἀνεύρῃ, ἢ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν τοῦ δρόμου τῶν ἐπικαιροτάτων Καλαρρυτῶν. Τὸ Περιστέρι, ὁ σταθμὸς οὗτος καιρίου στρατηγικοῦ σημείου, καὶ ἢ ἀφετηρία, δὲν ἀπέχει πολὺ τῶν Καλαρρυτῶν, ἀφ' ὧν καὶ ἐπισιτίζεται. Ἡ κώμη ἐφάπτεται τοῦ δούλου Συρράκου, οὔτινος οἱ κάτοικοι, εἰς ἀδιάλειπτον πρὸς τοὺς Καλαρρῦτας ἐπικοινωνίαν τελοῦντες, χρῶνται τῇ φρικαλέᾳ ἐκείνῃ ἀτραπῷ, ὡς μέσου συγκοινωνίας. Τὰ ἐφόδια της πάντα, εἰς ὅσα δὲν ἔχει τοπικὴν ἐπαρκειαν, λαμβάνει ἔξωθεν ἢ κώμη, διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης. Αἱ προμήθειαι πάσαι τῆς Κυβερνήσεως, καὶ τοῦ στρατοῦ της τὰ πυρομαχικὰ αὐτά, τὰ ἄλλα ὄργανα τῆς ἀμύνης, ἐὰν πρόκηται νὰ μεταφερθῶσι πού, διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης, καὶ μόνως, εἶναι δυνατὸν νὰ μεταφερθῶσι. Κλειομένης τῆς ὁδοῦ, ἢ κώμη τῶν Καλαρρυ-

τῶν ἢ θὰ ἀποθάνῃ ἐκ πείνης, ἢ θὰ τραπῆ πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ πρὸς τὴν συνορεύουσαν Τουρκίαν, ζητοῦσα ἐφόδια. Δὲν εἶναι μόνον ἀρτηρία συγκοινωνίας καὶ εἰσχωγικῆς καὶ ἐξχωγικῆς ἐμπορίας ἢ ὁδὸς αὕτη. Εἶναι καὶ ἡ μόνη πρὸς ἡν, ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως, θὰ καταφύγῃ ἐν ἀνάγκῃ ἢ Κυβέρνησις. Καὶ ἐν τούτοις, ἢ στρατηγικότης καὶ ἢ πολιτικὴ πρόνοια καὶ σύνεσις τῶν Ἑλληνικῶν Κυβερνήσεων, ἀφίνει εἰς ἐλεεινότητα ἰδανικῆς συλλήψεως τὸν δρόμον τῶν Καλαρρυτῶν, ὅστις πάντοτε μὲν, ἰδίως ὅμως τὸν χειμῶνα, δύνηται νὰ κριθῆ καὶ νὰ εἶναι, διὰ τὸν διαβάτην, τὸ θεικώτατον καὶ ἀσφαλέστατον μέσον τοῦ νὰ φονευθῆ.

Ἐμβάλλει εἰς βαθεΐας καὶ ὀδυνηρὰς μελέτας τὸ θέαμα ἐκεῖνο, καὶ ἢ σκέψις ὅτι, μίς παραμεθόριος ἐπαρχία, ἐν τμημα νωστὶ ἐλευθερωθείσης ἑλληνικῆς γῆς, τοιαύτης τοπογραφικῆς καὶ στρατιωτικῆς σημασίας, εἰς νομὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, πλούσιος εἰς φυσικὴν ἐκμετάλλευσιν, εὐρίσκειται εἰς τοιοῦτον σημεῖον συγκοινωνίας, ὥστε ὁ ξένος νὰ σκέπτεται πολὺ, πάρα πολὺ, ἐὰν δύνηται ἀκινδύνως νὰ ἐπιχειρήσῃ, κατὰ Ἰούλιον μῆνα, ἄνοδον πρὸς τὰς Καλαρρῦτας, τὴν ὁποῖαν βεβαίως δὲν εἶναι φρόνιμον νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ τοῦ χειμῶνος τὰς ὥρας. Ἄδρᾳ ἑκατομμύρια ἔδαπανήθησαν ἄλλοτε, καὶ σήμερον ἔτι ἐπαρκῆς χρῆμα δαπανᾶται, χάριν τῆς ὁδοποιΐας. Κατὰ πόσον τὰ ἔργα ἐξετελέσθησαν σκοπίμως καὶ δικαίως, δὲν εἶναι τοῦ παρόντος. Ἄλλ' ἢ δαπάνη ἐγένετο καὶ ἐξακολουθεῖ ἐν μέρει γιγνομένη. Ἐκ τοῦ συνόλου τοῦ πλέγματος τῶν ἐθνικῶν ὁδῶν, μόνον τῆς

"Αρτης ὁ νομὸς ἐξήρηθη. Ἡ "Αρτα καὶ ὁ νομὸς τῆς, δὲν εἶναι, φαίνεται, Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος, οὔτε ἔχει σημασίαν τινὰ ἢ τὸ Μέτσοβον καὶ τὰ Ἰωάννινα ἀμέσως ἀντιμετωπίζουσα γραμμὴ, καὶ ἡ γειτνιαζούσα πρὸς τὴν Μακεδονίαν, καὶ τὸ περιμάχητον Βιλαέτι λωρὶς αὕτη τῆς ἐλευθέρως Ἡπείρου, ἡ ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ Λάκμωνος μέχρι τῆς Πρεβέζης, ὥστε, ἂν οὐχὶ χάριν αὐτῆς, ἂν οὐχὶ χάριν τῶν παριῶν, τῶν οἰκούντων τὴν ἐλευθέρων ἐπαρχίαν, ἂν οὐχὶ χάριν τῶν ὑποδοῦλων ἐγγῶς ὁμοφύλων, τοῦλάχιστον χάριν αὐτῶν τῶν συμφερόντων τοῦ Κράτους, τῶν δυναμένων ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ν' ἀπειληθῶσι, νὰ χαραχθῇ βεβητή τις ἀσφαλῆς ὁδός, ἣν νὰ δύναται νὰ διέλθῃ ὁ ἡμίονος, φέρων ἄρτον καὶ πυρίτιδα εἰς τοὺς κληθησομένους νὰ προσπίσωσι τὴν ἀκεραιότητα τῆς Χώρας.

Οὐδαμοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀπαντᾷ σήμερον τὸ ἀποθαρρυντικὸν φαινόμενον τῆς ἐλλείψεως πάσης συγκοινωνίας, ὅπως ἐν τῷ νομῷ τῆς "Αρτης. Ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ τοῦ Πλατανορρεύματος, ἀποχαιρετᾷ τις πλέον πᾶν ἔχνος ἀσφαλοῦς πως συγκοινωνίας καὶ τροχοῦ! Καὶ τοῦτο, εἰς γραμμὴν πρώτης σημασίας, διὰ τὴν ἄμυναν τῆς Χώρας, καὶ διὰ πάντα ἄλλον στρατηγικὸν συνδυασμὸν. Θαυμασιὰ κυβερνητικὴ πρόνοια τῷ ὄντι! Καὶ τὸ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν δυσάρεστον τοῦτο φαινόμενον, ἀποβαίνει βαρύτερον ἔτι, ὅταν ἀναλογισθῇ τις, ὅτι ἡ "Αρτα καὶ ὁ νομὸς τῆς, ὑπέστη θανάσιμον τραῦμα ἀπὸ τῆς ὀροθεσίας, ὅτι οὐδὲν τοῦ τραύματος τούτου ἔλαβέ ποτε εὐμενὲς ἀντάλλαγμα, οὔτε τὸ ἐλάχιστον, καὶ ὅτι, καὶ σήμερον ἔτι, οἱ τὰ μεσόγαια τοῦ νομοῦ οἰκοῦντες, καὶ ἀπὸ τῆς

ὁδοῦ ταύτης ἐξ ἀνάγκης διερχόμενοι, δύνανται εὐλόγως νὰ ἰσχυρίζωνται, ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ αὐτούς, δὲν ἔσχον ἀκόμη τὴν εὐκαιρίαν νὰ δοκιμάσωσι τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ τῆς καλῆς διοικήσεως τὰ ἀγαθὰ, ἀφοῦ καὶ εἰς τὴν στοιχειώδη συγκοινωνίαν κινδυνεύουσιν ἐκάστοτε, διατρέχοντες τὴν ὁδὸν ταύτην.

Τοιαύτας ἐμπνέει δυσαρέστους σκέψεις, τοιαύτας διακαίας ἀγανακτήσεις καὶ ἀποθαρρύνσεις, ἡ ἀξιοθρήνητος κατὰστασις τῆς ὁδοῦ τῶν Καλαρρυτῶν, ἣν διήλθον Ἰούλιον μῆνα, καὶ ἦν, ἐλεεινὴ «γιδύστραταν» μάλλον, ἢ ὁδὸν πρέπει νὰ καλέσῃ τις.

Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου, ἡ ἀδιαλείπτως ἐξελισσομένη νέα εἰκὼν τῶν ὠραίων τοπίων καὶ τοπογραφιῶν, τέρπει ὄμμα καὶ νοῦν, ὡσάκεις, ἐννοεῖται, λαμβάνει τις καιρὸν νὰ προσέξῃ εἰς τὸ θέαμα, ἀποσπῶν τοὺς περιδεεῖς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ἀτραπὸν ὅπου, ἀπροσεκτῶν, ἀσφαλῶς δύναται νὰ συναντήσῃ τὸν θάνατον. Ποῖος πλοῦτος ἀγρίας βλαστήσεως, ποῖα γραφικότητος καλλονή, ποῖα ἀλληλοδιάδοχος νέων σκηνῶν, καὶ νέου φυσικοῦ πανοράματος ἐναλλαγὴ! Ποῖα ὕψη χλοάζοντα, ποῖα βάραθρα κατάφυτα, ποῖαι φάραγγες δενδροσκεπεῖς, ποῖαι θάλλουσαι διασφάγες, πόση ἀκμὴ φυτικὴ, ἀνεξαντλήτως σφριγῶσα, εἰς τὸ ἀρρενωπῶς μεγαλοπρεπὲς θέαμα ἐκεῖνο! Μόνον ἡ ὁδὸς λείπει! Ἄλλὰ ταύτην ἡ Φύσις, ἡ τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο σύνολον δημιουργήσασα, ἀφήκεν εἰς τὴν πρόνοιαν τῶν ἀνθρώπων, ἰδίως δὲ εἰς τὴν πρόνοιαν τῶν Κυβερνήσεων. Ἐὰν αὗται, ὅσον ἀφορᾷ τὸν νομὸν τῆς "Αρτης τοῦλάχιστον, πκρεῖδον ὑποχρέωσιν ἐπείγουσαν,

καὶ ἕως ἱεράν, ἡ Φύσις καὶ ἡ καλλονὴ τῆς, εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην, οὐδὲν δύναται νὰ ζημιωθῇ.

Ἐντικρὺ, εἰς τὸ Τουρκικόν, φαίνεται ἐπὶ τῆς καθέτου καὶ ἀποσιτοῦ τοῦ βράχου παρειᾶς, ξυλοπαγῆς κινητὴ πύλη. Εἶναι ἡ Μονὴ τῆς Κεπίνης, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Μητροπολίτου τῶν Ἰωννίνων ὑπαγομένη. Ἐάν τις καταρρίψῃ τὴν μικρὰν ταύτην γέφυραν, πρέπει νὰ μεταβληθῇ εἰς πτηνόν, ἵνα φθάσῃ τὴν κατ' εὐφημισμὸν πύλην τῆς Μονῆς. Ὑπὸ τὰς ἀκτίνας θερινοῦ ἡλίου διανύομεν, πάντοτε πεζῇ, τὴν δυσχερῆ ἄτραπὸν. Κατήλθομεν ἐνωρὶς τῶν ὑποζυγίων, τὸ μὲν ἵνα καταστήσωμεν ἐλαφροτέραν τὴν πορείαν εἰς τὰ ταλαίπωρα ζῶα, τὸ δὲ ὅπως ἀσφαλίσωμεν καὶ ἡμᾶς αὐτούς, καθόσον εἰς πολλὰ σημεῖα ἀποβαίνει πλειότερον κινδυνώδης ὁ στενὸς δρόμος, χαίνων εἰς τὸ πλάγιον, καὶ προκαλῶν ἕλιγγον ἐκ τοῦ ὕψους καὶ τοῦ βάθους, ἰδίως εἰς τὸν μὴ ἔχοντα ἐπαρκῆ πεῖραν τοιαύτων ὁδῶν. Αἶφνης ἀποκαλύπτεται πρὸ ἡμῶν ἡ κόμη τῶν Καλαρρυτῶν, λευκὴ, ὠραία, ἀμφιθεατρικὴ. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου, ἄχρι τῆς κόμης, ὀρεῖλει τις πολλὴν ὁδὸν νὰ διανύσῃ, καὶ ὁδὸν ἀνωφερῆ. Ἡ κόμη φαίνεται ἐγγύς, ἀλλὰ φαίνεται μόνον. Ἐάν τις ἠδύνατο νὰ χωρήσῃ εὐθέως πρὸς αὐτήν, ἀπὸ τοῦ σημείου ὀπίθεν εἶδε τὴν κόμην, διαπερῶν τὸ διάμεσον χάσμα, ἢ ἀπτόμενος τῆς τουρκικῆς γῆς, θὰ ἠδύνατο νὰ φθάσῃ τάχιστα εἰς Καλαρρῦτας. Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀδεύσῃ ἔτι ἐπιμόχθως, ἐπὶ μακροτάτης ἑλλειψοειδοῦς γραμμῆς· νὰ φθάσῃ εἰς τὴν κορυφὴν τῆς γωνίας, ἔνθα ἡ γέφυρα, ὑφ' ἣν διέρχονται τοῦ χωρίου Ματσοῦκι τὰ ὕδατα, ν' ἀρχίσῃ δ' ἐκεῖθεν ἀνερχόμενος, διὰ

μακροῦ καὶ ἐπιπονωτάτου ἀνωφεροῦς δρόμου, πρὸς τὴν κόμην. Λησμονεῖ τις ὅμως καὶ κίνδυνους, εὐθὺς ὡς ἀφίχθῃ εἰς αὐτήν. Βλέπει τις ἀμέσως, τὸ δὴ λεγόμενον «ἀρχοντιὰν» εἰς τὴν ὀρεινὴν, τὴν καθαρὰν καὶ εὐκτιστον ταύτην πολίχνην, τὴν ὑπὸ φιλοπάτριδος, νοημονεστάτου, τιμιωτάτου καὶ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ οἰκουμένην, τὴν σωφρόνως καὶ πατρικῶς διοικουμένην ὑπὸ τοῦ ἐξαιρέτου Δημάρχου τῆς, καὶ ἔνθα τόσαι καθεύδουσιν ἀναμνήσεις, πρὸς τὴν νεωτέραν τῆς Πατρίδος ἱστορίαν συνδεόμεναι, ὅτε οἱ Καλαρρῦται, ἐπικουροῦντων τῶν ἀποδημητικῶν αὐτῶν τέκνων, ἔπλεον εἰς ἐντίμου ἐμπορίας χρυσόν, οὐ μὴν ἀλλὰ, καὶ εἰς φιλοπατρίας συναίσθημα, καὶ εἰς θυσίας πρόφρονα διάθεσιν.

Σχετικῶς βραχεῖα, ἀλλ' ἀδιαπτῶτως εὐάρετος, ὑπῆρξεν ἡ διατριβὴ ἡμῶν εἰς Καλαρρῦτας. Ἡ κόμη εἶναι περίοπτος, ὀρεινοτάτη, ὑγιεστάτη, ἀνεμόβλητος καὶ ἠλιόβλητος, δὲν εἶναι ὅμως περιρρυτος, οὐδ' εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς φύονται δάση. Ἀνατολικομεσημβρινῶς ἐκτείνεται ἡ μακροτάτη τῆς Πίνδου ὄροσειρά. Καταντικρὺ τῆς κόμης, ἀδούλωτος ὄρμη πρὸς τὰ ὕψη τοῦ οὐρανοῦ, ἡ φαλακρὰ κορυφὴ τῆς Κακαρδίτσας, τοῦ ὑψηλοτάτου τούτου σημείου τῆς Πίνδου. Ἡ ὄροσειρὰ τοῦ Ζυγοῦ, ἔνθα καὶ τὸ Περιστέρι, καὶ ἡ πρὸς τὴν Θεσσαλίαν ἄγουσα, ἐκτείνεται βορείως, δυσμικῶς δέ, εἰς ἀπόστασιν ἣν δύναται τις σχεδὸν νὰ ἐπιψάσῃ, εἶναι τῆς Δούλης οἱ λόφοι καὶ τὸ Συρράκον, χωριζόμενον ἀπὸ τῶν Καλαρρυτῶν διὰ κινδυνώδους πόρου, δυσχερῶς βατοῦ εἰς τοὺς ἀήθεις. Ἀπὸ τῆς ἐγγυτάτης τῶν Καλαρρυτῶν κορυφῆς εἶδον

τὸ ἱστορικὸν καὶ εὐανδρὸν Συρράκων, ἠθικὴν σκοτίαν ὁμι-
 χλώδη περιβεβλημένον, ἐν μέσῳ τούτου λαμπροῦ ἄλλου φω-
 τός, ἀκτινοβολοῦντος ἐντεῦθεν. Εἶδον τὴν δούλην, καὶ λαμ-
 πρῶς φιλοπάτριδα κόμην, εἶδον τὴν Ἐκκλησίαν τῆς, εἶδον
 τὰ ἐρείπια τῆς οἰκίας τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου, ἅτινα οἱ
 ἔτι ἐπιζῶντες συγγενεῖς Του, καὶ ἡ Κοινότης τοῦ Συρρά-
 κου, τιμῆς ἕνεκα, ἀφίνει ἄθικτα, μὴ ἐπιτρέπουσα νὰ κτι-
 σθῆ ὁ ἐρειπίοσπαρτος χώρος. Πρὸς τὴν μνήμην τοῦ περιφα-
 νοῦς τούτου υἱοῦ τοῦ Συρράκου, καὶ «περιουστάτου» Ἑλλη-
 νος καὶ πολιτευτοῦ, συνῆπτον τὴν μνήμην ἄλλου μουσολή-
 πτου τέκνου τοῦ Συρράκου, τοῦ ποιητοῦ Ζαλακώστα. Εἰς
 τὴν θέαν τῆς κοιτίδος του ἀπήγγειλον τοὺς στίχους του,
 τοὺς στίχους δι' ὧν καὶ αὐτὸς καὶ οἱ φοιβόληπτοι σύγχρο-
 νοὶ ἐν Μούσαις συνάδελφοί του, ἔψαλον, εἰς χρόνους ἰδέας
 καὶ μεγάλων ἐθνικῶν ὀνείρων καὶ ἐλπίδων, τὰ τρόπαια τῆς
 ἐνιαίας Πατρίδος καὶ τοὺς ἀγῶνάς τῆς.

Δεικνύουσιν ἔτι εἰς Καλαρρῦτας τὸν οἶκον, ἐνθα κατέ-
 λυεν ὁ Ἄλῃ πασῶς τῶν Ἰωννίνων, ὁσάκις ἤρχετο ἵνα παρα-
 θερίσῃ εἰς τὴν δροσερὰν ἠπειρωτικὴν κόμην. Ἐπεσκέφθην
 τὸν οἶκον τοῦτον. Τηρεῖ εἰσέτι, φθίνοντα ὅμως καὶ ἐξί-
 τηλα, τὰ ἔχνη τῆς ἀρχαίας λαμπρότητος, ὅτε, εἰς τὴν εὐρύ-
 χωρον αὐλήν εἰσῆρχετο, ἔφιππος καὶ ὑπουλος, ὁ αἰμοδιψῆς
 τῆς Ἠπείρου δυνάστης. Καταφανέστερά πως εἶναι τὰ ἔχνη
 ταῦτα, εἰς τὸν θάλαμον, ὅστις ἐχρησίμευεν ὡς αἴθουσα ἀκρο-
 άσεως καὶ ὑποδοχῆς τοῦ δεσπότου. Ὑπεράνω, μικρὰ στοά,
 κλειομένη ἐπιμελῶς, ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς αἴθουσα τοῦ χαρε-
 μίου, μεταβαλλομένη εἰς δωμάτιον ὑποδοχῆς, ἐντὸς τῆς ἐπι-

σῆμου αἰθούσης, τῶν γυναικῶν τοῦ Σατράπου ἀφανῶς θεω-
 μένων ἐκεῖθεν καὶ ἀκροωμένων τῆς ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἀν-
 δρωνίτη ὁμηγύρεως.

Ἡ φαντασία, πλησομένη ἀπὸ τῆς ἐντυπώσεως καὶ τῆς
 ἀναμνήσεως, βλέπει εἰσέτι τὸ θηρίον τανῦν γαμψοὺς ὄνυ-
 χας, περιστρέφον αἱματηροὺς ὀφθαλμοὺς ἕξω τῶν κογχῶν,
 καὶ ἐρυθρὰν τὴν γλῶσσαν ἀπὸ τοῦ ρύγχους. Νομίζει τις,
 ὅτι ἀκούει τοὺς σπαραγμοὺς τοῦ θύματος, καὶ ὅτι βλέπει
 τοὺς σπασμοὺς τῶν διχχωριζομένων μελῶν του. Εἰσέτι ἀπα-
 σχολεῖ τὸ ὑποπτον βλέμμα καὶ πνεῦμα τοῦ Τυράννου, βασά-
 νου καινῆς ἐπινόημα. Ὅσακις εὐστοχος συνδυασμὸς βαθείας
 ἀγωνίας, μετ' ἀντοχῆς τοῦ θύματος, φωτίσῃ τὸ πνεῦμά του,
 τὸ χεῖλος, ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἀγρίας ἡδονῆς, μειδιᾷ
 προκαταβολικῶς ἐξ εὐχαριστήσεως. Ἐπέρχεται ἡ νύξ. Ἡ
 Κτίσις καὶ οἱ ἄνθρωποι, περίτρομοι οὗτοι, ἀναζητοῦσιν, εἰς
 τοῦ ὕπνου τὴν εὐεργετικὴν ἐπικουρίαν, τὴν λήθην ἀπὸ τοῦ
 τρόμου τῆς ἡμέρας, καὶ τὴν φρικαλεότητα τῶν αἱματηρῶν
 θεαμάτων. Ἄλλ' ἡ λήθη φεύγει τὸν Δυνάστην. Τὸ ὄμμα
 του δὲν κλείεται εἰς τοῦ ἀνυπόπτου ὕπνου τὸ γλυκὺ καὶ
 πρᾶον εὐεργέτημα, καὶ ἐν τούτῳ, ἐν τῇ ἀγωνίᾳ τῆς νυκτός,
 καὶ τῇ βασάνῳ ἀνιλεοῦς ἀγρυπνίας, φαίνεται ἡ ἀληθάργη-
 τος Νέμεσις, πλήττουσα τὸν ἰσχυρόν, τὸν ἀνισχύρως κυλιό-
 μενον καὶ σφαδάζοντα εἰς τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐνοχῆς τὸ μαρ-
 τύριον.

Εἰς τὴν κόμην βλέπει τις εἰσέτι τὰ ἔχνη τῆς ἀρχαίας
 ἀκμῆς, μετὰ τῆς συγχρόνου ἐπαρκείας, ἔτι δὲ καὶ τὰ ἐρεί-
 πια εὐκτίστων οἰκῶν παλαιότερων κατοίκων, καταλιπόντων

τὴν πάτριον γῆν. Οἱ Καλαρρῦται εὐποροῦσι σχετικῶς, οἱ δὲ κάτοικοι, τὸ ἀρχαῖον ἔθος ἀκολουθοῦντες, ἐκπατρίζονται πρὸς ἐργασίαν καὶ ἤδη, ἀλλὰ τὸ θέλημα τῆς ἀγίωτης τῆς πατρικῆς ἐστίας οὐδέποτε ἀπαμβλύνεται οὔτε ἀποσβέννεται εἰς τὰς καρδίαις των. Εἰς τοὺς προσφιλεῖς Καλαρρῦτας θὰ ἐπιστρέψωσι πάλιν, ὅταν τοῦ γήρατος ἢ χιῶν καλύψῃ τὰς κεφαλὰς των. Ἐκεῖ θ' ἀπολαύσωσι τῆς εὐδαιμονίας τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, καί, παρὰ τὴν φλέγουσαν ἐστίαν καθήμενοι, θ' ἀναμνησκονται τῶν χρόνων τῆς νεότητος, ὅτε ἀκμαῖοι ἔτρεχον «εἰς τὰ ξένα», τοῦ βίου τὰ μέσα ποριζόμενοι, καὶ τοῦ εὐτυχοῦς γήρατος τὰ ἐφόδια. Ἀλλὰ καὶ ἤδη, ὡς αἰεὶ εὐκαιρήσῃ μικρὸν ὁ κάτοικος τῶν Καλαρρῦτων σπεύδει νὰ ἐπανίδῃ ἐπὶ βραχὺ τὴν πατρίδα του, προκρίνων τὴν ὀλιγοήμερον ἐκεῖσε διατριβήν, πάσης ἄλλης ἀνετωτέρας. Ἔχουσι διπλὴν τὴν ιδιότητα οἱ κάτοικοι τῶν Καλαρρῦτων. Εἰσὶν Ἕλληνας καὶ Ἑπειῶται. Ἐκάστη τούτων ὑποτυποῖ τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος, καὶ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος, τὸν φιλόστοργον ἔρωτα. Ὑπὸ τὴν διττὴν δὲ ταύτην ιδιότητά των λατρεύουσι τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν κώμην των οἱ κάτοικοι, μετὰ συγκινήσεως δὲ ἐνθυμοῦμαι τῆς ἱερᾶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀκολουθίας, ὅτε, εἰς τὰ πανταχόθεν νεωστὶ προσελθόντα τέκνα τῶν Καλαρρῦτων, καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς Κυριακῆς παρευρισκόμενα, προσέφερον οἱ ἐπίτροποι τοῦ Ναοῦ, εἰς ἔννοιαν τοῦ «ὡς εὖ παρέστης», λευκὴν λαμπάδα ἐπὶ δίσκου, ἐφ' οὗ, ὁ ἄρτι καταφθίσας, ἀπέθηκε προθύμως γενναιοτέραν τὴν εἰσφορὰν ὑπὲρ τοῦ πατρίου ναοῦ

Ἡ συρροή τῶν ἀναμνήσεων τῆς κώμης, ἢ δροσερότης

αὐτῆς, ἢ καλοκαγαθία τῶν κατοίκων, ἢ ἐγγυτάτη γειννίασι πρὸς πόλεις, κώμας, καὶ περιοχὰς φιλτάτας τῷ Ἑλληνισμῷ, καὶ πρὸς Αὐτὸν ἀλύτως ἠνωμέναις διὰ τοῦ ἀθραύστου δεσμοῦ τῆς γλώσσης, τῆς θρησκείας, τοῦ αἵματος, τῶν παθημάτων καὶ τῶν χρηστῶν ἐλπίδων, ἢ μόνωσις ἐκεῖνη, ἢ ἐκουσίως ἀπειραζόμενη, εἰς τὴν ἀπωτάτην τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑπείρου καὶ μεμονωμένην πολίχνην, ἐδημιούργουν κύκλον, ἐν ᾧ εὐαρέστως θὰ ἔμενον πλειότερον. Ἀλλ' ἔδει ν' ἀναχωρήσω.

Ἀφῆκα τὴν ἀλησμόνητον κώμην. Κατερχόμενος ὅμως, δὲν ἠκολούθησα πλέον τὴν, ἢ ἀνερχόμενος, γνωστὴν ἤδη ὁδόν. Κατήλθον τὴν βαθεῖαν πρὸς δυσμὰς καταφέρειαν, τὴν ἄγουσαν εἰς δευτερεύοντα τοῦ Ἀράχθου βραχίονα, ὑπερβάς δὲ τοῦτον διὰ στενῆς γεφύρας, ἧς τὸ ἐν ἄκρον θεμελιούται ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς γῆς, τὸ δὲ ἕτερον ἐπὶ τῆς τουρκικῆς, ἠρξάμην ἀνερχόμενος, ἐπὶ ὀθωμανικοῦ ἤδη ἐδάφους, τὴν πρὸς τὸν σταθμὸν τῶν Χρηστῶν, διὰ Κεπίνης, δυσχερῶς βατὴν ἀτραπὸν. Ἡ ὁδὸς αὕτη, συντέμνουσα κατὰ τρεῖς περίπου ὄρας, τὸ μῆκος τῆς ἀπὸ Καλαρρῦτων μέχρι Παραμάντων ὁδοῦ, ἦν ἄλλοτε εὐρεῖα καὶ ἀσφαλῆς. Ἐγκαταλειφθεῖσα ὅμως ἐντελῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀπέβη ἄβρατος, ἐξαλειφθεῖσα σχεδὸν καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ κρηνοῦ, ἀφ' οὗ διέρχεται. Τὴν προτεραιάν εἶχομεν πέμψει ἐκ Καλαρρῦτων ἐργάτας, οἵτινες διηυθέτησάν πως, πλατύναντες ἐπὶ μικρὸν, τὰ ἐπικινδυνωδέστερα μέρη, οὕτω δὲ ἐγένετο δυνατόν νὰ φθάσωμεν ἀσφαλεῖς, ἄχρι τῆς Μονῆς τῆς Κεπίνης, πέραν τῆς ὁποίας, ἄχρι τοῦ σταθμοῦ τῶν Χρηστῶν, ἢ ὁδὸς εἶναι μὲν τραχεῖα

καὶ δύσβατος, ἀλλ' ὄχι καὶ κινδυνώδης. Ἡ Μονὴ τῆς Κε-
πίνης, εἰς ἣν ἔστημεν ἐπὶ βραχύ, οὐδὲν ἔχει τὸ ἀξιοσημείω-
τον, πλὴν ἂν ἡ ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ τῶν πρώτων ἀναχω-
ρητῶν καὶ οἰκιστῶν, λαξευσάντων τοῦ βράχου τὰ ἔγκατα,
ἵνα, ὀσιώτερον καὶ ἀληθέστερον, λατρεύσωσιν ὑπὸ τὸ πετρῶδες
ῥυγμα τὸν Θεόν, θεωρηθῆ ὡς ἀρετὴ μνείας καὶ ἀναγραφῆς
ἀξία. Κατελθόντες, διηυθύνθημεν πρὸς τὸν σταθμὸν τῶν
Χρηστῶν, ἔνθα ἐφθάσαμεν τάχιστα, ἀσφαλέστατα καὶ ἀκο-
πώτατα, διαβάντες δὲ τὴν συνάπτουσαν τὰς δύο ὄχθας τοῦ
ποταμοῦ γέφυραν, μετεπηδήσαμεν ἀπὸ τῆς τουρκικῆς εἰς τὴν
ἑλληνικὴν ὄχθην. Εὐφρόσυνον ἐγεννήθη ἐν ἐμοὶ τὸ συναί-
σθημα ὅτε, καταλιπὼν τὸ ζένον ἕδαφος, ἐπάτησα τὸ ἡμέ-
τερον. Ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ τῶν Χρηστῶν ἐτρέπημεν ἀνερχό-
μενοι πρὸς τὰ Πράμαντα, ἐφθάσαμεν ἐκεῖ, ἀνεχωρήσαμεν
εἰς Ἄγναντα, ὅπου διενυκτερεύσαμεν, πρωίας δ' ἔτι, τὴν
ἐπαύριον, ἀνεχωρήσαμεν εἰς Σχωρέτσαινα.

Τερπνὴ εἶναι ἡ κόμη αὕτη, ἀπλουμένη ἐπὶ τῶν ὄρειο-
τέρων προπόδων τῶν Τσουμέρκων, καὶ σχετικῶς ἀναπεπτα-
μένην ἔχουσα πρὸ αὐτῆς τὴν θέαν, καὶ τοῦ χωρίου τὴν ἔκ-
τασιν. Καταρράκτης πολλῶν μέτρων, ξηραίνόμενος ὅμως τοῦ
θέρους τὰς θερμότερας ὥρας, καταχέεται ἀπὸ μικρὸν ἀφε-
στῶτος κρημοῦ τοῦ ὄρους. Μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ ὑποκει-
μένου χωρίου, αἴρεται γραφικὸς καὶ σύσκιος λόφος, ἐφ' οὗ
Μονή, ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τιμωμένη. Ἐξάι-
ρετος θερινῆς διατριβῆς τόπος εἶναι τὰ Σχωρέτσαινα. Εἰς
ὥρας ἀπόστασιν πρὸς δυσμὰς, διέρχεται ἡ ἡμιονικὴ ὁδός, ἡ
ἐνοῦσα τὴν Ἄρταν πρὸς τὰ Ἄγναντα, βατὴ αὕτη εὐχερῶς,

ὡς εἶπον, καὶ ἀκίνδυνος. Αἱ συνθήκαι πᾶσαι τοῦ κλίματος
ἀναπτύσσονται εὐμενεῖς διὰ τὴν ὠραίαν ταύτην κόμην, ἐλ-
πίζω δέ, ὅτι οἱ φιλότιμοι κάτοικοι τῶν Σχωρετσάνων, θά
ἀνεύρωσι τρόπον, ἵνα μεταφέρωσιν εἰς τὸ χωρίον τῶν τὸ
ἀπωτέρω δαψιλῆς ὕδωρ, ἀφ' οὗ, μετὰ κόπου, ὑδρεύεται ἡδη
ἡ κόμη.

Ἡ ὁδός, ἣν διήνυσα, ἀναχωρήσας ἐκ Σχωρετσάνων, ὅπως
φθάσω εἰς Βουλγαρέλι, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ δήμου Θεο-
δωρίας, ἦτο μία τῶν μᾶλλον κοπιωδῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν μάλ-
λον γραφικῶν, τῆς εἰς Τσουμέρκα ἐκδρομῆς. Εἰς ὥρας ἀπὸ
τῶν Σχωρετσάνων ἀπόστασιν, εἰς τὸ ὑψωμα τῆς ὁδοῦ, κατὰ
τὴν θέσιν «Στάρια», ἔστημεν ἐπὶ βραχύ, ἵνα ἀπολαύσωμεν
τοῦ ὠραίου θεάματος. Ἐκεῖθεν καθορᾶται πρὸς βορρᾶν ἡ λί-
μνη τῶν Ἰωαννίνων, ὡς μᾶς εἶπον, καὶ ὡς συνέστησαν νὰ
προσέξωμεν, ἵνα τὴν ἴδωμεν καὶ ἡμεῖς. Τὸ ὅτι, εἰς εὐνοϊκὰς
συνθήκας καιροῦ, θά φαίνεται ἡ λίμνη, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν,
ἀφοῦ ρητῶς καὶ κατηγορηματικῶς μᾶς τὸ ἐπανελάβον, οἱ
πλειστάκις ἰδόντες αὐτὴν ἐκεῖθεν. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ δὲν δύναμαι
νὰ βεβαιώσω, ὅτι εἶδον τὴν λίμνην, καίτοι, εἰς τὴν ἔκτασιν
τοῦ ὀρίζοντος, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ, διέκρινά τι,
ἀσκαφῶς φαινόμενον ὡς στίλβόν τι ἀκίνητον. Ἡ ἐπὶ τοῦ
προκειμένου ἀντίληψίς μου δὲν εἶναι ὅμως σαφής. Ἡ ἐκεῖ-
θεν θέα, πρὸς τὰ τέσσαρα τοῦ ὀρίζοντος σημεῖα, εἶναι ἐξάιρε-
τος, εὐαρέστως δὲ τρυφᾷ ὁ ὀφθαλμός, εἰς τὸ ἐκτυλισσόμενον
θέαμα, ὅταν, ἀνακλιμένος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, μετὰ τρα-
χεῖαν πορείαν, ἀναζητῆ, πρὶν ἰππεύσῃ ἐκ νέου, ἀνεσιν κό-
που, καὶ διαφορὰν ἀντικειμένων, ἀνακουφίζουσιν ἀπὸ τοῦ συ-

νεχοῦς καὶ ἐπιβλητικοῦ θεάματος τῶν ἀγρίων τοποθεσιῶν. Χωρήσαντες ἔτι, ἔστημεν, ἵνα προγευματίσωμεν ἐγγύτατα πολυρρύτου ρεύματος ὕδατος, ψυχροῦ καὶ διαχυοῦς, ὅπερ, ἀφρωδῶς κατερχόμενον ἀπὸ τῶν ἀκρωρειῶν τῶν ἐγγυτάτων Τσουμέρκων, καὶ ἐν μέσῳ κοίτης κρημνῶν καὶ ὄγκωδῶν λίθων καταφερόμενον, ἔβρεχε τὰ κράσπεδα ἀμφιλαφοῦς ἐλατοσκεποῦς δάσους, κατεκυλίετο δέ, ἐν κελαρυσμῶ, ἀφνιζόμενον εἰς ὑποκειμένην ἀπόκρημνον χαράδραν; Ἀμβρόσιον δρόσον ἐσκόρπιζε περίξ, τοῦ νόματος καὶ τοῦ ρεύματος ἐκείνου ἢ ὑφυγρος ψυχρότης.

Ἐὰν ὑπάρχη στοιχεῖον ἀξιὸν τῆς ἐνθουσιώδους ἀγάπης τοῦ ἀνθρώπου, τῆς περιπαθεστέρας αὐτοῦ προτιμήσεως, τοῦ ὕμνου καὶ τῆς λατρείας του αὐτῆς, τὸ στοιχεῖον τοῦτο, νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ ἦναι τὸ ὕδωρ, τὸ ψυχρόν, τὸ διαχυγές καὶ τὸ πόσιμον ὕδωρ, ὅπερ «ἄριστον» ἀνέμελψε καὶ ἐκήρυξεν ὁ ὑπέρτατος Λυρικὸς, τῶν Μουσῶν τὸ ἱερόν στόμα. Ὑπῆρξαν λαοὶ θεοποιήσαντες ζῶα καὶ πτηνά, καὶ ἄλλοι προσκυνήσαντες τὸ πῦρ, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας, τὰ δένδρα, τοὺς λίθους. Οὐδένα λαὸν γνωρίζω, ἐξαιρέσει τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν μέρει, λατρεύσαντα τὸ ὕδωρ ὡς θεότητα χαρίεσαν, ἢ ἀτενίσαντα, ἐν εἰλικρινῇ κατανύζει, πρὸς τὸ χεῖλος τῆς πηγῆς, ἵνα χαιρετήσῃ καὶ εὐχαριστήσῃ τὴν ἐν αὐτῇ οἰκοῦσαν καὶ εὐεργετοῦσαν προστατευτικὴν Νηρηίδα, τὴν συμβολικὴν παράστασίν της, ἢ τὴν προσωποποίησίν της, τὴν πράνουσαν τὸ ἀφόρητον μαρτύριον τῆς φλεγούσης δίψης, τῆς γηίνης αὐτῆς Κολάσεως, ἐντὸς τῆς ὁποίας καίεται ὁ διψῶν.

Εἰς τὴν ἀφρικανικὴν ἔρημον, τηκόμενος ὑπὸ τὴν φλόγα πεπυρακτωμένου Σιμούν, θνήσκει ἐκ δίψης ὁ ὄδοιπόρος. Τὸ βλέμμα αὐτοῦ, ἐν ἡδεῖ ἀλλ' ἀπατηλῶ ἀντικατοπτρισμῶ, στηρίζεται εἰς περιόρρυτον ὕαριν, κατάσκιον καὶ δροσώδη, ὅπου πλούσια καταρρέουσι τὰ διαχυγῆ νόματα, καὶ ὁπόθεν πίνει ἀπλήστως — χωρὶς νὰ κορεσθῇ — ὁ ἀποκαμῶν διαβάτης, φρεναπάτης θῦμα καὶ διψασμοῦ. Τοῦ πυρετοῦ ἢ ἀναλίσκουσα φλόξ, λυμαίνεται τὰ καιόμενα σπλάγχχνα μας, καὶ ὁ νοῦς μας τότε, εἰς τὴν ὥραν ἐκείνην τοῦ ἀκατασχέτου πόθου τοῦ ἀφθόνου καὶ ψυχροῦ ὕδατος, ἀναπολῶν τὰς πηγὰς καὶ τὰς κρήνας, ἀφ' ὧν ἐπιόμεν ποτε ὑγιεῖς, τέρπεται καὶ ταλανίζεται εἰς τὴν ἀνάμνησιν ἐκείνην, ἐνῶ τὸ ξηρανθὲν χεῖλος ζητεῖ: νερό! Ἡ φαντασία καὶ ἡ στέρησις καλλύνει πλειότερον τὴν ἡδονήν, καὶ ἐρεθίζει τὴν ἀπόλαυσιν, ὅτε, πρὸς τὸ δροσερόν ὕδωρ κεκλιμένοι, ἢ εὐρὺν ἀμφορέα πλήρη κρατοῦντες, ἐπίνομεν ἀπλήστως, χωρὶς νὰ σπείσωμεν σπονδὴν εὐχαριστήριον εἰς τὴν Νηρηίδα, τὴν δότεραν τῆς μακαριότητος ἐκείνης. Γνωρίζει τις μεῖζονα εὐδαιμονίαν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀπὸ τὴν ἔγκαιρον καὶ πλήρη ἀπόσβεσιν τῆς διαβρωτικῆς δίψης; Γνωρίζει τις παραφορωτέραν χαράν, ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητον ἀνακάλυψιν διαχυοῦς καὶ ἀφθόνου ὕδατος γλυκείας, ἐν ὥρᾳ καθ' ἣν ὁ διψῶν ἔθνησκεν ἐκ δίψης, οὐδόλως ἀναμένων τοῦ κελαρίζοντος ρυακίου τὸ νῆμα, ἢ τῆς ἀναβλυζούσης πηγῆς τὸν μορμυρισμόν;

Ἐὰν ἡδυνάμην, χωρὶς νὰ ἐκπέσω εἰς τοὺς παραλογισμοὺς τῆς Εἰδωλολατρείας, ἤθελον ἐγείρει βωμὸν ἀνθέων καὶ δρόσου, εἰς τὴν δροσοῦφαντον καὶ ἀνθηρὰν θεότητα τοῦ ρέ-

οντος ἢ πηγάζοντος ὕδατος, τοῦ ψυχροῦ καὶ ἡδίστου. Καὶ ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τούτου ἤθελον, ἐν ἐξάρσει καὶ ἀγάπῃ, λατρεύσει τὴν συμπαθεῖ τῶν πηγῶν καὶ τῶν κρηνῶν Νύμφην, τὴν αἰθεριῶς δικαιομένην εἰς τὸ ὑγρὸν σπήλαιόν της, τὴν νέαν, τὴν ὠραίαν, τὴν ἐλεήμονα Νύμφην αὐτήν, μὲ τοὺς πλοκάμους ἀποστάζοντας ὑγροὺς μαργαρίτας, καὶ μὲ τὰ χεῖλη τὰ δροσερώτερα καὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ἀφ' ὑψηλῆς χιονοβλήτου πέτρας ἐκρέοντος, τὴν ἔκπαγλον Νύμφην, τὴν μεκισσὸν ἐστεμμένην καὶ μὲ ἄνθη, τὴν ἐκχέουσαν διὰ τῶν δροσοπαγῶν δακτύλων της, καὶ ἀπὸ τῶν ἀγῶν κόλπων της, τῶν σεμνῶν καὶ σπαργώντων, τοὺς θησαυροὺς τῶν ναμάτων της, καὶ τῆς ἀποσβέσεως τῆς δίψης τὴν θείαν ἡδονήν.

Σπανίως ἐπρογευμάτισα μετὰ μείζονος ὀρέξεως, καὶ εἰς θέσιν τοσοῦτον ρομαντικὴν, ὡς εἰς τὸ χεῖλος τοῦ μορμυρίζοντος ἐκείνου ρεύματος. Εἰς τὰς χώρας αὐτάς τῶν ὑδάτων καὶ τῶν δασῶν, ἔνθα πηγὴ ἀναβλύζει κατ' ἀποστάσεις, ὁ ὄδοιπόρος δὲν φέρει μεθ' ἑαυτοῦ ὕδωρ, ἀλλ' οὐδὲ σκεῦος, ὅπως ἀντλήσῃ ἀπὸ τῆς πηγαίας φλεβός, ἢ τοῦ ρεύματος. Ὅταν, ἐπομένως, μετὰ τὴν γενναίαν βρωσιν, ἐπῆλθε τῆς γενναιοτέρας πύσεως ἢ ὄρεξις ἀπὸ τὸ θεῖον ἐκεῖνο ὕδωρ, κατελήφθημεν ὑπὸ γελῶτων, ἀναλογιζόμενοι πῶς ἠθέλομεν κατορθώσαι νὰ σβύσωμεν τὴν δίψάν μας Ἐπέσαμεν πρηνεῖς καὶ μετέωροι οἰονεῖ, στηριζόμενοι εἰς τὰς ἄκρας τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν, προσηγγίζομεν τὰ χεῖλη πρὸς τὸ παφλάζον ρεῦμα, ζητοῦντες νὰ πῖωμεν ἀπὸ τοῦ πνευμάτου νόματος, ὅπερ τόσον ἀδρῶς ἐξέχεεν ἐνώπιόν μας ἢ μήτηρ Φύσις. Ἐνίοτε, καταφερόμενον βιαιότερον τὸ ὕδωρ, προσέκρουεν ἰσχυ-

ρύτερον εἰς τὴν πέτραν, καὶ ὕδατος ἀφροὶ περιέλουον τότε τὸ πρόσωπόν μας. Ἀπεσυρόμεθα, ἵνα ἀπομάξωμεν ἑαυτοὺς, καὶ ἐπανηρχόμεθα πάλιν, πίνοντες ἀκορέστως ἀπὸ τοῦ θαυμασίου ἐκείνου φυσικοῦ νέκταρος. Ἀληθῶς, πάσης τιμωρίας, ἢ τοῦ Ταντάλου ἦτο ἢ φρικτοτέρα. Ἀναπαυθέντες εἰς τὸ παρακείμενον κατάσκιον δάσος, ἵνα ἀποφύγωμεν τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου τὸ καῦμα, ἠγέρθημεν, καί, πίνοντες ἐκ νέου ἀπὸ τῆς πλουσίας πηγῆς, ἐτράπημεν κατωτέρω προχωροῦντες πρὸς τὸ Βουλγαρέλι. Δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ, τὸ ὑπέροχον ἐκεῖνο δάσος τῶν ἐλατῶν, τὸ συνηρεφές καὶ βαθύδενδρον, τὸ ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς πορείας ἡμῶν, ἄχρι τῶν πρώτων τοῦ Βουλγαρελίου συνόρων ἐκτεινόμενον. Ὅ,τι καὶ ἂν εἶπω πρὸς ὑμῶν του, καὶ ὀλίγον θὰ ἴηαι, καὶ ἀνεπαρκές. Ἴσως ὁ ἀναγνώστης νὰ εἶδεν ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος—διότι περὶ αὐτῆς πρόκειται—εὐρύτερα καὶ πλουσιώτερα δάση ἐλατῶν. Ἐγὼ δὲν εἶδον. Μοὶ φαίνεται ὅμως, ὅτι τὸ δάσος τοῦτο, ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ προέχῃ πάντοτε εἰς τὴν δασονομικὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ Βασιλείου, διὰ τὸν δρυμῶδη αὐτοῦ πλοῦτον, καὶ τὴν ἔκπαγλον καλλονήν. Θερμὴν εὐχόμεαι εὐχὴν, νὰ σωθῇ ἀπὸ ἀνεπιστήμονος ὑλοτομίας, καὶ ἀσεβεστάτου πυρός.

Πρὸ τοῦ χωρίου διέρχεται ἐπικίνδυνος ἢ ἀτραπός, ὅλα τῆς «σάρας» ἔχουσα τὰ στοιχεῖα. Μετὰ μικρὸν ἀνεστείλαμεν τὸ βῆμα εἰς τὴν ἐγγύς Μονήν, καὶ μετ' ὀλίγον κατήλθομεν εἰς τὸ χωρίον.

Εὐφρόσυνος εἶναι καὶ ὁ τόπος οὗτος, ὅπου αἶρεται τὸ Βουλγαρέλι, μὲ τὰ ἄφθονα καὶ δροσερὰ ὕδατά του, μὲ τὴν πλουσιωτάτην βλάστησίν του, μὲ τὴν θέλγουσαν τοποθε-

σίαν του, τὴν ποικίλως τερπνὴν καὶ ρωμαντικὴν, μὲ τὸν κελαρυσμὸν τοῦ ρεύματος, ὕπερ ἀκοίμητον κυλίσται καταρδεῦον τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ χωρίου, μὲ τῶν Τσουμέρκων τὴν ἐσχάτην ἀκρόρειαν ὑπεράνω, μὲ τοῦ Ραδοβιζίου τὰ ὄρη ἀντικρῦ, μὲ τοὺς συνηρεφεῖς καὶ πρᾶσινοὺς λόφους. τοὺς κυματίζοντας χαριέντως εἰς τὴν εὐρεῖαν ἐκείνην κοιλάδα, ὑπὲρ ἣν ὑψοῦται τὸ Βουλγαρέλι, καὶ μὲ τὴν ὠραίαν καὶ σοβαρὰν Ἐκκλησίαν του, τὴν ἐπιβλητικῶς στεφανοῦσαν τὸ ὕψος τοῦ λοφίσκου. Καίτοι κεκορησμένοι εἰς εὐαρέστους ἀπόψεις, ἀνεῦρον εἰσέτι ἐν Βουλγαρελίῳ τὴν δύναμιν, νὰ θαυμάσω ἔτι τὴν καλλονὴν τῶν φυσικῶν σκηνογραφημάτων. Τὴν νύκτα, ὅτε τὸ μεγαλεῖον τῆς Φύσεως, ἐκαλύπτετο εἰς αὐστηρὰν χλιῖναν μυστηρίου, αἱ δασώδεις ἐκτάσεις, πρὸς τὸ θέλητρον ὕπερ διέχεον εἰς τὴν ψυχὴν μου, μοὶ ἐνέπνεον καὶ εἰδός τι ἀπροσδιορίστου συνοχῆς, προσομοίας πρὸς τὴν τῶν παιδῶν ἄτινα, ὑπὸ τὸ κράτος ἀφηγήσεων φαντασμάτων, ἀφίνει τις ἐγκαταλειμμένα, εἰς τὸ βάθος τοῦ δρυμοῦ. Ποία ἢ ἀκένωτος τῆς ἐμπνεύσεως πηγὴ, ὀπόση ἢ ἀδαπάνητος δύναμις καὶ ἡ μεγαλειότης, ἡ καθεύδουσα εἰς τὰ στέρνα τῆς μεγάλης αὐτῆς Θεότητος, τῆς καλῆς αὐτῆς καὶ φιλοστοργοτάτης Μητρὸς, ἣτις λέγεται : Φύσις ! Σὲ ἐμπνέει, σὲ ἐνθουσιάζει, σὲ ἐξευγενίζει καὶ σὲ παρηγορεῖ. Σοὶ δίδει τὰ μέσα νὰ συντηρήσῃς τὸν βίον σου, σοὶ δίδει τὰ φάρμακα νὰ μετριάσῃς τοὺς πόνους σου, σοὶ διανοίγει τὴν ὁδὸν νὰ κατασιγάσῃς τοὺς φρικτοτέρους τῆς ψυχῆς — τοὺς ἠθικοὺς πόνους σου.— Τὴν θαυμάζεις τὴν Φύσιν ἡλιόλουστον, τὴν θαυμάζεις ἀπὸ τῆς Σελήνης τὸ φῶς περιαιυγαζομένην, τὴν θαυ-

μάζεις ἀμαυράν, ὅταν ἡ Νύξ ἀναπτύξῃ εἰς τὸ στερέωμα τὸν σκιερὸν πέπλον τῆς, καὶ τὰ λάμποντα ἄστρά της. Τὴν θαυμάζεις εἰς ὦραν καταγιγῶς, τὴν θαυμάζεις εἰς τοῦ Ἐραρος τὴν πνοὴν καὶ τῶν ἀνθέων τὸ χρῶμα καὶ τ' ἀρώματα, εἰς τῶν νιφετῶν καὶ τῶν πάγων τὴν βραχεῖαν περίοδον, εἰς τοῦ χρυτοῦ στάχους τὸν θερισμὸν, εἰς τῆς ὀπώρας τὴν ἀκμὴν, καὶ τὴν παρακμὴν. Εἰς πᾶν βῆμα, εἰς πᾶσαν ἡλικίαν, εἰς πᾶσαν ἠθικὴν ἢ ὑλικὴν κατάστασιν, εἰς πᾶσαν τοῦ ἐνιαυτοῦ ὦραν, εἰς πᾶσαν ἀντίληψιν τῆς λαλούσης τῆς Φύσεως καλλονῆς, αἴρῃσαι εἰς εὐγνώμονος συναρπαγῆς ἕξαρσιν, ὑψοῦσαι εἰς δέησιν πρὸς τὸν φιλόανθρωπον Θεόν, καὶ πνίγεσαι ἀπὸ ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ αἴσθημα πρὸς τὴν Φύσιν καὶ τὸν Δημιουργόν της. Καὶ τὸ αἴσθημα τοῦτο εἶναι τὸ μόνον, ὅπερ δὲν ἰσχύει ποτὲ νὰ φρονέσῃ ὁ ἀηδῆς καὶ ὀλέθριος κόρος, ὁ ἀνοικτίμων οὗτος νεκροθάπτης πάσης ἐμπνεύσεως, καὶ παντὸς ὑψηλοῦ ἐνθουσιασμοῦ, εὐγενεστέρως ζωῆς.

Ἡ ὁδός, δι' ἣς κατήλθομεν ἐκ Βουλγαρελίου, διευθυνόμενοι πρὸς τὴν Ἄρταν, δὲν εἶναι ἀμαξιτός· ἀλλ' ὀμαλῶς διήκουσα, εἶναι εὐχερῶς βατὴ, καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος. Εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τοῦ χωρίου, ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ, φαίνεται οἰκοδόμημα Ἐκκλησίας, κινουῦν ἀμέσως τὴν προσοχὴν, διὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς του. Εἶναι ἀρχαιότατος ναὸς βυζαντινός, χρησιμοποιούμενος τανῦν, ὡς μοὶ εἶπον, ἵνα σταυλιζῶνται αἶγες καὶ βόες ! !

Κατηρχόμεθα πάντοτε πρὸς Μέσημβρίαν. Εἰς τὴν θέσιν «Ταῦλα» ἀνεστείλαμεν τὴν πορείαν ἡμῶν, ἵνα προγευματίσωμεν, ἐκεῖ δὲ ἐτροποποιήσαμεν τὸ ἀρχικὸν ἡμῶν σχέδιον,

ἀποφασίσαντες νὰ τραπῶμεν πρὸς τὴν Μονὴν τῶν Μελάτων, ἵνα διανυκτερεύσωμεν. Ἐπίπονος καὶ περιπετειώδης, ἀλλὰ γραφικὸς εἰς ἀπόψεις, ὑπῆρξεν ὁ δρόμος ἐκεῖνος. Ἀνηρχόμεθα καὶ κατηρχόμεθα, ἠλαύνομεν διὰ ρευμάτων, ἰστάμεθα εἰς λόφων κορυφὰς παχυσκίους, τερπόμενοι εἰς τὰς εἰκόνας ἐκείνας τῶν δρυμῶνων. Ἦδη ἡ ἐλάτη μᾶς εἶχεν ἐγκαταλείψει, ἀπὸ τοῦ ὕψους δὲ τοῦ Βουλγαρελίου εἶχομεν προσφωνήσει, καὶ τὸ ὕστατον ἀποχαιρετήσει τὸ ὑψίκομον ἀγλάισμα τοῦ χιονοβλήτου βουνοῦ. Δένδρα δασῶν ἄγρια, ἀλλ' οὐχὶ χιονοδιάιτα, ὡς ἡ ὑπερήφανος ἐκείνη καὶ χειμέριος τῶν ὀρέων στολή, ἐκάλυπτον τὰς ἀτελευτήτους ἐκτάσεις, ἃς διηρχόμεθα. Δι' ἡμᾶς, τοὺς τέως ὀρεσιβίους, ἤρξατο ἀποβαίνουσα αἰσθητὴ ἡ θερμὴ τοῦ θέρους πνοή. Μετὰ πορείαν σύντονον καὶ μακράν, ἀνὰ μέσον καταφύτου καὶ πυκνούτου πάντοτε χωροῦντες ἀτραποῦ, προσεῖδομεν, περὶ δυσμᾶς ἡλίου, τὰ τεῖχη τῆς Μονῆς τῶν Μελάτων. Βραχὺ βαδίσαντες ἔτι, παρὰ τὸ σύσκιον χεῖλος ρεύματος περιβάλλοντος τὸν χαμηλὸν λόφον, ἐφ' οὗ ἐγείρεται ἡ Μονή, ἀφικόμεθα εἰς τὴν Μονήν, ἔθελ' εὐχαρίστους διήλθομεν ὥρας ἐπισκεπτόμενοι τοὺς ὑπερθεὺς δασοσκεπεῖς βουνοὺς, τὴν χθαμαλὴν πηγὴν τῆς «Γυροπούλας», τὸ μῆκος τῶν ὄχθῶν τοῦ ρεύματος, ἔνθα, ὑδροχαρῆ φύονται φυτὰ, καὶ πολύμορφοι προβάλλουσιν ἐπὶ τῶν βράχων γεωλογικαὶ συστάσεις, χαίνουσιν τῆδε κάκεισε, ὑπεράνω τοῦ κελαρύζοντος χειμάρρου. Ἡ Μονὴ δὲν παρουσιάζει τι τὸ ἀξιοσημείωτον· οὐδὲ τέχνην ἔχει, οὐδὲ τοποθεσίαν, οὐδ' ὕδωρ. Πέριξ ὅμως, εἰς τοὺς κυκλωτερεῖς λόφους, θάλλει, λαμπρῶς ἀποστίλβουσα, τοῦ δάσους ἡ χλοάζουσα

χλαῖνα, καὶ ἐκβλύζουσαι ὀλιγάριθμοι πηγαί, ἀψοφητὶ ρέουσαι μέτριον ὕδωρ, ἀθροίζουσι πρὸς ὕδρευσιν τοὺς ὀλίγους περὶ τὴν Μονὴν περιούικους.

Τὰς νύκτας, διάσπερος ἔστιλθεν ὑπεράνω ὁ οὐράνιος θόλος. Ἡ ἀτμόσφαιρα ἦτο διαυγής, καὶ βαθεῖα ἡ σιωπή. Σκέψωμεν καὶ ρεμβασμῶν στιγμαί. Δύουσι τὰ ἄστρα, ἀνατέλλουσι νέα, καὶ πολύφωτοι οἱ ἀστερισμοὶ διανύουσιν ἀτάραχοι εἰς τὸ χάος τὴν πορείαν αὐτῶν. Στηρίζει τις ἀτενῶς τὸ ὄμμα πρὸς αὐτούς, καὶ ὁ νοῦς του ἵπταται, ἄφοβος διατρέχων τῆς Γῆς καὶ τοῦ Οὐρανοῦ τὴν ἀπόστασιν. Ἄλλ' αἰφνιδίως τις ἤχος, φύλων θροῦς, τοῦ ρεύματος ἰσχυρότερος παφλασμός, ἀνέμου ἐντονωτέρα πνοή, ἐπαναφέρει τὸν δεσμώτην τῆς Γῆς εἰς τὴν γήϊνον φυλακὴν του, καὶ εἰς τὴν ἐλεεινότητα τῆς φαρτῆς ὑποστάσεώς του. Ἀδύνατον, εἰς οἰανδήποτε τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἔξαρσιν, εἰς ὥραν κατανύξεως καὶ στοχασμοῦ, εἰς στιγμὴν μυστηριώδους πρὸς τὸ ἄγνωστον πρόβλημα ἀνατάσεως τῆς ἐρευνητικῆς ἡμῶν συνειδήσεως, ἀδύνατον νὰ ἐξατμισθῶμεν μόνον εἰς πνεῦμα, νὰ ἀποβάλλωμεν τὴν ρυπώδη τῆς ὕλης περιβολήν, τὴν ἔλκουσαν ἡμᾶς καὶ κυλίουσαν εἰς τῆς αἰσθήσεως τὴν ἀπαίτησιν, καὶ τῆς ἀνάγκης τὸν ἀθραυστον κλοιόν. Εἰς συνεχῆ θεωρητικὸν βίον δυσχερῶς δύναται ν' ἀφιερώσῃ ἑαυτὸν ὁ ἀσθενὴς ἄνθρωπος. Εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ βαρύνουσι βαρεῖαι αἱ σφαῖραι τοῦ πηλοῦ, ἐξ οὗ ἐπλάσθη, νοσταλγῶν δὲ τὸν ὁμογενῆ τῆς ὕλης βόρβορον, αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἐλκυόμενον εἰς τὴν χαμέρπειαν τῆς φθορᾶς, καὶ τῆς ὕλης τὰς ἀνάγκας, ἐνῶ τὸ πνεῦμά του, τὸ εἰς τὰ ὕψη τῶν Οὐρανῶν ἵπτάμενον, τείνει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν τῆς προε-

λεύσεώς του ἐστίν. Ποῖος ἀγὼν καὶ ποία ἡ ἔκβασις! Ποία ταπεινώσις καὶ ποῖος ἐξευτελισμός! Εἰς τὴν πάλην τῆς ὕλης πρὸς τὸ πνεῦμα ἐνίκησε, ...σχεδὸν ἐνίκησεν, ἢ εὐτελῆς ὕλη...

Ἡ Μονὴ τῶν Μελάτων, ἦτο ὁ ὕστατος σταθμὸς τῆς ὀρεινῆς καὶ ἀλησιμονήτου πορείας ἡμῶν εἰς τὰ Τσουμέρκα. Ἐκεῖθεν ἐμέλλομεν νὰ προσπελάσωμεν τὴν Ἄρταν, εὐαρέστως δ' ἀνεπόλουν καθ' ὁδόν, τοὺς σταθμοὺς καὶ τὰς φάσεις τῆς περιουσίας ἐκείνης, τῶν δασῶν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἔκτασιν, τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν ποικιλίαν. Παρήγορον ἡσθάνθησαν συναίσθημα κατιδόν, ὅτι ὁ πρὸς τὰ δάση σεβασμὸς θεραπεύεται ὑπὸ τῶν κατοίκων, ἀδιάφορον ἂν ἐξ ἐπιγνώσεως ἢ οὐ. Οἱ θρηνοῦντες τὰς ἐκάστοτε κατὰ τῶν δασῶν μας ἐπιδρομὰς διὰ τοῦ πυρὸς τῶν ἀγρίων καὶ βεβήλων βραβάρων, θὰ ἐκτιμῆσωσι τὸ εὐφρόσυνον συναίσθημα, ὅφ' οὐ κατελήφθη, εἰς τὴν ἄθικτον ἀκεραιότητα τῶν θαυμασιῶν δασῶν τῆς χώρας, ἣν εἶχον διατρέξει.

Συνέπιπτεν ἐνίστε, εἰς τὴν γωνίαν τῆς ἐρήμου ἀτραποῦ τοῦ ὄρους ἢ τοῦ πεδίου, ἐντὸς τοῦ κοιλοῦ λευκῆς λιθοκτίστου στήλης, ἐν ᾧ ἦτο ἀποτεθειμένον, εἰς εὐσεβῆ λατρείαν καὶ ἀρωγὴν, εἰκονισμάτιον τῆς Παναγίας ἢ ἄλλου Ἁγίου ἢ Ἁγίας τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, νὰ βλέπω παραπλεύρως ἄτεχον δέμα ἀνθέων τοῦ ἀγροῦ, ἢ καρπούς, ἢ ἄλλα συνήθη λαχανοκήπου προϊόντα. Ἦσαν ἀναθήματα. Ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀφιέρουν εἰς τοὺς Θεοὺς τῶν τὰ ἀκροθίνια αὐτῶν, οὕτω καὶ οἱ νεώτεροι, τὰ πρωτόλεια τῶν ἀνθέων ἢ τῶν καρπῶν, προσκομιζοῦσιν εὐλαβῶς, καὶ εἰς ἐπίκλησιν εὐσεβῆ, εἰς τὴν Παναγίαν καὶ τὰς Ἁγίας. Διὰ τὴν συνέχειαν τῶν

παραδόσεων, τῶν ἔξεων καὶ τῶν ἐθίμων τῆς Χώρας καὶ τοῦ λαοῦ, καὶ τῆς τροποποιηθείσης λατρείας του, τὸ φαινόμενον μοι προὔξενησεν αἰσθησιν, ἐνδιαφερόντως δὲ τὸ ἀναγράφω. Ἐν γένει εὖρον λαὸν ἀξιόλογον, φιλονομώτατον, ἡμερώτατον, φιλομαθῆ καὶ σχετικῶς φίλεργον, καίτοι τοῦ ἐδάφους ἢ ποιότητος, καὶ οἱ κλιματολογικοὶ ὄροι, πρὸς τὴν βορείαν ζώνην ἰδίως, δὲν συντρέχουσι πολὺ τοὺς μόχθους τῶν ἀγροτῶν. Ἀλλὰ πενία πανταχοῦ! Πληθυσμοὶ ὀλόκληροι τρέφονται διηνεκῶς διὰ μάζης μόνης ἀραβοσίτου, ἣν προχειρῶς ἐτοιμάζουσιν ἐν τῷ οἴκῳ, ψήνουσι δὲ ἐντὸς αὐτοσχεδίων κλιβάνων, οὓς καλοῦσι «γάστρας». Οὔτε ὕψον, οὐδὲ τὸ εὐτελέστερον, οὔτε οἶνος! Ἡ θήρα ἀφθονεῖ πανταχοῦ τῶν δρυμωδῶν ἐκείνων ἐκτάσεων. Οἱ λαγωοὶ ἐπιφαίνονται ἐγγὺς τῶν οἴκων πολλὰκις. Ἀγέλαι λύκων κατέρχονται τὸν χειμῶνα ἄχρι τῶν ἀγρῶν, συνεχῶς δὲ τὸ θέρος οἱ ἀγριόχοιροι ὀρμῶσι, τὰς νύκτας, πρὸς τὰς φυτείας τῶν ἀραβοσίτων, ἃς ἐκεῖ καλοῦσι «ρόκας», καὶ κατατρώγουσι τοὺς κώνους τοῦ σπαρτοῦ.

Μετὰ βραχεῖαν ἄνοδον, κατηρχόμεθα ἤδη, ἀφέντες τὴν Μονὴν τῶν Μελάτων. Τὸ ὑπεράνω αὐτῆς δάσος, μετρίως ἐκτάσεως, ἀλλὰ πυκνὸν καὶ ὠραῖον, γεννᾷ εὐφροσύνης αἰσθήματα. Ἐπιππος, διέρχεται τις ἀνέτως ὑπὸ τοὺς ὑπερθεν ἐκτεινομένους κλάδους, ἀκτὺς δὲ ἡλίου, ἐν ὥρᾳ θερινῆς μεσημβρίας, ἀδύνατον νὰ εἰσχωρήσῃ διὰ τοῦ πάχους τῶν φυλλωμάτων. Διὰ τερπνῆς πάντοτε ἀτραποῦ ἀφίχθημεν εἰς τὴν ὑψηλὴν λοφοσειράν, τὴν ἄνωθεν τοῦ χωρίου Μαρκινάδα ἐκτεινομένην. Θαυμασία ἐκεῖθεν ἐκτείνεται πρὸς τὴν Μεσημβρίαν ἢ ἀποψις. Ἡ Ἄρτα φαίνεται χαμηλότερον· λευ-

κὸς ὄγκος στίζει ὑπερθεὶν τὸ χλοάζον τῆς πόλεως ἐπίπεδον. Εἶναι ὁ Ἄμυντικός Στρατῶν. Ἀπώτερον διαγελᾶ ὁ γλαυκὸς Ἄμπρακικός, καὶ ἀπώτερον ἔτι, προβάλλουσι κλιμακωτὰ τὰ πράσινα ὄρη τῆς Ἀκαρνανίας.

Κατήλθομεν τὴν λοφοσειράν. Διελάσαντες τὴν Μαρινάδα, εἰσεδύσαμεν εἰς τὴν χλοερὰν διασφάγα τοῦ Πλατανορρεύματος, καὶ μετὰ βραχύ, ἀφικόμεθα εἰς τὸν φερώνυμον σταθμόν, ὁπόθεν, πρὸ μηνός, ἀφέντες τὴν ἄμαξαν καὶ τὰ ἔγνη της, ἐπέβημεν δυσπειθῶν ὑποζυγίων, βαίνοντες πρὸς τὰ ὕψη τῶν Τσουμέρκων. Μετ' ὀλίγον, εὐχαρίστως ἐβλέπομεν καὶ πάλιν, τὸ γραφικὸν τῆς Ἄρτης πανόραμα.

Μοὶ συνέβη νὰ ἴδω δυσάρεστον μορφασμόν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀκούοντος, ὅτι ὑπάλληλός τις μετετέθη εἰς Ἄρταν, ἢ ὅτι, ἄλλος τις ἀναγκάζεται, ἐξ ἀσχολιῶν ἢ συμφορώντων, νὰ ἀπέλθῃ καὶ νὰ διατρίψῃ ἐπὶ χρόνον τινὰ εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην. Ὁ μορφασμὸς ὑπεδήλου: «καὶ πῶς νὰ μείνῃ κανεὶς εἰς τὴν ἐξορίαν ἐκείνην»;

Βεβαίως ἡ Ἄρτα δὲν εἶναι τόπος κοινωνικῶν ἀνέσεων ἢ διασκέδασεων. Φρονῶ ὅμως, ὅτι εἶναι ἀσυγχώρητοι αἱ πλάνας καὶ αἱ ὑπερβολαί, αἱ ἀδίκως κρατοῦσαι περὶ αὐτῆς, εἰς τὴν ζωηρότητα δὲ τοῦ καθόλου κοινωνικοῦ βίου, ἢ τοῦ βίου ἀπλῶς περιστροφόμενοι.

Τῆς Ἄρτης αἱ ἀπόψεις, καὶ τὸ περὶ αὐτὴν φυσικὸν καὶ ὠραῖον σκηνογράφημα, πολλὰς ἄλλας ἀνεπαρκείας δύναται νὰ ἀμνηστεύσῃ. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ἔχῃ τις, καὶ νὰ

αἰσθάνηται ἰσχυρῶς, τὴν πρὸς τὴν Φύσιν ἀγάπην, νὰ ἐμφωρῆται δὲ βαθυτάτου καὶ πραγματικοῦ θαυμασμοῦ πρὸς τὸ ἔξοχον μεγαλεῖον αὐτῆς, καὶ τὸ ἀνεξάντλητον κάλλος Ἐάν, ὅπως θερμῶς εὐχομαι, καὶ ὅπως ἐλπίζω, ἢ κοινωνία τῆς Ἄρτης, θελήσῃ νὰ φανῇ ἐφεξῆς πλειότερον ἔτι κοινωνικὴ εἰς τὸ παρεπίδημον στοιχεῖον, τὸ δεόμενον, οὕτως εἰπεῖν, τῆς φιλοξενίας τῆς πόλεως, ἢ Ἄρτα οὔτε εἰς τὰ ἐναμίλλως καὶ ὑπερβολικῶς διαλαλούμενα μειονεκτήματα τῆς ἐκεῖσε διατριβῆς θὰ παρέχῃ λόγους, οὔτε θὰ προκαλῆ «τὸν μορφασμόν» τοῦ μανθάνοντος, ὅτι ἀπέρχεται τις νὰ ζήσῃ ἢ νὰ διατρίψῃ ἐκεῖ.

Παραπλήσια ἐσκεπτόμην, ὅτε ἡ ἄμαξα ἐκυλίετο ἐκ νέου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Κοπραίνης, ἄγουσά με εἰς τὸ ἐπίνειον, ὁπόθεν ἔμελλον νὰ πλεύσω εἰς Πειραιᾶ. Μικρὸν μετὰ τῆ ἄφιξίν μου τὸ πλοῖον κατέπλευσε, καὶ ἤδη, ἐπιβαίνων αὐτοῦ, ἔπλεον πρὸς τὴν ἐξοδὸν τοῦ Ἄμπρακικοῦ. Ἄλλοτρία εἰς κόρον, ἔθελγέ με πάντοτε τοῦ χερσαίου καὶ τοῦ θαλασσοῦ θεάματος ἢ καλλονῆ. Ὁ ὀφθαλμὸς ἀνεζήτει εἰς τὰς ἀποστάσεις τὰς ὠραίας τοποθεσίας, ἐν αἷς πρὸ μικροῦ εἶχον τόσον εὐάρεστος διατρίψει, ἀνευρίσκων δέ, ἢ κατὰ προσέγγισιν προσδιορίζων αὐτάς, ἠδύνετο εἰς τὴν θέαν καὶ εἰς τὴν ἀναπόλησιν. Τὴν προσοχὴν μου εἴλκυεν ἐπιμονώτερον, σχεδὸν μετὰ στοργῆς, ὁ καταφανὴς Ἄμυντικός Στρατῶν, καὶ αἱ περὶ τὴν λοφοσειράν αὐτοῦ θέσεις, ὅπου κατὰ προτίμησιν ἐπλανώμην, καὶ ὁπόθεν, θεωρῶν τοῦ Σουλίου τὰ ὄρη, καὶ τὸ σύνολον τῆς ὠραίας ἐκείνης τοπογραφικῆς εἰκόνας, εἰς τοιαύτας σκέψεις, μελαγχολίας μεστὰς καὶ ρεμβασμῶν,

ἔμενον ἐπὶ μακρὸν βεβυθισμένους. Τὸ πλοῖον ἔφευγε, τὸ δὲ κτίριον τοῦ Ἀμυντικοῦ Στρατῶνος, οἷονεὶ μαντεῦον τοὺς στοχασμούς, οὐς μοὶ ἐγένενα ἢ θεὰ του, ἐφαίνετο συμπαθῶς παρακολουθοῦν με, διὰ τοῦ γοργοῦ δρόμου τοῦ πλοίου.

Ἦδη, εἰσδύσαντες πρὸς τοὺς περὶ τὴν Πρέβεζαν θαλασσίους μυχοὺς, ἀπωλέσαμεν τὴν ἀποψιν τοῦ φίλου ἐκείνου καὶ γνωρίμου σημείου. Ἀλλὰ τὰ Τσουμέρκα ἐφαίνοντο πάντοτε, ὑπερήφανα καὶ ἐπιβλητικά, πρὸς αὐτὰ δὲ ἐστήριζον σταθερῶς, καὶ μετὰ τινος συγκινήσεως, τοὺς ὀφθαλμούς μου, οἶονεὶ πρὸς φίλον, ἀρχαῖον ἤδη καὶ συμπαθῆ, ὑπὸ τὴν φιλόξενον στέγην τοῦ ὁποίου εἶχον ζήσει, εἶχον ρεμβάσει, καὶ ἐντροφήσει εἰς τοῦ πυκνοῦ δάσους τὸν ψίθυρον, εἰς τῶν πηγῶν καὶ τῶν ρευμάτων του τὸν κελαρυσμόν, εἰς τῆς ὀρεινῆς νυκτὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν, καὶ τῆς ἀγρίας φύσεως τὴν ἐπιβλητικὴν αὐστηρότητα.

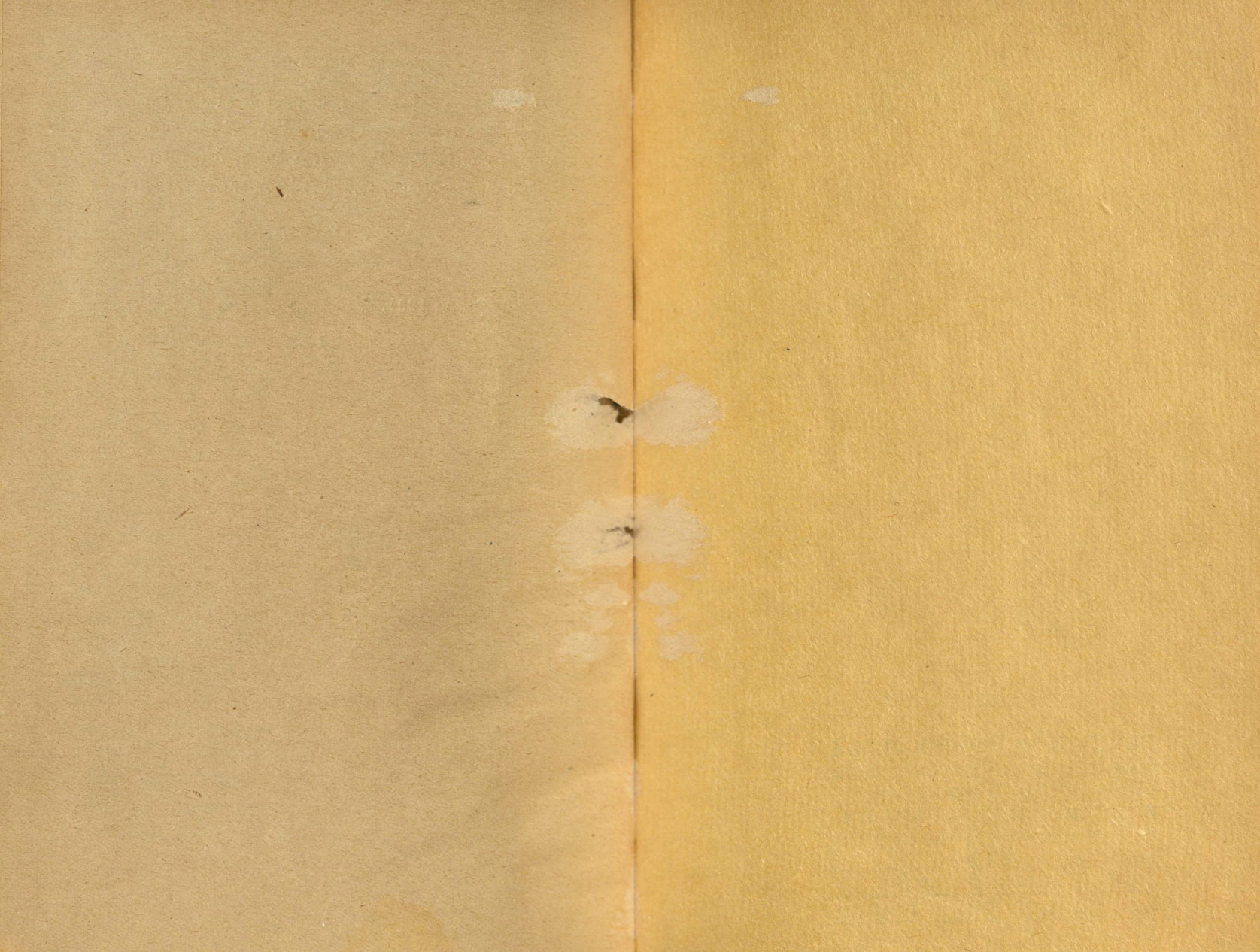
Ἐξήλθομεν τοῦ Ἀμπρακικοῦ, ἀλλὰ τὰ Τσουμέρκα ἐφαίνοντο πάντοτε. Παρηρχόμεθα τὴν Λευκάδα, ἀλλὰ καὶ πάλιν τὰ Τσουμέρκα μὲ ἠκολούθουν, πυργούμενα πρὸς τὰ νέφη, καὶ ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἀποστάσεως αὐτῶν, καὶ τοῦ γιγαντιαίου ὕψους των, ἐφαίνοντο ἀποστέλλοντά μοι ἔτι, ὡς εἰς ἀρχαῖον φίλον, χαιρετισμὸν ἀναμνήσεως καὶ ἀγάπης.

Κάμπομεν τὸν ποιητικὸν Λευκάταν, τῆς Σαπφοῦς τὸ μνήμα, τὸ δεχθὲν τὸ ὕστατον καὶ ὑπέρτατον προσφώνημα καὶ παράπονον τῆς Μούσης ἐκείνης, ἥτις, ἀφοῦ περιπαθῶς καὶ πυρίνως ἔψαλε καὶ ἤσκησε τὸν Ἔρωτα, ἐτερμάτισε τραγικῶς, ὑπὸ τοῦ Ἐρωτος τὸ σύνθημα καὶ τὸ πάθος, τὴν φλογερὰν καὶ τρικυμιώδη ζωὴν τῆς. Τὰ βουναὶ τῆς Λευκάδος πα-

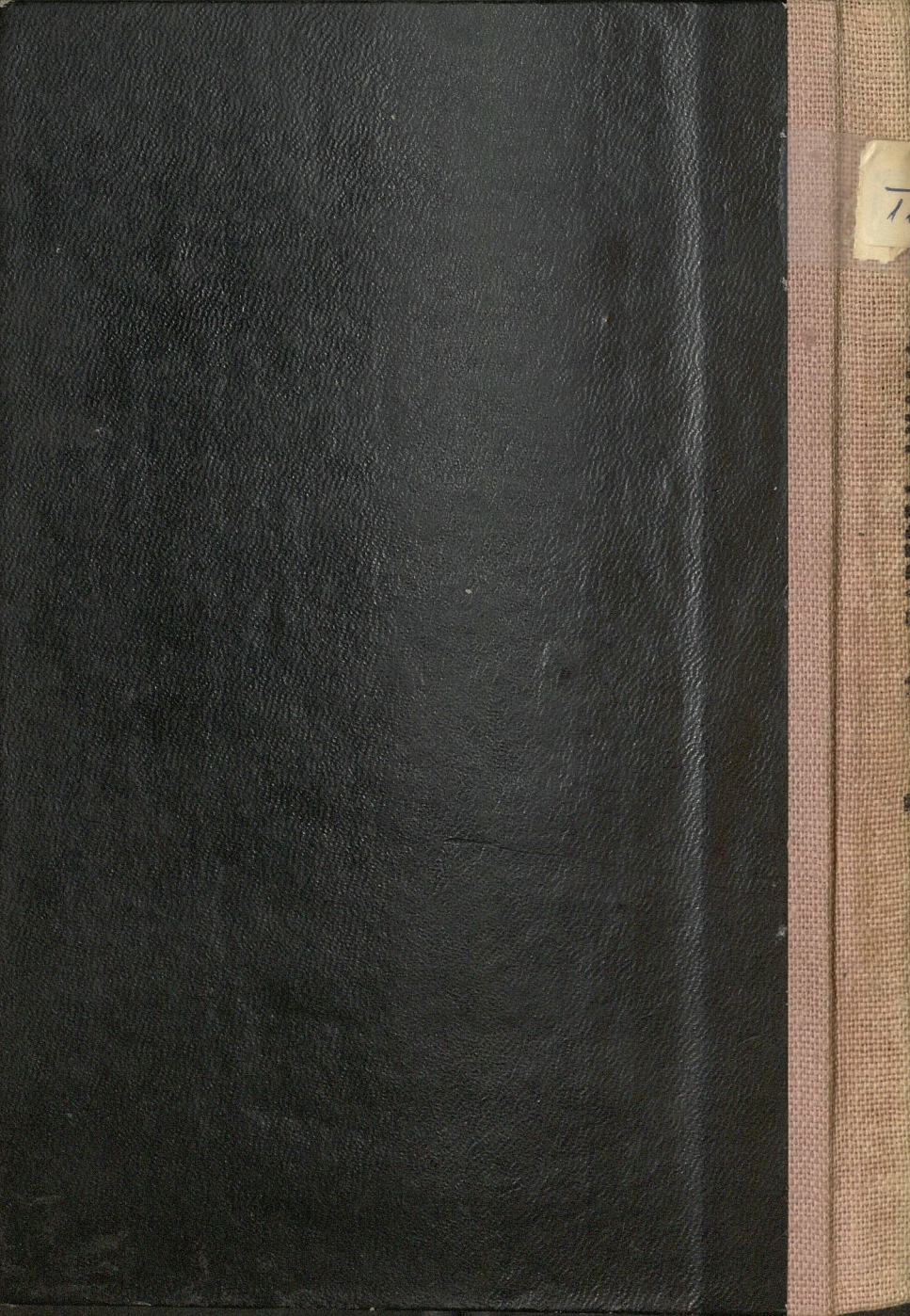
ρεμβάλλονται ἤδη μεταξὺ ἡμῶν, καὶ τῶν φίλων Τσουμέρκων, καὶ τότε, χωρὶς ν' ἀφανισθῶσιν ἀπὸ τὸν νοῦν μου τὰ ἀφανῆ πλέον Τσουμέρκα, ἀφανίζονται ὁμως, ὀριστικῶς ἤδη, ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου. Τὴν ἐπαύριον κατέπλευσα εἰς Πειραιᾶ.

Σεπτέμβριος 1904.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ - Π.Τ.Δ.Ε
ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ - ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΣΧΟΛΙΚΟΥ
ΜΟΥΣΕΙΑΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ (Δ.Ε.Ε.Σ.Μ.Υ.)
ΑΡΧΕΙΟ - ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ &
ΠΑΙΔ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (Α.-Β.Α.Κ.Η.)
ΑΡΙΘΜ. ΕΙΣΑΓ. 9851
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓ. 19-8-2011
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘ. DEW. 390 ΠΑΓ

7